T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
KELAM BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EVRİM TEORİSİ VE KELAM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

HAZIRLAYAN:
TALHA KOMAY

DANIŞMAN:
PROF. DR. SÜLEYMAN TOPRAK

KONYA 2018

KONYA

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Talha KOMAY
	Numarası	158106071002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Kelam
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Süleyman TOPRAK
	Tezin Adı	Evrim Teorisi ve Kelam Açısından Değerlendirilmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Evrim Teorisi ve Kelam Açısından Değerlendirilmesi** başlıklı bu çalışma 30 / 04 / 2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	**Adı ve Soyadı**	**İmza**
1	Prof. Dr.	Süleyman TOPRAK	
2	Prof. Dr.	Ramazan ALTINTAŞ	
3	Prof. Dr.	Hüseyin AYDIN	

KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Talha KOMAY		
	Numarası	158106071002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Kelam		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tezin Adı	Evrim Teorisi ve Kelam Açısından Değerlendirilmesi		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Talha KOMAY

KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Talha KOMAY	
	Numarası	158106071002	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Kelam	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X
		Doktora	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Süleyman TOPRAK	
	Tezin Adı	Evrim Teorisi ve Kelam Açısından Değerlendirilmesi	

Bu tez çalışmamızda evrim teorisinin temelini teşkil eden felsefenin birtakım kabullerinin ve bu felsefenin somut açıklamalarını konu edinen evrim teorilerinin değerlendirmesini yaptık.

Birinci Bölümde kozmolojik ve biyolojik alanda ortaya atılan ve kendiliğinden oluşu ifade eden evrim teorilerinin genel çerçevesini aktarmaya çalıştık.

İkinci bölümde ise; ilk olarak konunun felsefi boyutlarını ele alarak doğru bilginin mahiyeti, yolları ve kapsamı üzerinde durduk. Burada evrimi savunan bir kimsenin kendi metodolojisiyle yanlışlanamaz bir bilgi elde edebilmesinin imkânsızlığını ve fizik ötesi alan hakkında bilginin elde edilemeyeceğine dair iddialarının yanlışlığını savunduk. Sonrasında evrim felsefesinin bir nevi kutsallık atfettiği madde ve tesadüf kavramlarını ele alarak mevcut neticelerin açıklamasının bu kavramlar üzerinden temellendirilmesinin mümkün olamayacağı ifade ettik. Felsefi anlamda son olarak madde veya enerjiye ezeliyyet atfetmenin içerdiği tutarsızlıklar ile kâinatın var olabilmesi için kâinattan bağımsız ezeli ve vacip bir zatın bulunması gerektiğini anlattık. Bilimsel anlamda konunun incelenmesini ise evrim teorisinin konu edindiği somut evrimsel basamakları ele alarak gerçekleştirdik. Kozmolojik varoluş anlamında daha çok çoklu evrenler iddiasını incelerken, biyolojik varoluş konusunda ise Darwin tarafından ortaya atılan ortak ata teorisini ele aldık ve iddia edilen bu süreçlerin bilimsel dayanaklardan ne denli uzak olduğunu ifade etmeye çalıştık.

KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Talha KOMAY		
	Student Number	158106071002		
	Department	Fundamental Islamic Sciences / Kalam		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Süleyman TOPRAK		
	Title of the Thesis/Dissertation	The Theory of Evolution and Evaluation of its Kalam		

In this thesis, we have made the evaluation about the some assumptions of the philosophy underlying the theory of evolution and the concrete explanations of this philosophy.

In the first part, we tried to convey the general framework of theories of evolution, which have emerged in the cosmological and biological field.

In the second part; we first addressed the philosophical dimensions of the subject and discussed the nature, ways, and scope of the correct knowledge. We have defended the inability of the allegations that anyone advocating evolution to be able to obtain correct knowledge by his own methodology and information about the metaphysical dimension can not be obtained. We have subsequently described the concept of matter and coincidence that evolution philosophy has attributed to a sort of holiness, and have made it impossible to base its explanations on these concepts. In the philosophical sense, finally, we talked about the inconsistencies involved in claiming that matter or energy were not created, and independent eternal and wajib must be found in order to have the universe to exist. The study of the subject in the scientific sense, taking into account the concrete evolutionary steps that the theory of evolution deals with. We examined, the claims of multiple universes in the sense of cosmological existence , and the common ancestral theory of biological existence put forward by Darwin, and we have tried to describe how far these alleged processes are far from the scientific basis.

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜM
EVRİM TEORİSİNİN KELAMİ ELEŞTİRİSİ

KISALTMALAR

bknz	bakınız
çev.	çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	editör
haz.	hazırlayan
s.	sayfa
sad.	sadeleştiren
sy.	sayı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TDKY	Türk Dil Kurumu Yayınları
vb.	ve benzeri
yay.	yayınevi

ÖNSÖZ

Önceleri akaidin bazı esasları üzerinde meydana gelen fikri mücadele, günümüzde ise top yekûn akaidin kendisinde yaşanmaktadır. Neye, nasıl inanmaktan ziyade inanç ile inançsızlık düşüncesi arasında gerçekleşen bu durum, akaidin içerdiği meselelerin hemen hepsinde olduğu gibi varoluşa dair meselelerde de tesirini göstermiştir.

İlk zamanlar bir yaratıcı inancına sahip olmayanlar tarafından benimsenen ezeli ve ebedi kâinat fikri son yüzyıllarda yerini kozmolojik ve biyolojik alanda kendiliğinden kademeli bir varoluş inancına bırakmıştır. Burada kendiliğinden olduğu vurgusu, evrimi yaratıcı tarafından gerçekleştirilen bir süreç olarak kabul edenlerin de bulunması nedeniyledir. Yoksa bugün için evrim kavramı genel itibariyle varlıkların tabii yasalar çerçevesinde kendi iç dinamikleriyle gerçekleştirdiği bir değişim sürecini ifade etmek için kullanılır.

Bu tez çalışmamızda evrim teorisinin temelini teşkil eden felsefenin birtakım kabullerinin ve bu felsefenin somut açıklamalarını konu edinen evrim teorilerinin değerlendirmesini yaptık. İlk olarak konunun felsefi boyutlarını ele alarak temelsiz bir kanaat ile kati bir bilmenin mahiyetlerini, bu sağlam bilmeye nasıl ulaşılabileceğini ve bilmenin neleri kapsayabileceği üzerinde durduk. Burada evrimi savunan bir kimsenin kendi metodolojisiyle yanlışlanamaz bir bilgi elde edebilmesinin imkânsızlığını ve fizik ötesi alan hakkında bilginin elde edilemeyeceğine dair iddialarının tutarsızlıklarını ve yanlışlığını ele aldık. Sonrasında ise evrim felsefesinin bir nevi kutsallık atfettiği madde ve tesadüf kavramlarını ele alarak mevcut neticelerin açıklamasının bu kavramlar üzerinden neticelendirilmesinin mümkün olamayacağı ifade ettik. Felsefi anlamda son olarak madde veya enerjiye ezeliyyet atfetmenin içerdiği tutarsızlıklar ile kâinatın var olabilmesi için kâinattan bağımsız ezeli ve vacip bir zatın bulunması gerektiğini anlattık.

Bilimsel anlamda konunun incelenmesini ise evrim teorisinin konu edindiği evrimsel süreç varsayımlarını ele alarak gerçekleştirdik. Kozmolojik varoluş

anlamında daha çok çoklu evrenler iddiasını incelerken, biyolojik varoluş konusunda Darwin tarafından ortaya atılan ortak ata teorisini ele aldık ve bu iddia edilen süreçlerin bilimsel dayanaklardan ne kadar uzak olduğunu ifade etmeye çalıştık.

İlahi bir müdahale olmaksızın kendiliğinden varoluşu konu alan evrimci iddiaların yanlışlığını ortaya koymak, ispat delillerinin en büyüklerinden olan kozmolojik ve teleolojik delillerin yine güçlü bir şekilde Vacib'in varlığına olan delaletlerinin devam etmesini sağlayacaktır. Konusunu tüm bilinenlerin (malum) oluşturduğu kelam ilmi ise, böylesi önemli bir konuda mutlaka bir savunma mekanizması geliştirmek durumundadır.

Bu tez çalışmamı hazırlarken verdiği katkı ve desteklerinden dolayı danışman hocam Prof. Dr. Süleyman Toprak'a teşekkür ediyorum.

Talha KOMAY

Konya, 2018

GİRİŞ

Allah ile evren arasındaki ilişki hususunda tarih boyunca birçok model geliştirilmiş olup bunlardan en fazla öne çıkanlar; yaratma, sudur, panteizm - panenteizm, deizm ve natüralizm gibi modeller olmuştur.[1] Bu sayılan modellerden yaratma yani ihtira ve inşa, teist din adamlarınca; sudur teorisi teist filozoflarca; panteizm, panenteizm ve deizm, deist düşünürlerce; natüralizm ise ateist düşünürler tarafından geliştirilmiş veya savunulmuştur.

Varoluş açısından mezkûr görüşleri üç gruba ayırabiliriz. Bunlar ilk yaratılışta ve sonrasında ilahi müdahaleyi gerekli gören din âlimleri, ilk yaratılışta ilahi müdahaleyi gerekli görüp sonrasındaki gelişmelerin, yaratıcının evrene başlangıçta koymuş olduğu yasalarla gerçekleştiği inancında olan teist filozof ve deist düşünürler, son olarak hiçbir aşamada ilahi bir müdahaleyi kabul etmeyen ateist düşünürlerdir. Bu çalışmamızda başta bu son grubu teşkil eden ateist düşünürler olmak üzere, kendiliğinden varoluşu ifade eden evrim teorisini savunanların fikirlerini ele alarak incelemeye çalışacağız.

Evrim teorisi ele alınırken iki tür evrimden bahsetmek gerekir: Bunlar evrenin evrimi ile canlılığın evrimi, diğer bir deyişle kozmolojik ve biyolojik evrimlerdir. Big bang teorisi her ne kadar semavi din mensuplarının inanç esaslarına paralel bir kozmolojik varoluş modeli ortaya koymuşsa da aynı zamanda varlığı bir yaratıcıya ihtiyaç duymaksızın açıklamak isteyenler için önemli bir açılım olarak kabul edilmektedir. Evrim teorisinin ikinci ayağı olan biyolojik evrimin ana hatlarını ise Darwin'in ortaya attığı türlerin ortak kökeni iddiası oluşturmaktadır.

Ortaya konan bu evrim teorileri az sayıdaki bazı din adamlarınca da benimsenmiş, dinin bu teoriler ile çatışmadığı, bilakis bazı nassların evrimi destekler mahiyette olduğu dile getirilmiştir. Ancak bu teoriyi kabul eden din adamları teorinin

---

[1] Şaban Ali Düzgün, *Allah, Tabiat ve Tarih*, (Ankara: Lotus Yayınevi, 2012), s. 156

iddia ettiği bazı temel aşamaları kabul etmekle birlikte, ateist düşünürlerin aksine, tüm bu aşamaların yaratıcı bir güç tarafından tasarlandığını dile getirmişlerdir. Yani yaşandığı iddia edilen süreçleri büyük ölçüde kabul etmişlerse de, bu süreçlerin kaynağı hakkında onlardan farklı düşünmüşlerdir.[2]

O halde evrim teorileri kapsamında ortaya atılan iddialara süreçler ve nedenleri olarak iki açıdan bakmak gerekir. Bu nedenle evrim teorileri için iki önemli noktanın incelenmesi gerektiği ortaya çıkıyor. Bunlardan birincisi; evrim teorilerinin gerçekleştiğini iddia ettiği süreçler, tabii yasalar çerçevesinde kendiliğinden ve bazı rastgele aşamalar sonucunda gerçekleşebilir mi? İkincisi ise; iddia edilen bu süreçler için ne tür bilimsel veriler vardır ve bu veriler bahsedilen süreçlerle ilgili ne derece bir delil niteliği taşımaktadır? İşte bu iki noktanın birincisini felsefi, ikincisini de bilimsel anlamda incelemek gerekeceğinden, çalışmamızda evrim teorisini kısaca izah ettikten sonra bu iki inceleme sahası açısından teorinin eleştirisini ortaya koymaya çalışacağız.

[2] Mehmet Bayraktar, *İslamda Evrimci Yaratılış Teorisi*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1987), s. 156, 157

I. BÖLÜM

EVRİME DAİR TEORİLER

İlk olarak Charles Bonnet'in (1720-1793) yumurtanın gelişimi için kullandığı "evolution"[3] kelimesinin karşılığı olarak kullanlan evrim kavramı klasik İslam literatüründe daha çok "kemâl" kökünden türeyen ve tamamlanmak, mükemmelleşmek anlamındaki tekâmül kavramı ile ifade edilmekle birlikte istihale ve tecdid gibi kavramlar da kullanılmıştır.[4]

Canlıların ve gök cisimlerinin gelişip ilerlemesi anlamında kullanılan evrim[5] kavramının kökeni hakkında kaynaklarda farklı açıklamalar yer almaktadır. Ancak genel olarak bir biçimden başka bir biçime dönüşü ifade eden[6] evirilme sürecini anlatmak için türeyen bir kavram olarak kabul edilmektedir.

Aslında evrim kelimesi oldukça esnek bir kavramdır. Bazıları tarafından bir şeyin zamanla değişmesi, diğer bazıları tarafından ortak bir atadan türleşmeyi, bir diğer grup tarafından ise yaşamın cansız maddelerden değişimlerle ortaya çıkarak türleşmenin de dâhil olduğu bir süreci anlatmak için kullanılır.[7]

Yaratılış fikrine karşı geliştirilmiş ve pozitif bilimlerin usulleri takip edilerek ortaya konulmuş bir sonuç olarak takdim edilmeye çalışılan felsefî bir görüşü ifade etmek için kullanılan evrim teorisi ise, genel itibariyle Charles Darwin'in (1809-1882) ortaya koyduğu türlerin tek bir atadan ortaya çıktığı iddiasını akla getirmektedir. Fakat biz burada evrim teorisi kavramını kozmolojik ve biyolojik varoluşları, diğer bir ifadeyle evrenin başlangıçtan mevcut duruma gelmesi ile canlılığın ortaya çıkışını konu alan teorileri bir bütün halinde değerlendireceğiz.

---

[3] Ernst Mayr, *Evrim Nedir*, çev. Nurdan Soysal, (İstanbul: Say Yayınları, 2016), s. 29.
[4] Bayraktar, *İslamda Evrimci Yaratılış Teorisi*, s. 155, 156
[5] Abdullah Kızılırmak, "evrim", *Gökbilim Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: TDKY, 1969).
[6] TDK (Kollektif), "evrilmek", *Büyük Türkçe Sözlük*, (Ankara: TDKY, 2011).
[7] Michael Behe, *Darwin'in Karakutusu*, çev. Burcu Çekmece, (İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 1998), s. 8.

Dönemlerinin bilimsel ve kültürel etkilerine göre var oluşu yorumlamaya çalışan ateist düşünce sahipleri, XVIII. yüzyıla kadar genel olarak mevcut haliyle ezeli ve ebedi bir dünya görüşünü savunuyorlardı. Başta kelamcılar olmak üzere teist düşünürler tarafından bu hususu eleştirir güçlü argümanlar üretilmiştir. Üretilen bu karşı argümanların oldukça kuvvetli bir şekilde savunulmasıyla evrenin ezeliliği düşüncesi genel anlamda ateist kişilerin düşüncesi olmakla sınırlı kalmış oldu.[8]

Ancak XVIII. yüzyıldan itibaren canlılığın varoluşuna dair türlerin başka türlerden meydana geldiği, ilk canlının cansız bir yapıdan ortaya çıktığına dair birtakım düşünceler geliştirilmeye başlandı. Aslında bu tür fikirlere milattan önce dahi rastlamak mümkündür. Fakat XVIII. yüzyıl ile beraber savunulan bu düşünce bilimsel olarak temellendirilmeye çalışılmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. XX. yüzyıla girilmesiyle beraber, canlılığın cansızlıktan başlaması ile ortaya çıkan bu canlıdan tüm canlı türlerinin türemesi fikri felsefi bir düşünce olarak değil de bilimsel bir gerçeklik olarak sunulmaya başlandı. Rastgele gelişen süreçler sonucunda canlı varlığının kendi kendine bu noktaya gelişinin ispatlanmış bir süreç olduğu iddia edildi.[9]

Kozmolojik alanda ise büyük patlamanın kabulünden sonra evrenin kendi kendine hiçlikten ortaya çıktığı görüşü savunulmaya başlanmıştır. Özellikle son yıllarda başta Lawrence Krauss (1954-) ve Stephen Hawking (1942-2018) olmak üzere evrimci kozmologlar tarafından ortaya atılan bu iddiaya göre, sahip olduğu birtakım yasalara istinaden evrenin yokluktan kendi kendine oluşmuş olması mümkün görülmektedir.[10]

Bu bölümde, kozmolojik ve biyolojik alanda, evrimsel süreç olarak tek bir kavram altında toplayabileceğimiz evrenin başlangıcından bugüne kadar geçen süreç hakkında ortaya konan teorileri aktarmaya çalışacağız.

---

[8] Aydın Topaloğlu, "materyalizm", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA),* c. 28, s. 140.
[9] Aydın Topaloğlu, "materyalizm", *DİA,* c. 28, s. 138.
[10] Stephen Hawking - Leonard Mlodinow, *Büyük Tasarım*, çev. Selma Öğünç, (İstanbul: Doğan Kitap, 2016), s. 148.

A. KOZMOLOJİK EVRİM

Büyük patlama teorisine göre; evren, tekillik olarak ifade edilen neredeyse sonsuz yoğunlukta ve sıfırsal hacimli bir enerji topağının yayılıma geçmesiyle meydana gelmiştir. Big bang teorisi evrenin başlangıçta tek bir noktadan çıktığını öne sürer. Fakat başlangıçtaki maddenin nerden geldiğini konu edinmez.

Big bang teorisi olarak bilinen büyük patlama teorisinin bilimsel açıdan oldukça kuvvetli bir şekilde ortaya konması sonrasında ateizm mensupları için evrenin varlığının açıklanması yönünde iki seçenek kalmıştır. İşte bu noktada ortaya çıkan iki seçenek ise şunlardır: Ya ezeliyyet atfettikleri evren fikrini bir basamak daha geriye alarak büyük patlamanın gerçekleştiği iddia edilen ve tekillik olarak ifade edilen yapının ezeli olduğunu ya da evrenin hiçlikten ortaya çıktığını iddia edeceklerdir. Biz bu başlık altında güncel ve popüler bir söylem olduğu görülen evrenin hiçlikten oluştuğu fikri başta olmak üzere yukarıda sayılan iddiaları anlatmaya çalışacağız.[11]

Evrenin hiçlikten geldiği iddiası, evrenin oluşumunda iki aşamayı içermektedir. Geriye yönelik olarak bunlardan birincisi; büyük patlama sonrası evrenin tabii yasalar çerçevesinde kendi kendine mevcut hali alması, ikincisi ise büyük patlama öncesi hiçlikten varlığa çıkıştır.

Yukarıda sayılan iki aşamayı iki başlık altında ele alarak inceleyeceğiz.

---

[11] Tekillik kavramının fizikte; karadeliklerin merkezleri ile büyük patlamanın gerçekleştiği ortamdaki sonsuz kütle çekimini ve zaman-mekân kavramlarının karşılık bulamadığı bir durumu ifade etmek üzere kullanıldığı görülmektedir. Big bang tekilliği anlatılırken her ne kadar hiçliğe yakın bir tablo çizilse de çoğu zaman maddenin sonsuz bir yoğunlukta sıkışmış bir hali olarak tanımlandığından, tıpkı haklarında net bir gözlem yapılamayan karadelik merkezleri gibi, hiçlikten ziyade varlık aleminin bir parçası olarak değerlendirmek gerekir. Bu nedenle çalışmamızda evrenin hiçlikten geldiği iddiası anlatılırken bu iddianın big bang tekilliğinden öncesi hakkında olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bir başka ifadeyle, bu çalışmamızda big bang tekilliği, büyük patlama ya da kozmik dalgalanmanın ortaya çıktığı varlığın ilk aşamasını anlatmak için kullanılacaktır.

1. Büyük Patlama ve Sonrası

a. Büyük Patlama

Büyük patlama modelinin kabul edildiği modern kozmoloji tarihi genel itibariyle batıdaki skolastik kültürün dayattığı Aristoteles (MÖ 384-322) kaynaklı eski Helenistik evren anlayışındaki kırılmalarla başlar.

XVI. yüzyıl başlarında Nikolas Kopernik (1473-1543), dönemin dogmatik bir düşüncesi olan düz bir dünyanın evrenin merkezinde yer aldığı inanışına ters olarak güneş merkezli bir sistem olduğunu ileri sürmüştür. Kopernik, 1506 yılında, Frauenburg Katedrali'nde, papaz olarak görevlendirildiği sırada, göksel nesneleri incelemeye yönelmiş ve bunların yapılanışını anlamaya çalışmıştır. Bu çalışmaları sonucunda, matematiksel nitelik taşıyan kanıtlar eşliğinde güneş merkezli bir evren modeli ortaya koymuş ve bu modeli Göksel Kürelerin Dönüşleri Üzerine (De Revolutionibus Orbium Caelestium, 1543) adlı kitabında yayınlamıştır.[12]

XVI. yüzyılda yaşamış olan bir diğer bilim adamı Tycho Brahe (1546-1601), uzay hakkında çıplak gözle yaptığı gözlem sonuçlarını kaydetmiş, kaydedilen bu notlar ise Johannes Kepler (1571-1630) tarafından yorumlanarak gezegensel hareket yasaları ortaya konulmuştur.[13]

Dünya merkezli evren anlayışına dayanak olarak ileri sürülen, yerküre üzerindekilerin herhangi bir hareketlilik hissetmiyor oluşuna Galileo Galilei'nin (1564-1642) eylemsizlik ilkesi ile çözüm getirilmiş, böylelikle güneş merkezlilik kabul edilebilir bir hale gelmiştir.[14] Eylemsizlik ilkesi şu şekilde özetlenebilir; bir cisim ona etki eden herhangi bir kuvvet yok ise aynı yöne ve aynı hızda sabit olarak hareket eder. Bunun sonucunda ise dünyanın üzerinde bulunanlar, atmosferin etkisi

---

[12] Seda Özsoy, "Güneş Merkezli Evren Anlayışı: Kopernik, Kepler Ve Galilei Neyi Değiştirdi", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 20 (2015): s. 95-111.
[13] Özsoy, "Güneş Merkezli Evren Anlayışı", s. 95-111.
[14] İbrahim Semiz, *50 Soruda Görelilik Kuramları*, (İstanbul: 7 Renk Basım Yayın, 2016), s. 43, 44.

nedeniyle herhangi bir aksi kuvvete maruz kalmadıklarından yeryüzünü hareketsiz olarak algılamaktadırlar.[15]

Kopernik, Kepler ve Galileo gibi batının ileri gelen bilim adamlarının evren hakkında gözleme dayalı olarak ortaya koydukları fikirler böylelikle günümüz evren anlayışının temellerini atmıştır.

Isaac Newton (1643-1727) kendinden önceki bilim adamlarının ortaya koyduğu verilerden hareketle yapmış olduğu gözlemler sonucunda kütle çekim kanunu çerçevesinde gezegensel hareket prensiplerini geliştirmiştir. Newton, durağan bir yapıda olduğuna inandığı evrenin, içe çökme yapmadan duruyor oluşunu kütle çekim kanunu ile açıklayabilmek için evreni sonsuz olarak kabul etmiştir.[16]

Bu tarihten itibaren Albert Einstein'ın (1879-1955) da içinde bulunduğu döneme kadar durağan sonsuz bir evren modeli genel olarak kabul görmüştür. Ancak Einstein'ın geliştirdiği görelilik kuramı ve sonrasında yapılan deney ve gözlemler sonucunda evrenin giderek genişlediği keşfedilmiş ve bu genişleyen evrenin milyarlarca yıl önce büyük bir patlama olarak nitelendirilen bir başlangıcı olduğu ortaya konulmuştur.[17]

Genel görelilik kuramı, kuantumun standart modeli, Hubble gözlemleri ve kozmik mikrodalga arka plan ışıması başta olmak üzere son dönemlerde ortaya konan bilimsel veriler tek bir noktadan başlayıp giderek genişleyen bir evren modeli ortaya koymaktadır.[18] Bu mekanizmalar aşağıda teker teker ele alınıp açıklanacaktır.

i. Genel Görelilik

1915 yılında Einstein Newton'un çekim kuvveti yasalarını daha da geliştirmiş ve çok boyutlu dinamik bir evren modeli ortaya koymuştur. Einstein'a göre cisimler

---

[15] Semiz, *Görelilik Kuramları,* s. 43-50.
[16] Stephen Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi*, çev. Barış Gönülşen, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2016), s. 16.
[17] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi*, s. 53-74.
[18] Semiz, *Görelilik Kuramları,* s. 189.

çok boyutlu uzay-zaman düzleminde bükme meydana getiriyorlardı. Meydana gelen bu bükülme ise diğer gök cisimlerinin hareketlerini etkiliyordu.[19]

Einstein, kütle çekimi de denilen yer çekimini, kütle nedeniyle bükülen bir zaman-mekân dokusu olarak kabul eder. 1919 yılında güneş tutulması esnasında yapılan gözlemde güneşin kütlesinin uzak yıldızlardan gelen ışığı kırmasının gözlemlenmesi, çok hassas saatlerle yapılan dünya etrafında dönüşler ve uzay ile dünyadaki saat farkları ile ilgili yapılan deneyler, Merkür'ün yörüngesinde hareketlilik ve karadeliklerle ilgili genel göreliliğin öngörüsündeki tutarlılık gibi gözlem ve deneyler de onun bu teorisini destekler niteliktedir.[20]

Einstein'ın görelilik teorisini ortaya koymasının ardından 1922 yılında Rus fizikçi ve matematikçi Alexander Friedmann (1888-1925) kendi gözlemleri eşliğinde bu formülü doğru bir şekilde değerlendirerek evrenin genişlemekte olduğunu tespit etmiştir.[21]

Yine Einstein'ın formülünden hareketle Belçikalı bir rahip ve astronom olan Georges Lemaitre (1894-1966), 1927 yılında evrenin bir başlangıcı olduğunu ve bu başlangıçtan itibaren sürekli genişlediğini öngörmüştür. Böylelikle o, evrenin başlangıcını büyük bir patlamanın teşkil ettiğini ilk öne süren kişi olmuştur.[22]

Einstein'ın geliştirdiği görelilik kuramı ilk başta her ne kadar dinamik bir evren modelini açıklayabilecek türden olsa da o bu kuramını denge halinde olduğuna inandığı durağan bir evrene adapte edebilmek için, formülünde değişiklik yapmak durumunda kalmıştır. Einstein'ın durağan evren modeli kapsamındaki ilk hesaplamalarına göre, gök cisimlerinin uzay-zaman düzleminde bükme meydana getirerek oluşturdukları çukura çevresindeki nispeten daha küçük kütleli gök cisimlerini çektiklerinden dolayı evren başlangıçtan bir süre sonra tekrar çökerek birleşmesi gerekiyordu. Ancak hali hazırdaki gözlemde gök cisimleri arasında bir yakınlaşma söz konusu değildi. Einstein buradan hareketle evrende var olan çok

---

[19] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi*, s. 47.
[20] Steven Manly, *İzafiyet ve Kuantum Fiziği*, çev. Hasan Kadir Tosun, (İstanbul: Turikitap, 2016), s. 61-65.
[21] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi,* s. 60.
[22] Lawrence Krauss, *Hiç Yoktan Bir Evren*, çev. Ebru Kılıç, (İstanbul: Aylak Kitap, 2016), s. 22.

küçük ölçekte bir itme kuvvetine ihtiyaç duymuş, buna kozmolojik sabit adını vererek formülüne eklemiştir.[23]

Einstein, durağan evren modeline göre hazırladığı görelilik formülündeki kozmolojik sabiti evrenin genişlemekte olduğunu öğrenince formülünden çıkarmak istemiştir. Ancak Einstein'ın kozmolojik sabit yer almayan ilk formülü küçülmeye yani toplanmaya yönelik bir dinamiklik içerdiğinden bunun tersine bir kuvvet mutlaka gerekliydi.[24]

Evrenin artan bir hızla genişlediği anlaşıldığında, Einstein'ın formüle ilave ettiği kozmolojik sabit başka bir şekilde kendine yer bulmuş oldu. Çünkü bir tür itici bir kuvvet olmaksızın ivmeli bir genişleme mümkün olamayacağından aynı sabit formüldeki yerini korumuş oldu.[25] Evrendeki bu genişleme, galaksiler arasındaki uzaklığın artmasıyla meydana gelmektedir. Ancak galaksi içlerinde çekim kuvveti sayesinde gezegenler arası mesafe artmadan korunmaktadır.

ii. Hubble Gözlemleri

1929 yılında Edvin Hubble (1889-1953), yapmış olduğu gözlemler neticesinde evrendeki her şeyin bizden uzaklaştığını tespit etmiştir. Hubble gezegenlerin birbirinden uzaklaşmasını, doppler etkisi denilen ve gözlemlenen cismin gözlemciye göre hareketinin neticesinde yaydığı dalga boylarının farklı şekilde algılanmasından yola çıkarak tespit etmiştir.[26]

Bu durumu kısaca şu şekilde izah edebiliriz: Işık, elektromanyetik dalgaların insan gözünün algılayabildiği frekanslarına (dalga boylarına) denir. Dalgalara elektromanyetik denmesinin sebebi var olan bir elektrik alanının manyetik alan doğurması, manyetik alanın ise bir elektrik alanı oluşturmasındandır. Işık olarak adlandırdığımız böyle bir elektromanyetik dalganın boyu uzadıkça sırasıyla kızılötesi, mikrodalga ve radyo dalgaları; dalga boyu kısaldıkça x ışınları ve y ışınları olarak adlandırılan dalgalar ortaya çıkar. Yine ışığın dalga boyu uzadıkça rengi

---

[23] Krauss, *Hiç Yoktan Bir Evren,* s. 23.
[24] Hawking - Mlodinow, *Büyük Tasarım,* s. 134.
[25] Hawking - Mlodinow, *Büyük Tasarım,* s. 134.
[26] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi,* s. 57, 58.

maviye, kısaldıkça kırmızıya döner.[27] Gözlemciye göre uzaklaşan bir ışık kaynağının yaydığı elektromanyetik dalgalar gözlemci tarafından, iki dalgasal tepe arası mesafe uzak görüneceğinden, dalga boyu uzun algılanır ve kırmızıya kayma denilen hadise yaşanır. İşte Hubble, gözlemlerinde diğer galaksilerdeki ışık kaynaklarından gelen dalgaların kırmızıya kaydığını ve bunun tüm galaksiler için geçerli olduğunu gözlemlediğinden evrendeki tüm galaksilerin birbirinden uzaklaştığını tespit etmiştir.[28]

Yine bu yöntemlerle evrenin genişleme hızına dair tahminde bulunulabilmektedir. Bunun da kısaca şu şekilde açıklamasını yapabiliriz: Öncelikle ilk parlaklığı bilinen ışık kaynağından dünyamıza ulaşan ışığın parlaklığı arasındaki farktan yola çıkılarak diğer galaksilerin uzaklıkları hesaplanmıştır. Bunu yaparken de her galakside Standart Mumlar ismi verilen patlayan yıldızlar temel alınmıştır. Çünkü patlayan bir yıldızın on milyar yıldız parlaklığında olduğu bilinmektedir. Bugün için gözlemlenen yıldız patlamalarının yer aldığı galaksilerin uzaklığı yüzde onluk bir yanılma payı ile hesaplanabilmektedir.[29] Daha sonra diğer galaksilerde yer alan ışık kaynaklarının kırmızıya kayma durumu ölçülerek gözlemlenen galaksinin hareket ivmesi tespit edilmektedir. Böylece aynı galaksinin ivme ve uzaklık değerleri karşılaştırılarak genişleme hızı elde edilebilmektedir.

Tüm bunların neticesinde galaksiler arasındaki bu uzaklaşmanın uzaklıkla doğru orantılı olarak arttığı tespit edilmiştir. Yani üç kat uzaklıktaki bir gök cismi dünyamızdan bir kat uzaklıkta olan gök cismine nispeten üç kat daha hızlı bir şekilde bizden uzaklaşıyordu. Böylece everenin her yönden eşit düzeyde genişlediği anlaşılmış oldu.[30]

iii. Kozmik Mikrodalga Arka Plan Işıması

Bir milyar ışık yılı uzaklığına bakıldığında bir milyar ışık yılı öncesindeki evren görülebildiği gibi, eğer evrenin yaşı olduğu söylenen 13,7 milyar yıl uzaklığa

---

[27] Semiz, *Görelilik Kuramları,* s. 75-77.
[28] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi,* s. 57, 58.
[29] Krauss, *Hiç Yoktan Bir Evren,* s. 35-39.
[30] Krauss, *Hiç Yoktan Bir Evren,* s. 31-33.

bakılabilse büyük patlamanın görülebilmesi gerekirdi. Fakat Big Bang'den yaklaşık yüz bin yıl sonra evren üç bin dereceye kadar soğuyana dek ışımanın oluşmadığı bir opaklık durumu söz konusuydu.[31]

Bu opaklığı oluşturan plazma aslında yüklü parçacıkların oluşturmuş olduğu gaz bulutudur. Bu plazmanın opak olmasının nedeni, yüklü parçacıkların ışık ile kuvvetli bir şekilde etkileşime girmeleriyle ışık fotonlarının bu plazmanın içerisinde sürekli saçılıma uğruyor olmasından kaynaklanmaktadır.[32]

Ancak kozmik mikrodalga arka plan ışıması sayesinde bu problem aşılmaya çalışılmıştır. Şöyle ki: Evrenin büyük bir patlama sonucu genişlemeye başlamış olması halinde, yayılıma başlayan bu patlama ışınımının, evrene her yönden eşit şekilde dağılması gerektiğinden, evrenin her tarafında aynı şekilde gözlemlenmesi gerekirdi. Çünkü tek yönden gelen bir ışıma tıpkı güneş ışığı gibi ufuk çizgisinden gelirken tepeden gelene göre daha fazla mesafe ve zaman kat edeceğinden daha az şiddetli olması gerekirdi. Bilim adamları ulaşmaya çalıştıkları bu ışınıma kozmik mikrodalga arka plan ışıması demişlerdir.[33]

1965 yılında Amerika'daki bir telefon laboratuvarında çok duyarlı bir mikrodalga algılayıcısı üreterek test eden Arno Penzias (1933-) ve Robert Wilson (1936-) isimli iki fizikçi cihazlarında fazladan bir gürültü tespit etmişlerdir. Antenin her yönde, gece ve gündüz sürekli olarak aynı şiddette kaydettiği bu gürültünün atmosferin dışından gelmesi gerektiğini fark etmişlerdir.[34]

O sıralarda Princiceton Üniversitesinde iki fizikçi, erken evrenin çok sıcak ve yoğun olduğu varsayımından hareketle, evrenin erken dönemlerinden kalan bu ışıldamasının hala görülüyor olabileceğini öne sürerek, bu ışınımı ölçebilmek için çalışmalar yürütmüşlerdir. Yürütülen bu çalışmalardan daha sonraları haberleri olan Penzias ve Wilson ise buldukları bu fazla gürültünün evrenin başlangıcındaki ışıma

---

[31] Krauss, *Hiç Yoktan Bir Evren,* s. 63.
[32] Semiz, *Görelilik Kuramları,* s. 187.
[33] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi,* s. 61.
[34] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi,* s. 60.

olabileceğini değerlendirmişlerdir.[35] Daha sonra yapılan farklı deney ve gözlemlerle de bu husus teyit edilmiştir.

iv. Standart Model

Bilim insanları evrende cisimleri etkileyen dört ana kuvvet olduğunu keşfetmişlerdir. Bunlar güçlü ve zayıf nükleer kuvvetler, elektromanyetik kuvvet ve çekim kuvvetidir. Güçlü ve zayıf nükleer kuvvetlerin etkisi atom çekirdeklerinin dışına çıkamadığından, kozmolojik olayları etkilemeleri de mümkün değildir. Elektromanyetik kuvvet ise çok fazla güçlü olduğundan etkisi devam etmekte olan bir elektromanyetik kuvvet bulmak çok zordur. Diğer bir söylemle, elektromanyetik kuvvetin etkisi çok fazla olduğundan doğrudan neticeye ulaşır ve farklı yükler birbirlerini çekerek nötr hale gelirler. Böylece kozmolojik anlamda meydan çekim kuvvetine kalmaktadır.[36]

Fakat atom altı dünyasına inildiğinde bu kez çekim kuvvetinin işlevsiz kalarak yerine diğer üç kuvvetin etkin olduğu görülmektedir. İşte bu üç kuvveti ve atomik yapılarla ilişkilerini açıklayan kurama standart model ismi verilmiştir. Standart modelin ortaya koyduğu bu atom altı dünyasının açıklanabilmesi içinse büyük patlamanın öngördüğü şekilde başlangıçta çok yüksek bir sıcaklık ile genişleyen bir evren modeli gerekmektedir.

Örneğin; hidrojen atomunun oluşabilmesi için gereken yüksek sıcaklıktaki uygun bir ortamı yıldızlar sağlayamamaktadır. Ayrıca helyum elementinin yıldızlarda gözlemlenen oluşumunun da evren genelindeki toplam helyum elementi oranına yetecek bir düzeyde olmadığı anlaşılmıştır. Tüm bu hidrojen ve helyum elementlerinin elde edilebilmesi için çok yüksek sıcaklıkta serbest bulunan elektron, proton ve nötron gibi atom altı yapıların soğumayla birlikte birbirleri ile tepkimeye

[35] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi,* s. 62.
[36] Semiz, *Görelilik Kuramları,* s. 180.

girerek oluşması gerekmektedir. Bu ise büyük patlama sonrasında açığa çıkan sıcaklık ile açıklanabilmektedir.[37]

Ayrıca oluşan bu hidrojen ve helyum gibi elementler evrenin hemen her yerinde eşit oranda gözlemlenmektedir. Bu durum ise büyük patlama sonrası oluşan elementlerin genişleme ile birlikte evrene eşit oranda yayıldıkları anlamına gelmektedir.[38]

b. Büyük Patlama ve Sonrasının Evrimsel Yorumu

Evrenin hali hazırdaki sistemsel oluşumunu tamamlayabilmesi için patlama anı ve hemen sonrasında gerekli olan hassas birtakım niteliklerin neden o şekilde gerçekleştiğine dair soruların hepsini, Hawking büyük patlama tekilliğine izafe eder ve o noktada hiçbir fizik kanununun geçerliği olmadığını varsayar.[39] Ona göre fiziksel olarak açıklanamayacak olan hususların sorulması da zaten anlamsız olacaktır.

Yine Hawking'e göre; büyük patlama sonrası meydana gelecek ihtimallerin hemen tamamına yakını düzensiz olacağından, evrenin oluşumu düzensiz bir biçimde başlayıp sonradan oluşan fizik yasaları ile düzenli bir biçime kavuşmuş olması da muhtemeldir.[40]

Kozmolojik evrimciler mevcut evrensel düzenin sağlanabilmesi için gerekli olan aşamalı ve sayısız ihtimalden mevcut olanların seçilimini ise çoklu evren teorisi ile açıklamaya çalışırlar. Yani var olan tüm ihtimallerin gerçekleştiği başka evrenlerin de mevcut olması halinde, mevcut evrenimizin sahip olduğu düzen rahatlıkla açıklanabilecektir.[41]

İlerde daha detaylı açıklayacağımız bu iddiaya göre, aynı anda neredeyse sonsuz sayıda büyük patlama meydana gelmekte ve bu patlamalarla gerçekleşmesi

---

[37] Durmuş Ali Demir – Namık Kemal Pak, "Büyük Patlama ve Evrenin Genişlemesi", *Bilim ve Ütopya*, 195 (2010) , s. 16-21.
[38] Demir – Pak, "Büyük Patlama ve Evrenin Genişlemesi", s. 16-21.
[39] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi,* s. 155.
[40] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi,* s. 156, 157.
[41] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi,* s. 156, 157.

mümkün olan tüm ihtimaller ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda çok sayıda evrensel sistem meydana geldiğinden, bizim evrenimiz de tıpkı diğer ihtimallerden biri olarak, onlar gibi meydana gelmiş olacaktır. Bundan dolayı evrenimizin varlığının özel bir anlamı yoktur.[42]

Kozmolojik evrimcilerin çoklu evren görüşlerine dayanak olarak ileri sürdükleri olay fotonlar hakkında yapılan çift yarık deneyi olmuştur. Çift yarık deneylerinde bir noktadan gönderilen fotonların, üzerinde çift adet yarık bulanan engelden geçerek perdeye çarpmaları sağlanır. Yapılan deneyler sonucunda, yapılarının parçacık olması dolayısıyla kendilerinden doğrusal bir hareket beklenen fotonların, perdede oluşturdukları girişim deseninden dolayı[43] dalgasal hareket kabiliyetine de sahip olduğu anlaşılmıştır.[44]

Yine aynı deneyde parçacıkların hareket tarzlarını daha iyi gözlemleyebilmek için engelin yanına hassas bir algılayıcı yerleştirildiğinde bu sefer gönderilen fotonların doğrusal bir hareket tarzı çizerek perdede iki adet yarık deseni meydana getirdiği gözlemlenmiştir.[45]

Atomik yapıların sahip oldukları bu davranışsal ikilemi açıklayabilmek için bazı teoremler geliştirilmiştir. Bunlardan en çok öne çıkan ve yaygın olarak kabul gören Niels Bohr (1885-1962) tarafından geliştirilen Kopenhag yorumudur. Kısaca; gözlemcinin yapmış olduğu gözlemin, gözlenen fotonların hareketini etkilediği şeklinde özetlenebilecek bu yorum konumuzun dışında kaldığı için bu yoruma detaylı bir şekilde yer vermeyeceğiz.[46]

Diğer bir yaklaşım tarzı olan ve çoklu evrene dayanak olarak ileri sürülen yorum ise Hugh Everett (1930-1982), Richard Feynman (1918-1988), John Gribbin (1946-) ve Hawking tarafından desteklenen, fotonların aynı anda tüm ihtimalleri takip ettiği paralel evrenlerin var olduğuna dair görüştür. Buna göre fotonlar

---

[42] Hawking - Mlodinow, *Büyük Tasarım,* s. 128.
[43] Girişim deseni iki dalgasal hareketin birbirini destekleyip yok etmeleri sonucu hedef alanda yer yer etki gösterip yer yer etkisiz kaldıkları bir desendir.
[44] Manly, *İzafiyet ve Kuantum Fiziği,* s. 68.
[45] John Gribbin, *Çoklu Evrenler*, çev. Emin Karabal, (İstanbul: Alfa yayınları, 2014), s. 35.
[46] Gribbin, *Çoklu Evrenler*, s. 36.

gözlemlenene kadar yine tek tip olan doğrusal hareketlerini yaparlar fakat dalga fonksiyonuna benzer şekilde tüm potansiyel yolları izlerler. Eğer gözlemci fotonları hiçbir zaman izlemezse fotonlar tüm yolları izleyeceğinden perdede oluşan tüm izleri görecek ve fotonların dalgasal tipte hareket ettiğini düşünecektir. Fakat fotonlar izlenmeye başladığında gözlemle beraber mevcut evren fotonların hareket ihtimali kadar birçok evrenlere ayrılacaktır.[47]

Hugh Everett tarafından geliştirilen bu çoklu evrenler görüşüne göre, gözlem yapılmasıyla beraber kuantum parçacıklarının gerçekleştirebileceği her bir ihtimali gerçekleştirdiği farklı evrenler oluşur. Oluşan bu evrenler arasındaki iletişim ise imkânsızdır. Gözlemcinin gözlemlemiş olduğu gerçekleşen olay dışındaki ihtimaller de, aynı gözlemlenen gerçeklik kadar gerçektir ve vardır.[48]

Gribbin, her ne kadar Everett'in fikrini genel geçer mantıkla bağdaştırmanın zor olduğunu belirtse de fizik ve matematiksel açıdan anlamlı bulur ve kuantum fiziğinin bu teoriye bilimsel bir temel teşkil ettiğini savunur.[49]

Feynman'a göreyse tıpkı fotonların aynı anda tüm ihtimalleri gerçekleştirdiği bu durum gibi büyük patlama olarak tasvir edilen başlangıçtaki kuantum dalgalanmasıyla beraber muhtemel bütün yollar gerçekleşmektedir.[50]

Bu anlatımlardan hareketle yukarıda isimleri zikredilen bilim adamları başta olmak üzere, bilim dünyasındaki belli bir kesim konu hakkında delil elde edilebilmesinin henüz mümkün olmadığını beyan etseler de çoklu evrenler görüşünü kabul edilebilir bulmaktadırlar. Bu fikri bazıları kuantum davranışsal ikilemini açıklayabilmek için, bazıları da evrenin sahip olduğu hassas nitelikleri açıklayabilmek için bir argüman olarak sunmaktadırlar.

---

[47] Gribbin, *Çoklu Evrenler*, s. 42, 43.
[48] Gribbin, *Çoklu Evrenler*, s. 40-44.
[49] Gribbin, *Çoklu Evrenler*, s. 52.
[50] Hawking - Mlodinow, *Büyük Tasarım,* s. 114, 115.

2. Evrimci Kozmologlara Göre Büyük Patlama Öncesi

Bu başlıkta hiçlikten evrenin oluşabileceğini iddia eden batılı bilim adamlarının başlangıca dair düşünce felsefelerini, evrenin başlangıcından önceki hiçlik kavramına dair yaklaşımlarını, hiçlikten varlığa çıkışın nasıl olduğuna dair fikirlerini ve son olarak bu süreci tetikleyen yasaların kaynağına dair düşüncelerini kısaca aktarmaya çalışacağız.

i. Başlangıç Felsefeleri

Evrimcilere göre; yaratılışçılar tarafından varlığın niçin var olduğuna dair sorulan "neden" sorusuna cevap olarak "nasıl" sorusunun cevabı da verilebilir. Mesela dünyanın güneşten uzaklığı ile ilgili olarak aradaki mesafeye dair sorulacak neden sorusu aslında nasıl oluyor da sorusunun cevabıdır.[51]

Krauss, Occam'ın Kılıcı prensibini öne sürerek de yaratıcı bir güç araştırmanın yanlışlığını iddia eder. Bu prensibe göre, bir olay fiziksel olarak akla yatkınsa, onu açıklamak için olağan dışı bir etkene başvurulmaması gerektiği belirtir. Dolayısıyla bir yaratıcı güç inancı da fiziksel olaylar açısından olağan dışı bir etken olacağından ona başvurmamak gerekir. Ayrıca çözülemeyen bir süreç açısından hemen yaratıcıya başvurmak boşlukların tanrısını doğuracaktır. Bunun yerine fiziksel olarak çözüme ulaşmak gerekmektedir.[52]

Hawking'e göre zamanın uzay gibi davrandığını varsaymak evrenin başlangıcına dair konuşulan birçok tezi ortadan kaldırır ve tıpkı uzayın bir yaratıcıya ihtiyaç duymaksızın ortaya çıkması gibi kendiliğinden başlar. Evrenin başlangıcından öncesini konuşmak tıpkı güney kutbundan ötesini konuşmak gibi anlamsızlaşır. Yokluk hakkında konuşmak olur.[53]

Özetle, evrimci kozmologlar kendi pozitivist metodolojilerinin bir sonucu olarak, ilk olarak kabul ettikleri her ne varsa, ondan öncesini veya onun ortaya çıkışını konuşmanın anlamsız olduğunu düşünmektedirler.

---

[51] Krauss, *Hiç Yoktan Bir Evren*, s. 169, 170.
[52] Krauss, *Hiç Yoktan Bir Evren,* s. 172, 173.
[53] Hawking - Mlodinow, *Büyük Tasarım,* s. 114.

ii. Hiçlik Kavramına Yaklaşımları

Krauss'a göre normalde uzayda gözlenen boşluk (üzerinden geçen ışınlardan da arındırıldıktan sonra) hiçbir şeyi temsil eder. Ona göre çok küçük ölçeklerde bizim hiçbir şey dediğimiz şey aslında içinde sanal parçacıkların[54] fokurdadığı bir enerji alanıdır ve çok küçük zaman aralıklarında ortaya çıkıp yok olduklarından görülememektedirler. Krauss, hiçbir şeyin fizikte aslında "hiçbir" şey olmadığını iddia eder.[55] Dolayısıyla evrenin hiçlikten oluştuğundan bahsedilirken kastedilen hiçlik boş uzaydır. Boş uzay ise herhangi bir madde ve ışınım barındırmadığı halde bir enerjiye sahip olabilir.[56] Hawking'e göre de hiçlik denilen şey madde ve antimadde ile pozitif ve negatif enerjilerin denge durumunda olduğu, yani birbirlerini nötrledikleri, fakat bu nötr haliyle var oldukları bir durumdur.[57]

Yine Krauss'a göre; Bir şeyin var olma potansiyeli olduğunda orada gerçek bir hiçlikten bahsetmek mümkün değildir. Doğa yasalarının kendiliğinden oluştuğu düşüncesi dahi bu yasaların ortaya çıkacağı sistemi gerçek hiçlikten çıkaracaktır. Ancak bu soyut tartışma yararsız ve gereksizdir. Bunun yerine evrenin nasıl oluştuğunu anlamak gerekir.[58]

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere evrenin hiçlikten oluştuğu iddia edilirken, kastedilen bu hiçliğin aslında mutlak hiçlik olmadığı, ölçülebilen tüm atomik yapılar da dahil olmak üzere, sadece maddeden arındırılmış bir ortamın hiçlik olarak ele alındığı görülmektedir. Böylece geçmiş zamanlarda öne sürülen evrenin mevcut haliyle ezeliyyeti ile patlamanın gerçekleştiği tekilliğin ezeliyyeti iddialarından sonra bu kez evreni oluşturan mevcut enerjinin ezeliyyetinin iddia edildiği anlaşılmaktadır.

---

[54] Denge halinde bulunan madde ve antimaddenin çok küçük zaman birimleri içerisinde ayrılıp yeniden birleştikleri varsayımından hareketle gözlemlenememelerinden dolayı onlara sanal parçacık denmiştir. (Rahim ACAR, "Büyük Patlama Teorisi Kelâm Kozmoloji Argümanını Destekler mi?", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14 [2006]: s. 89-109).
[55] Krauss, *Hiç Yoktan Bir Evren,* s. 12-14.
[56] Krauss, *Hiç Yoktan Bir Evren,* s. 176, 177.
[57] Hawking - Mlodinow, *Büyük Tasarım,* s. 148.
[58] Krauss, *Hiç Yoktan Bir Evren,* s. 13, 14.

iii. Hiçlikten Varlığa Çıkış

Hawking evrenin herhangi bir yaratıcı güce ihtiyaç duymaksızın fizik yasalarına göre ortaya çıkabileceğini iddia eder.[59] Hawnking'e göre uzayın tamamında var olan negatif ve pozitif enerji denkliği, çekim kuvveti sayesinde evrenin yoktan var olabilmesine imkân tanımaktadır. Çünkü evrenin var olabilmesi için gerekli olan pozitif enerji, negatif bir enerji olan çekim kuvveti sayesinde var olabilecektir. Bu durum da uzayın yoktan var olabileceği anlamına gelmektedir.[60]

Diğer bir anlatımla, evrende aktif bir durumda olan çekim kuvveti negatif kuvveti ifade ederken, maddelerin sahip oldukları enerji ise pozitif enerji kabul edilir. Böylelikle başlangıçta denge halinde olan negatif ve pozitif kuvvetler bir başka şekilde birbirini dengelemiş olmaktadırlar.

Yani hiçlik olarak tanımlanan durum, madde ve anti madde ile pozitif ve negatif enerjinin denge halidir. Bu durağan denge halinin bozulmasıyla, enerjiler yine toplamda aynı kalırken, madde ve anti madde dengesi eşitsizlik yönünde bozulmuş ve madde evreni meydana gelmiştir.[61]

Krauss'a göre yüksek düzeyde enerji içeren boş uzayda meydana gelen kuantum dalgalanması sonrasında madde ile karşıt madde (yani atomun aynı şekliyle karşıt yüklü bir atom) arasında bir ara meydana gelen bir asimetri bugünkü evrenin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Yani normalde karşılaştıklarında birbirlerini yok eden karşıt yüklü aynı kütleli parçacıklar, patlama sonrasında etrafa yayıldıklarında bir nedenle aralarında sayıca bir dengesizlik hali oluşur. Bu asimetrik yönde bozulma sonrasında karşıt yüklü parçacığından daha fazla sayıya ulaşan madde parçacığı ile bugünkü evren meydana gelmiş olmaktadır. Bu durumun ise yani dalgalanmanın ve denge halinin bozulmasının nasıl ve neden gerçekleştiğine dair elde herhangi bir veri bulunmamaktadır.[62]

---

[59] Hawking - Mlodinow, *Büyük Tasarım,* s. 14.
[60] Hawking - Mlodinow, *Büyük Tasarım,* s. 148.
[61] Hawking - Mlodinow, *Büyük Tasarım,* s. 96, 97.
[62] Krauss*, Hiç Yoktan Bir Evren,* s. 186.

iv. Tabii Yasaların Kaynağı

Bir diğer husus ise hiç yoktan var olan evreni açıklarken sürece hükmeden yasaların nereden geldiğidir. Hawking, evrendeki pozitif enerjinin karşısında onu dengeleyen ve negatif kuvveti ifade eden çekim kuvvetini kabul ettiğinden, onun var oluşu çekim kuvvetine dayandırdığı anlaşılmaktadır.[63] Bir şeyin kendisiyle olduğu şey onu öncelemesi gerektiğinden bu haliyle çekim kuvvetinin madde evrenini öncelemesi gerekir. Henüz madde evreninden söz edilemeyeceği denge halindeki bir enerji evreninde hiçbir fonksiyonu olmayan çekim kuvvetinin varlığını kabul etmek ise tabii yasaların da ezeli olduğunu kabul etmek anlamına gelir.

Krauss'a göre ise varoluşa birtakım yasalar hükmettiyse bu kez bu yasaları kimin koyduğu sorusu akla gelecektir. Ancak ona göre bu cevaplanamaz bir soru olduğundan bu tür bir arayış anlamsız olacaktır.[64]

B. BİYOLOJİK EVRİM

Biyolojik anlamda evrim, türün bir başka türe dönüşmesidir. Tür ise genel olarak aralarında üreme gerçekleşebilen canlıların oluşturduğu topluluktur. Eğer birbirleri arasında bir üreme gerçekleşmiyorsa o halde bu iki canlı farklı tür olarak kabul edilir.[65] Bir de türün evrimine ek olarak, abiyogenez kavramı ile ifade edilen cansızlıktan canlılığın ortaya çıkışı[66] da cansız formların canlı forma evrimi olarak ifade edilmektedir.

Gerek canlılığın cansızlıktan gelmesi gerekse türlerin farklılaşmasına dair iddialar ilk defa Jean-Baptiste Lamarck (1744-1829) ve Darwin ile başlayan fikirler değillerdir. Her ne kadar bu bilim adamlarından önce konu hakkında detaylı bir teori ortaya konmamışsa da Milattan önce VI. yüzyılda yaşayan Thales (MÖ 625 – 545),

---

[63] Hawking - Mlodinow, *Büyük Tasarım,* s. 148.
[64] Krauss*, Hiç Yoktan Bir Evren,* s. 204.
[65] Hüseyin Arıkan – Dinçer Ayaz, *Biyoloji Tarihi ve Evrim*, (Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2015), s. 150.
[66] Sevinç Karol - Zekiye Suludere - Cevat Ayval, "abiyogenez", *Biyoloji Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: TDKY, 2011).

Anaksimender'den (MÖ 610-542) ve Anaksimenes (MÖ 560 – 480) itibaren bazı düşünüler tarafından buna benzer iddialar ortaya atılmıştır.[67]

Biz bu çalışmamızda genel olarak Darwin ile başlayan evrim teorisini aktaracak olsak da, ondan önce de buna benzer farklı iddiaların yer aldığını bilmek, ortak ata teorisinin felsefi bir geçmişi olduğunu ve delilden neticeye değil, kabul edilen bir neticeye delil aramak noktasında gayret edildiğini anlamak açısından önemli bir veri olacaktır.

İşte bu tür bir ideolojinin neticesi olarak, XIX. yüzyılda bilimsel alanda yaşanan ilerlemelerle birlikte canlıların var oluşunu tabiatın bir eseri olarak göstermeye çalışan bilimsel çalışmalar da giderek hız kazanmıştır. Ancak yaratılışçılığa karşı gerçekleştirilen bu çalışmalar bilimsel açıklamalarla sınırlı kalmamış, ideolojik düşüncelerin hâkimiyetinde evrim teorisi adı altında sistematik bir hale getirilmiştir.[68]

Evrim kuramının kurucusu olarak kabul edilen Darwin'in aslında ateist olmadığı bilinmektedir. Fakat onu takiben, onun evrime dair açıklamalarını kendi ideoloji ve inanç sistemi açısından önemli bir fırsat olarak gören başta Richard Dawkins (1941-), Edward O. Wilson (1929-), Stephan Jay Gould (1941-2002) ve Richard Lewontin (1929-) olmak üzere bazı biyolog ve fosil bilimciler evrim teorisini maddeciliğin gereği olarak görmüş ve yaratılışa dair dinî kabulleri reddetmişlerdir.[69]

Evrim düşüncesinin dünyada hızla yayılması üzerine yaratılışa inanan din mensubu kişiler için inançlarının gereği olan yaratılış ile popüler bir teori olan evrim düşüncesi arasındaki çatışmadan kaynaklanan problemin çözümü gerekli olmuştur. Bu kapsamda Semitik din mensubu bazı düşünürlerce yaratmanın ilahi hikmet ve inâyet neticesinde evrimsel bir süreç izleyebileceğini, bunun akla aykırı olmadığı

---

[67] Arzu Demirel, "Antik Yunan'da Biyolojik Evrim Düşüncesi", Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor Edebiyat Dergisi, 17/68 (2011): s. 53-60.
[68] Bayraktar, *İslamda Evrimci Yaratılış Teorisi*, s. 195, 196.
[69] Mehmet Bayraktar, "tekâmül nazariyesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA),* c.40, s.337.

ifade edilmişse de onların geneli bu tür esnek yaklaşımlara karşı çıkarak evrimsel iddiaları reddetmişledir.

Bu açıklamalardan özetle, farklı inanç ve ideolojilere sahip kişilerin bazen ortak bir varoluş modelini kabul ettiği görülürken, bunun aksine aynı inanç ve ideolojilere mensup bazı kişilerin de farklı bir varoluş modelini kabul ettikleri görülebilmektedir. Fakat hangi model olursa olsun, yaratıcıyı kabul edenlerle inkâr edenler arasında her zaman için; hadiselerin ilahi takdir ve müdahalelerle olup olmadığı noktasında fikirsel ayrılık var olagelmiştir. Bu fikirsel ayrılık, çalışmamızın konusu olan evrim teorisi için; meydana geldiği varsayılan hadiselerin, maddenin kendi iç dinamikleri ve bir takım tabii hadiseler sonucunda tesadüfen oluşabileceği iddiasında yaşanmaktadır.

Ateist evrimcilerin varoluşa dair kabulleri; geriye yönelik ilk olarak canlı bir tek atadan tüm canlı türlerinin başkalaşım ile meydana geldiği, ikinci olarak da bahse konu ortak atanın cansız formlardan oluştuğu şeklinde özetlenebilir.

1. Türleşme

Darwin'in canlıların türleşmesine yönelik açıklamalarının kaynağını, mikro evrim de denilen, canlılarda meydana gelen küçük değişimler teşkil etmektedir. Yani popülasyonlarda türleşmeyi içermeyen değişimlerdir. Darwin'e göre makro evrim yani türleşme boyutundaki değişimler de bahse konu bu mikro evrimlerin birikimiyle kademeli olarak gelişirler.[70]

Burada bilimsel olarak gözlemlenebilen ve üzerinde herhangi bir tartışma olmayan gerçeklik olarak canlılarda meydana gelen küçük değişimleri ele alacağız. Yukarıda da belirttiğimiz üzere bu tür değişimler aslında evrim teorisinin temelini teşkil etmektedir. Burada değineceğimiz hususlar bugün için evrimci düşünürler tarafından yorumlanarak mikro ve makro evrim düşüncesi ortaya konulmuş, mikro evrimlerin birikimiyle ve ilerlemesiyle makro evrim denilen türleşmenin meydana geldiği savunulmuştur. Dolayısıyla öncelikle bahse konu bu küçük değişim veya

---

[70] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 238.

mikro evrim denilen hususların neler olduğunu ve bu sürecin nasıl işlediğini incelememiz gerekmektedir.

a. Mikro Değişimler

Canlılarda meydana gelen değişim ancak genlerde olması halinde kalıcı olacaktır. Dolayısıyla bu değişim mekanizmalarının canlıların genetiğinde işlemesi gerekmektedir. İşte bu değişimi sağlayan genetik farklılaşma ise iki şekilde meydana gelmektedir. Bunlardan birincisi bireysel bazda diğeri ise popülasyonsal bazda gerçekleşen değişim mekanizmalarıdır.

i. Bireysel Bazlı Değişim

Bireysel bazda farklı varyasyonlar transpozon hareketleri, mutasyonlar ve mayoz bölünme olmak üzere birkaç farklı şekilde ortaya çıkar.[71] Bunlardan transpozon hareketleri ve mutasyondan kaynaklanan değişim mekanizmaları yaşayan canlı organizmanın mevcut gen kodlarında kontrolsüz gerçekleşen yeni dizilimlerin ortaya çıkışını ifade eder. Buna göre, mutasyon olarak tabir edilen genlerin kendini kopyalama işlemi esnasında meydana gelen hata ile transpozon olarak bilinen genomlar arasında geçebilen küçük genetik elementlerin hareketleri sonucunda öncekinden farklı yeni bir takım gen dizilimleri ortaya çıkmaktadır.[72]

Diğer taraftan yeni bir canlının oluşum aşamasında ana ve ata canlıdan farklı yeni bir bireyin oluşumunu sağlayan bazı mekanizmalar da mevcuttur. Bunlar; krosover olarak bilinen, mayoz bölünmenin ilk evresinde çiftler halinde yan yana gelen kromozomların sarılması ve birbirine karşı gelen parçalar arasında yer değiştirmesi olayı[73] ile yine mayoz bölünme esnasında kromozomların ayrılan hücrelere rastgele yerleşmesi işlemleridir.

Bireyde gerçekleşen genetik değişimlerin en önemlisi olarak kabul edilen mutasyonun kalıcı bir etki oluşturabilmesi için, Mendel Genetiği ile de ortaya konulduğu üzere, üreme hücrelerinde meydana gelmesi gerekmektedir. Aksi takdirde

---

[71] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 130.
[72] TDK (Kollektif), "transpozon", *Su Ürünleri Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: TDKY, 2009).
[73] TDK, "krosingover", *Su Ürünleri Terimleri Sözlüğü*.

canlı organizmanın genlerinde meydana gelen değişimin yeni nesle aktarımı olmayacağından evrimsel bir nitelik taşımayacaktır.[74] Ayrıca meydana gelen bu değişimin yeni nesle aktarımının olabilmesi için, mutasyon sonucu çiftleşmeye ve üremeye engel bir değişim olmaması gerekmektedir.

Yine mutasyonların oldukça küçük değişimler içermesi gerekir. Yoksa makro mutasyon olarak adlandırılan bireysel bazdaki genlerin büyük ölçüde değişerek olandan çok farklı bir türün meydana gelmesi olayının bugün için geçersiz olduğu bilinmektedir. Çünkü böyle bir değişimin nerdeyse tamamı ölümcül olacak veya popülasyon içeresinde elenecektir.[75]

Hareketli bir takım gen grupları olan transpozonlar da, bir kısmı direkt olarak bir kısmı da RNA aracılığıyla kendini kopyalayarak DNA sarmalı içerisinde bir yere girebilir veya doğrudan sarmal içinde tutunduğu bölgeden ayrılarak başka bir bölgeye yerleşebilir. Bu vesileyle DNA sarmalındaki dizinim farklılaşabilmektedir. Bu hareketlerin sonucunda çoğu zaman zararlı neticeler beklense de doğal seçilim tarafından elimine edilmediğinden seçilimsel yani türleşmeye dair bir değer ifade etmedikleri kabul edilir.[76]

Mayoz bölünme esnasında kromozomsal hareketlerden kaynaklı varyasyon oluşumu ise eşeyli çiftleşme sonucu oluşacak yeni neslin, ana ve ata genotipinden farklı bir genotipe sahip bireyin meydana gelmesini sağlar. Bu mekanizmalar ancak üremede işlevsel olup, yeni oluşacak bireyin ana ve ata bireylerin birebir kopyası olmasını engelleyerek, eşeyli üreyen canlılarda her bireyin özgün bir genotipe sahip olmasını sağlar.[77]

ii. Popülasyonsal Bazlı Değişim

Popülasyondaki genlerin değişimini sağlayan mekanizmaları gen akışı, genetik sürüklenme, ve rastgele olmayan eşleşme şeklinde sıralayabiliriz. Bunlardan; gen akışı, bir popülasyonun aynı türün farklı popülasyonları ile çiftleşmesi sonucu

[74] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 113.
[75] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 111.
[76] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 134.
[77] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 137, 138.

meydana gelen genetik çeşitlenmeyi anlatır. Genetik sürüklenme özellikle küçük popülasyonlardaki bazı gen alellerinin (mesela göz rengini belirleyen genler: mavi, kahverengi gibi) zamanla kaybolması anlamına gelir. Son olarak rastgele olmayan eşleşme ise canlıların çiftleşirken belirli fenotiplere (dış görünüşlere) daha çok rağbet göstermesi sonucu o fenotipi sağlayan genin seçilimini ifade eder.[78]

Popülasyonlar arasındaki gen transferini ifade eden gen akışı, izole olmamış aynı türün iki popülasyonu arasında meydana gelen çiftleşme ile iki popülasyonun sahip olduğu gen havuzlarının birleşimiyle yeni bir takım genetik kodların popülasyonlara kazanımı sağlanmış olacaktır. Fakat bu aynı zamanda evrimcilerin makro evrim için zorunlu gördükleri izolasyonu geçersiz kılacağından evrimciler için aslında olumsuz bir durum teşkil etmektedir.[79]

Genetik sürüklenme ise genelde izole olmuş küçük popülasyonlarda aynı işleve etki eden farklı gen alellerinden bazılarının giderek azalıp kaybolmasıyla, aynı genetik işleve sahip diğer gen alellerinin popülasyona hâkim olması anlamına gelir. Bu durumun sebebi, anne ve babadan gelen gen alellerinde bu az sayıda bulunan gen alelinin aktarılmaması, eşeyli üremede tercih sebebi olmaması veya bazı faktörlere karşı daha hassas olduklarından direnç gösterememeleri sayılabilir.[80]

Çiftleşmede etkili bir faktör olan canlıların dış görünümü de, o dış görünümü sağlayan gen grubunun aktarımında ve yayılımında etkili olacaktır. Tercih edilen bir fenotipik özellik, o fenotipi etkileyen genin popülasyon içerisinde giderek yayılmasını sağlarken, bunun aksine çiftleşmede tercih edilmemeye neden olan bir fenotipik özellik de o fenotipi sağlayan genin popülasyon içinde giderek azalmasına ve kaybolmasına neden olabilecektir.[81]

---

[78] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 130.
[79] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 132.
[80] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 133.
[81] Charles Darwin, *Türlerin Kökeni*, çev.Öner Ünalan, (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2016), s. 107, 108

b. Mikro Değişimlerin Evrimsel Yorumu

i. Mikro Evrimden Makro Evrime

Darwin, insanlığın ilk zamanlardan bu yana yabani hayvanları evcilleştirdiği ve kendi kontrolleri altında çiftleştirdiği, neticesinde ise hayvanlarda birtakım değişimler gözlemlendiği düşüncesinden hareketle aynı şeyin tabiatta da doğal bir şekilde gerçekleştiği fikrine ulaşmıştır.[82] Bu düşünce ışığında, Galapagos adalarında bitkiler ve hayvanlar üzerinde yaptığı araştırmalar sonucunda doğal seçilim, çevreye uyum, kalıtım ve cinsel ayıklama gibi etkenler altında bütün canlı türlerinin az sayıdaki ilkel canlı şekillerinden türeyerek yeni türlerin ortaya çıktığını varsaymıştır.

Darwin evrime dair olan teorisini başlıca beş prensip üzerine oturtmuştur. Bunlar:

1. Türler ortak bir atadan türemişlerdir,

2. Türler sürekli olarak değişim halindedir,

3. Evrim kademeli işler sıçramalı evrim yoktur,

4. Türlerin çoğalması katlanarak gerçekleşir,

6. Evrimsel değişim doğal seçilimle gerçekleşir.[83]

Diğer bir anlatımla Darwinizme göre evrim, genlerin sürekli olarak değişimini sağlayan mekanizmalar ile bu değişimleri seçecek veya elimine edecek doğal süreçlerin birleşimiyle, canlı tek bir organizmadan kademeli olarak ve katlanarak bugünkü canlı organizmaların oluşumu demektir.

Böylelikle Darwin, türlerin evrimini iki temel aşamaya oturtur. Bu aşamalardan birincisi gen çeşitliliğini sağlayarak farklılaşmayı ortaya çıkaracak olan mekanizmaların işlevi; ikinci aşama ise ortaya çıkacak olan farklılaşmanın doğal çevre tarafından korunarak farklılığın kalıcı hale gelmesidir.

---

[82] Darwin, *Türlerin Kökeni,* s. 87
[83] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 119.

Birinci aşamayı teşkil eden mekanizmaları mikro değişimler başlığı altında aktarmıştık. Darwin'e göre canlılarda küçük değişiklikler meydana getiren bu mekanizmaların birikimi ve korunumuyla türleşme gerçekleşmektedir.

Darwin, bu değişimlerin birikimini ve korunumunu sağlayan ve türleşmenin ikinci aşamasını oluşturan mekanizma olarak doğal seçilimi ortaya koymuştur. Ona göre doğal seçilimin açıklayıcı modeli özetle şu şekildedir;

1. Her popülasyon engelleyici bir faktör olmadığı sürece istikrarlı bir şekilde çoğalır,

2. Tür popülasyonları için uygun kaynaklar sınırlıdır,

3. En azından bir kısmı kalıtsal olmak üzere popülasyon birbirlerinden farklıdırlar.[84]

Bu modelden hareketle; kısıtlı kaynaklara ulaşabilmek için rekabet halinde bulunan birbirinden farklı popülasyon üyelerinin hayatta kalıp neslini devam ettirme yetisi farklı olacağından bu durum kaynaklara ulaşma imkânın diğerlerine nispeten fazla olanların seçilimini sağlar.[85]

Darwin'in teorisine göre evrimsel gelişimin en alt basamağında popülasyon yer alır. Bireylerdeki değişimler ise evrim olarak adlandırılamaz. Bireysel bazdaki değişimler popülasyonda yayılır ve hali hazırdaki türden bambaşka bir tür meydana gelecek olursa bu takdirde türleşme yani evrim gerçekleşmiş olur.[86]

Bir popülasyonun doğal seçilim yoluyla evrimleşebilmesi için mutlak anlamda diğer canlılarla çaprazlanmayı engelleyecek izolasyon mekanizmalarının bulunması gerekir. Ancak Darwin'e göre insanlar yapay seçilim yoluyla doğal seçilime karşı olan serbest çiftleşme ve ataya dönme eğilimi gibi bazı mekanizmaları kontrol altına alıp aşabiliyorsa aynı şey doğal seçilimden de beklenebilir.[87]

---

[84] Darwin, *Türlerin Kökeni,* s. 86.
[85] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 152.
[86] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 107.
[87] Darwin, *Türlerin Kökeni,* s. 120, 125.

Ne var ki doğal seçilimin, yapay seçilim yoluyla gerçekleştirilen farklı birtakım ırkların oluşumunu sağlamadan çok daha fazlasını gerçekleştirmesi gereklidir. Mevcut türden bambaşka bir türün meydana gelmesini sağlayabilmesi için gerekli olan izolasyonun çok uzun süreli ve tamamen kapalı olması gereklidir. Hatta çoğu kez bu popülasyonun küçük olması gerekir.[88]

Doğal seçilim mekanizmasının işleyişi şu şekildedir: Yukarıda bahsedilen mikro değişimler sonucu, çok minimal düzeyde olsa da genetik yapısı değişik birtakım canlılar meydana gelmektedir. Genetik yapıdaki farklılaşma fenotipte de bir değişiklik meydana getirecek ve bazı çevresel faktörler tarafından bu değişimi geçirmemiş olanlar zamanla yok olacaktır.

İşte çevresel faktörler nedeniyle popülasyon içerisindeki bazı canlıların elenerek bazılarının hayatta kalması sonucu elenenler tarafından taşınan özelliklerin yitip giderek hayatta kalanların taşıdığı özelliklere sahip olan bir popülasyon oluşmasına doğal seçilim denir. Bu işlemlerin sürekli olarak devam etmesiyle ortak tek hücreli bir atadan bugünkü canlı türlerinin tamamının oluştuğu iddia edilmektedir.[89]

Ancak popülasyonsal bazda meydana gelen değişim doğa şartlarıyla ne kadar uyumlu olursa olsun eğer değişim popülasyondaki az sayıda bireyde gerçekleşmişse veya izolasyon sağlanamamışsa bu takdirde değişimin korunumu imkansız bir hal alacağından bu takdirde meydana gelen değişim popülasyonun baskın özeliğine yenik düşecektir.[90] Bu yüzden türleşmeye temel teşkil edecek olan değişimin hem popülasyonda makul bir hızda yayılması gerekir hem de bu popülasyonun mutlak bir şekilde izole olmuş olması gerekir.

Bazı spesifik türleşme olgularını açıklayabilmek için geliştirilen ekolojik izolasyon gibi birtakım hipotezleri bir kenara bırakacak olursak, aynı türün

---

[88] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 233-235.
[89] Darwin, *Türlerin Kökeni,* s. 100.
[90] Darwin, *Türlerin Kökeni,* s. 110.

popülasyonlarının farklı iki türe dönüşmesi aşamasında gerekli olan ilk yalıtım mekanizması genel olarak coğrafi izolasyonla başlar.[91]

Türünün diğer popülasyonlarıyla yalıtımı gerçekleşen popülasyon mikro değişim mekanizmalarından daha fazla etkilenebilecektir. Bu popülasyonun farklılaşmaya başlamasıyla bu kez diğer popülasyonlarla arasında farklı birtakım izolasyonlar meydana gelebilir. Üreme organlarında uyumsuzluk meydana gelmesi, üreme zamanlarının ve hareketlerinin değişmesi gibi bazı nedenlerden dolayı coğrafi engelin kalkması halinde dahi, her ne kadar laboratuvar ortamında üremeleri sağlanabilecekse de aynı türe ait bazı popülasyonların artık birbirleriyle çiftleşemedikleri bazı durumlar ortaya çıkabilecektir.[92]

Evrimcilere göre, bu sayılan izolasyonlar nedeniyle popülasyonun aynı türdeki diğer popülasyonlarla ilişkisinin tamamen kesilerek gen transferinin oluşamaması sonrasında popülasyon içerisindeki değişimler doğal seçilim yoluyla korunabilecek, böylece bu değişimlerin birikimiyle çok uzun zamanlar sonucunda farklı bir tür oluşabilecektir.[93]

Evrimin temel taşı olan popülasyonların genetik değişimi için temel etmenlerden olan sağlıklı bir izolasyon sonucu ortaya yeni bir tür çıkması için ortalama bir milyon yıl gerekli olduğu öne sürülmektedir.[94]

ii. Makro Evrime Kanıt Olarak Sunulan Etmenler

Bugün için canlı türlerinin tek bir ortak atadan evrimleşerek ortaya çıktığına dair geliştirilen ispat mekanizmalarını; anatomik, genetik ve embriyolojik benzerlikler, türlerin coğrafi dağılımı, körelmiş organlar ve geçiş formu olabileceği değerlendirilen fosil kayıtları şeklinde özetleyebiliriz.[95]

---

[91] Arıkan- Ayaz, *Biyoloji Tarihi ve Evrim,* s. 133-138.
[92] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 215, 216.
[93] Darwin*, Türlerin Kökeni,* s. 121.
[94] Arıkan- Ayaz, *Biyoloji Tarihi ve Evrim,* s. 136.
[95] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 36-66.

(1) Benzerlikler

Canlılar arasında benzerlikler üç açıdan ele alınarak ortak ata teorisi ortaya konmaya çalışılmaktadır. Bunlardan anatomik ve genetik benzerliklerin doğrudan karşılaştırılması yöntemi ile en çok benzeyenlerin en yakın tür oldukları kabul edilmiştir. Diğer bir benzerlik türü olan embriyolojik benzerlik ise, canlıların embriyo safhalarındaki benzerliklerin evrimin seyrini canlandırdığı yönünde yorumlanmıştır.

Benzerliklerin evrime kanıt olarak sunulması noktasında ilk olarak embriyo karşılaştırmalarına değinecek olursak; bazı bilim adamları erken safhadaki canlıların birbirlerine benzerliklerinden hareketle ortak ata teorisini desteklediğini iddia etmişlerdir. Embriyoların genel şekilsel benzerlikleriyle beraber bu safhadaki bazı ortak yapıların farklı canlılarda farklı organları oluşturmalarından hareketle de yinelemeli oluş teorisini benimsemişlerdir. Yani bir canlı evrimsel geçmişini embriyo safhasından itibaren gelişim sürecinde göstermekteydi.[96] Bu teoriye göre, genetik anlamda canlılarda yaşanan farklılaşma canlının genotipinde kaydedilmekte ve evrimsel süreç içerisinde gelmiş olduğu son noktadaki yapıları oluşturabilmesi için yine mevcut aşamaları takip etmek durumunda kalmaktadır.[97] Buna dair sunulan en popüler örnek memeli türlerin embriyosunda oluşan ve solungaç yarığı olarak tabir edilen yapıların daha sonra farklı organları oluşturmalarıdır. Bu durum canlıların denizden karaya geçişinin embriyoda yeniden yaşanması olarak gösterilmektedir.[98]

Bir diğer benzerlik alanı ise canlılar arasındaki anatomik anlamdaki yakınlıklardır. Buna göre canlılar arasındaki yapısal benzerlikler onların akrabalıklarını yani geçmişte ortak bir türden ayrıştıklarını göstermektedir. Benzerliğin çokluğu ve azlığı ölçüsü ise ayrım noktalarının yakın veya uzaklığını ifade etmektedir. Bu durum soncunda türlerin akrabalıklarını gösteren bir sınıflandırma yapılmış; türler cinsler altında, cinsler aile altında, aile takım altında

---

[96] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 54-56.
[97] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 55.
[98] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 54.

vb. şekilde canlılar gruplandırılmıştır. Mesela köpek, kurt ve çakal gibi türlerin birbirlerine diğer cinslerden daha çok benzemeleri bu sayılan türlerin daha yakın bir geçmişte tek bir atadan türleştiklerini göstermektedir. Yapısal anlamda benzerliklerin bakıldığı özel bir alan ise organlardır. Buna göre kökendeş yani homolog olduğu tahmin edilen ve farklı canlılarda farklı işlevleri olabilen yapılar üzerinde meydana gelen değişim tespit edilerek evrimin seyri ortaya konmaya çalışılmaktadır.[99]

Canlıların birbirlerine olan benzerliklerine bakıldığı son alan ise sahip oldukları genetik şifrelerdir. En basit ve mikrobik olanlar da dahil olmak üzere tüm organizmaların aynı genetik şifreye sahip olması ve daha birçok yönden benzerlikler taşımasından hareketle, evrimciler dünya üzerindeki yaşamın tek bir kökenden başladığını iddia etmektedirler.[100] Bununla beraber yine genetik benzerliklerden hareketle tıpkı yapısal sınıflandırmada olduğu gibi genetik benzerlik oranları kullanılarak canlılar arası akrabalıklar tespit edilmektedir.

Canlılar arasındaki bu tür benzerliklerin iddiaları açısından çok önemli olduğunu belirten Dawkins'e göre bütün fosil kalıntılar ortadan kalkmış olsaydı bile türler arasındaki benzerliklerden hareketle tüm canlıların ortak bir tek atadan türediği söylenebilirdi.[101]

(2) Coğrafi Dağılım

Yaratılış düşüncesini bütün türlerin yeryüzünün tamamında aynı anda yaratılması şeklinde düşünenler farklı coğrafyalarda farklı türlerin yaşamasını, yaratılışçı düşünceye karşı evrim için bir delil niteliğini taşıdığını öne sürmüşlerdir.

Evrimcilere göre zamanında bir şekilde canlılar farklı bir coğrafyaya göçmüş, burada da birtakım değişikliler geçirerek farklı bir alt tür konumuna gelmişlerdir. Dolayısıyla bir türün belli bir bölgede yaşayarak diğer bazı bölgelerde popülasyonun bulunmuyor oluşunu ancak evrim ile açıklanabileceğini iddia ederler.[102]

---

[99] Arıkan- Ayaz, *Biyoloji Tarihi ve Evrim*, s. 150, 151.
[100] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 67.
[101] Richard Dawkins, *Ataların Hikayesi*, çev. Ahmet Fethi, (İstanbul: Hil Yayın, 2014), s. 25.
[102] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 57-60.

(3) İşlevsiz Yapılar

İnsanlardaki apandis, mağara hayvanlarındaki gözler gibi canlılardaki bir takım işlevsiz görünen yapılar, canlıların bir önceki evrim basamaklarında kullanılan ama zamanla canlının evrimleşmesi ve yaşam tarzının değişmesiyle kullanılmayan yapılar oldukları iddia edilmiştir.[103]

Bu konudaki asıl felsefi alt yapı bir yaratıcı olması durumunda işlevsiz bir yapı yaratmayacak olmasıdır. Buradan hareketle işlevleri bulunamayan yapıların yaratılış inancını geçersiz kıldığı, bu tür yapıların açıklamasının ise ancak türleşme ile yapılabileceği iddia edilmektedir. [104]

(4) Arkeolojik Veriler

Evrimsel düşünce için en önemli arkeolojik verileri canlı fosilleri teşkil etmektedir. Ölen canlı organizmaların yapıları buz ve kehribar gibi etmenlerle çevrelenmesi halinde uzun süre pek fazla bozulmadan korunabilirken, bunların olmaması halinde genelde diş ve kemikler ancak fosil olarak kalabilmektedirler.[105]

Evrim teorisinin iddia ettiği oldukça yavaş ve kademeli değişimin gerçekleşmiş olması halinde bir türden başka bir türün net olarak oluştuğu varsayılan durumlarda aradaki bu geçiş formlarına ait birçok fosil kayıtlarının var olması gerekirdi. Başta Darwin olmak üzere birçok evrimci bilim adamı evrim teorisi için fosil kayıtlarının oldukça yetersiz olduğundan şikâyetçidir. Ancak yine de elde edilmiş ve şuan için yaşayan formların iskelet ve genotip yapısından farklı olarak bulunan bazı fosil kayıtları evrimciler tarafından ara form olarak değerlendirilmektedirler.

Dawkins, fosil kalıntılarda var olan büyük boşluğa rağmen evrimin kanıtlarının oldukça güçlü olduğunu söyler. Buna karşın, evrime dair elde sadece bu eksik haliyle fosil kalıntılar olsaydı yine de evrimin önemli derecede

---

[103] Arıkan- Ayaz, *Biyoloji Tarihi ve Evrim,* s. 150, 151.
[104] Mayr, *Evrim Nedir,* s. 56.
[105] Dawkins, *Ataların Hikayesi,* 24.

destekleneceğini belirtir.[106] Ayrıca Dawkins, evrimin seyrini ortaya koymada, yani türleşme hiyerarşisinin belirlenmesinde arkeolojik verilerin birincil sırada bir kanıt mekanizması olduğunu söyler.[107]

Bugün için arkeolojik olarak elde edilen verilerden hareketle ilk organik moleküllerin 4 milyar yıl, ilk canlı hücrenin 3,5 milyar yıl; ilk basit çok hücrelilerin 600 milyon yıl, insan ve maymunun ortak atası olduğu iddia edilen maymunsu bir türün de 6 milyon yıl önce ortaya çıktığı genel itibariyle kabul görmektedir.[108]

2. Canlılığın Oluşumu

Yapılan hesaplamalara göre dünyanın yaşama uygun hale gelmesi bundan yaklaşık 3,8 milyar yıl öncesidir. Ancak bulunan en eski fosil kayaçları 3,5 milyar yıl öncesine aittir. Bu kayaçlar üzerinde oldukça zengin bir bakteri biyotası mevcuttur. Ancak geçen 300 milyon yılda cansız bir ortamdan canlı bir yapının oluşumu ile bakterilerin evrimleşmesi süreci hakkında şu an için hiçbir fosil verisi yoktur ve muhtemelen hiçbir zaman da olmayacaktır.[109]

Yeryüzünde canlılığın ilk olarak ortaya çıkışına dair, içinde ilk canlının uzaydan geldiği de olmak üzere, çok çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Evrimcilerin genel olarak kabul ettikleri düşünce ise canlıların cansız formlardan tedrici bir şekilde kendi kendine meydana geldiğidir. Bu iddia yunanca a: ..sız; bios: hayat; genesis: doğum kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan abiyogenez kavramı ile ifade edilmiştir.[110]

Eski zamanlarda cansız yapılardan canlı yapıların oluştuğu durumların sürekli olarak devam ettiğine inanılıyordu. Fakat Louis Pasteur (1822-1895), yapmış olduğu

[106] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 25.
[107] Dawkins, *Ataların Hikayesi*, 24.
[108] Arıkan - Ayaz, *Biyoloji Tarihi ve Evrim,* s. 67.
[109] Mayr, *Evrim Nedir,* s. 71.
[110] Kızılırmak, “abiyogenez”, *Gökbilim Terimleri Sözlüğü*.

deneylerle bu çerçevedeki abiyogenez düşüncesini çürütmüş, sanıldığının aksine cansızlardan sürekli olarak canlılığın ortaya çıkmadığını ispat etmiştir.[111]

Fakat daha sonları cansızlıktan canlılığın oluşuma dair birtakım farklı fikirler geliştirilmiş, bunun sadece bir ya da birkaç defaya mahsus olarak gerçekleştiği ve ilk ortaya çıkan canlının son derece basit bir yapıya sahip hazır beslenen bir organizma olduğu savunulmuştur. Heterotrof adı verilen bu hipotez canlılığın başlangıcı açısından şu an için evrim teorisine en uyumlu bir hipotez olma özelliği taşımaktadır.[112]

Modern evrimciler tarafından kabul gören heterotrof hipotezine göre yaşamın orijini; ara sıra gerçekleşmiş olabilecek önemli sıçramalarla beraber yavaş yavaş, tedrici değişimlerle ortaya çıkmıştır. Buna göre önce birtakım makro moleküller türemiş, bunlar zamanla enerji üretip kendini kopyalamaya başlamış, böylece yaşam denilen olgunun ilk basamaklarını teşkil etmişlerdir.[113]

Bu görüşe göre, kimyasal açıdan oldukça zengin olan yeryüzü yoğun bir radyasyona maruz kalmaktaydı. Çeşitli reaksiyonlarla farklı organik terkipler meydana geldi. Meydana gelen bileşiklerde karmaşıklık ve etkinlik arttıkça canlıların ilk numuneleri ortaya çıkmaya başladı. Bunlar da bir metabolizmaya dönüşüp kendi kendini üretir hale gelince yaşayan varlıklar türedi. Bu görüşün ana fikri, canlı organizmanın teşekkülü için yeterli kimyasallara sahip bir yerde sayısız molekül artışının hayatın temelini tesadüfen oluşturacak seviyeye ulaşmasıdır.[114]

Tesadüfen oluştuğu iddia edilen ilk canlı için genel hatlarıyla şu şekilde bir senaryo çizilmiştir: Milyonlarca yıllık yağmurlar okyanusları oluşturmuşlardı. Yeryüzü ise okyanuslar için yeterli sıcaklıktaydı. Henüz ozon tabakasının oluşmaması sebebiyle güçlü ultraviyole ışınları sulara ulaşıyor, şimşekler yeterli enerjiyi sağlıyordu. Deniz suyunda erimiş olan karbon, hidrojen, oksijen, nitrojen ve fosfor içeren basit bileşikler, ultraviyole ışınları ve şimşeklerle sürekli olarak enerji

---

[111] Abdulmecit Okcu, "Kur'ân Ve Evrim Açısından Canlıların Oluşumu", Ekev Akademi Dergisi 17/56 (2013): s. 151-177

[112] Arıkan - Ayaz, *Biyoloji Tarihi ve Evrim,* s. 86.

[113] Arıkan - Ayaz, *Biyoloji Tarihi ve Evrim,* s. 72.

[114] İlhan Kutluer, "hayat", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA),* c.17, s.8-12.

akımına uğradılar ve değişik bileşikler oluşturacak etkilere maruz kaldılar. Yüz milyonlarca yıl boyunca okyanuslar değişik moleküller ve aminoasitler bakımından zengin bir hale dönüşmüştü. Burada hayat zincirinin ilk moleküler halkası ve bu halkalardan oluşan zincirler meydana geldi. Bu arada temel maddeler protein ve yağlardan oluşmuş zarlarla paketlenip hücreye çok benzer hale geldiler. Daha sonra da bugün henüz üzerinde senaryo üretilememiş bir şekilde, kimyasal reaksiyonları hızlandıran enzimlerin ve özellikle çift sarmallı DNA zincirinin oluşumunun ardından çoğalma mümkün hale geldi. Bu da yeryüzünde hayatın başlangıcı anlamına geliyordu.[115]

Stanley Miller (1930-2007); ilkel dünya atmosferinde bulunan gazlardan, güneş kaynaklı olarak ışın ve yıldırım gibi enerji girişleriyle aminoasitlerin oluştuğu düşüncesinde hareketle aminoasit için gerekli elementlerden oluşan bir ilkel dünya atmosferi varsaymış ve ona benzer bir düzenek kurarak bu düzeneğe verdiği elektrik şoku ile bazı aminoasit türlerinin üretimini sağlamıştır. Sidney Fox (1912-1998) ise bir takım aminoasitleri erime noktasına kadar ısıtarak proteinlere benzer şekilde bir yapı meydana getirdiklerini gözlemlemiştir. Alexander Oparin (1894-1980) ise proteinlerin su içerisinde eridiklerinde çevresine su toplayarak koaservat olarak adlandırılan hücre zarı benzeri bir yapı meydana getirdiğini göstermiştir. Zamanla bu tür basit moleküllerden birleşikler oluşarak kompleks moleküller oluşabileceği ve koaservatların içinde bu tür yapıların kalarak kimyasal aktivite gerçekleşen bir hücre şeklini alabileceği düşünülmüştür.[116]

Bu yapılan deneylerle canlı vücudundaki DNA, protein ve hücre zarlarının henüz hiçbiri elde edilememişse de onlara benzer bazı yapılar elde edildiğinden teori için en geçerli deneyler bu sayılanlar olarak kabul edilmektedir.

Yaşamsal faaliyetlerin sürdürülebilmesi için zorunlu olan hücre zarı benzeri bir yapıdan sonra bu faaliyetlerin sürdürümünü sağlayan başlıca iki yapı bulunmaktadır. Bunlar genetik şifreyi oluşturan nükleik asitler ve nükleik asitlerin sentezinde ve diğer hücre içi aktivitelerin çalışmasında başrol oynayan proteinlerdir.

---

[115] Kutluer, “hayat”, *DİA*, c.17, s. 8-12.
[116] Arıkan - Ayaz, *Biyoloji Tarihi ve Evrim*, s. 77-80.

Nükleik asitlerle proteinlerin karşılıklı sıkı bağımlılıkları, ilk olarak hangisinin oluştuğu konusunda farklı fikirlerin doğmasına yol açmıştır. Çünkü proteinlerin sentezlenmesi nükleotidlerin kodlamasıyla, nükleitlerin oluşması da proteinlerin var olabilmesiyle mümkün olabilmektedir. Başta genetikçiler olmak üzere bazı bilim adamları ilk olarak nükleik asitlerin oluştuğunu, sonrasında ise proteinlerin bunlarla beraber oluşuğunu ileri sürerler. Diğer bazı bilim adamları ise ilk olarak fonksiyonel proteinlerin oluştuğunu sonra bunlardan zamanla nükleitlerin sentezlendiği ortaya atmış, üçüncü bir grup bilim adamı ise bunların ikisinin de ayrı ayrı sentezlenerek oluştuğunu iddia etmişlerdir.[117]

Günümüzde ilk canlının nasıl ortaya çıktığına dair evrimci görüşte olan bilim adamları arasında heterotrof hipotezi genel olarak kabul görmekle beraber bunun nasıl gerçekleştiğine dair bir fikir birliğine varılabilmiş değildir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi konu ile ilgili muhtelif iddialar ortaya atılmış fakat henüz biri diğerinden daha çok kabul edilebilir bir duruma gelmemiştir.

Bu bölümde detayda çok fazla boğulmadan varoluşa dair evrimci iddiaları aktarmaya çalıştık. Burada verilen genel bilgilerin, evrimcilerin bakış açısını ve teorilerini bina ettikleri fikri zemini anlamaya yeteceği kanaatindeyiz. İkinci bölümde ise varoluşa dair evrimci iddiaların eleştirisini ele alarak yaratılış gerçeğinin kaçınılmaz olarak kabul edilmek durumunda olunduğu sonucuna ulaşmaya çalışacağız.

[117] Arıkan - Ayaz, *Biyoloji Tarihi ve Evrim*, s. 83, 84.

II. BÖLÜM

EVRİM TEORİSİNİN KELAMİ ELEŞTİRİSİ

A. PROBLEMİN TESPİTİ

Kesin deliller getirmek ve ileri sürülecek karşı fikirleri çürütmek suretiyle dinî inançları kanıtlama gücü kazandıran bir ilim olarak tarifi yapılan kelamın,[1] kâinatın bir yaratıcı tarafından var edilmesi gerektiğine dair sunduğu imkân, hudus, gaye ve nizam gibi başlıca ispat delillerinin yanı sıra yaratılışa karşı geliştirilmiş bir fikir olan evrimin geçersizliğini ortaya koyacak mekanizmaları da üretmesi gerekmektedir. Bunu yapabilmek için, yani yaratılış inancına karşı ortaya atılmış evrim iddiasını geçersiz kılacak delilleri ortaya koyabilmek için öncelikle problemin tespitini iyi bir şekilde yapmak gerekir.

Yaratıcı gücün varlığını reddedenler tarafından genel olarak kabul edilen varoluş düşüncelerini önceki bölümde ele almaya çalıştık. Görüldüğü üzere kozmolojik ve biyolojik anlamda kendiliğinden varoluşu savunanlar tarafından bazı bilimsel veriler, kendi felsefeleri doğrultusunda yorumlanarak yaratıcı bir güce ihtiyaç kalmaksızın kâinatın bu haliyle var olabileceği öne sürülmektedir.

İslam Kelamı olarak bizim savunduğumuz ise aşkın bir güç olmaksızın evrenin varoluşunun kesinlikle açıklanamayacağıdır. O halde İslam akaidinin doğruluğunu ispat adına evrimcilerin iddia ettikleri kendiliğinden oluş paradigmalarının geçersizliğini ortaya koymak gerekecektir. Bu amaçla yukarıda özetle değinilen evrimci varoluş düşüncelerinin, yaratıcı bir gücü dışlayan temel hususlarını ele alarak inceleyeceğiz.

Evrim teorisi, daha önce de ifade edildiği gibi, felsefi temelli bir düşünce olup bazı bilimsel veriler elde edilerek gerçekliği ortaya konulmaya çalışıldığından, evrim teorileri incelenirken bu hususun göz önünde bulundurulması yararlı olacaktır.

---

[1] Şerafettin Gölcük - Süleyman Toprak, *Kelam Tarih-Ekoller-Problemler*, (Konya: Tekin Kitabevi, 2014), s. 6.

Dolayısıyla incelenmesi gereken noktaları öncelikle felsefi ve bilimsel konular olarak ikiye ayırmamız gerekecektir.

(1) Ateistik evrimcilerin düşünceleri incelendiğinde felsefenin artık ölü olduğunu, ancak bilimsel olarak ortaya konabilen verilerin gerçeklik olarak kabul edilebileceğini dile getirdikleri görülmektedir.[2] Ancak bu kişilerin yaratıcının varlığını tartışmaları zaten felsefe yapıyor olduklarını göstermesinin yanı sıra felsefenin sonuç vermeyeceğini söylemeleri dahi doğrudan bir felsefi hükmü içermektedir.[3] Dolayısıyla varoluşa dair getirilen açıklamaların soyut düşünmeyi ve nazari değerlendirmeyi ifade eden felsefi yargılardan hariç kalması düşünülemez.

Felsefi açıdan evrimcilerin teorileri incelendiğinde, gözlemlenen madde evreninin ötesini reddetmekten kaynaklanan başlıca üç felsefi kabule mecbur kaldıklarını görürüz. Bunlardan ilki bilginin edinimini ve konusunu gözlemsel veriler ile sınırlı tutmak, ikincisi tabii hadiseler arasındaki ilişkilerde sebepleri neticeler için yeterli ve bu nedenselliği zorunlu görmek, sonuncusu ise madde veya enerjiye ezeliyyet atfetmektir.

Bu hususları biraz daha açarak şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Pozitivist düşünce yapısına sahip olan evrimciler, varlığı ve tüm hadiseleri açıklamak için gerekli bilgi kaynaklarını gözlemsel verilerle sınırlı tutmuş ve madde ötesi için bilgi ediniminin söz konusu olamayacağını vurgulamışlardır. Ayrıca madde ötesi için ortaya konan esasları dayanaksız birer inanç olarak nitelerken, kendi yöntemleri ile ortaya attıkları iddiaları ise kesin birer bilgi şeklinde öne sürmüşlerdir.

Bu bakımdan inanç ve bilgi kavramlarını inceleyip, metafiziksel alan hakkında bilginin imkânı ile hangi görüş sahiplerinin fikirlerinin dayanaksız bir inanç veya kesin bir bilgi olarak adlandırılmasının daha uygun olacağını tartışacağız.

---

[2] Hawking - Mlodinow, *Büyük Tasarım,* s. 11.
[3] John Lennox, Stephen Hawkin'in *Büyük Tasarım* isimli kitabı hakkında eleştirel konuşması, kaynak: youtube.com - video sayfa kodu 3HbFMnwSito ve Bqs5psNaBw4 (erişim 15.10.2017)

2. Varoluş konusu tartışılırken yaratılış ile evrimci doktrin arasında ayrışılan en temel hususlardan biri de tabii hadiselerin sebep-netice açısından açıklanmasında yaşanmaktadır.

Evrimci düşüncenin temelini oluşturan natüralist ideolojiler, metafizik boyutu yani beş duyu organı ile kavranabilen fiziki dünyadan başka bir varlığı kabul etmediklerin, kozmolojik ve biyolojik varlık sahasındaki girift düzenin evrende gözlemlenebilen hadiseler ile açıklanabileceğini savunmuşlar ve başka bir üstün güce ihtiyaç olmadığını iddia etmişlerdir. Bu iddianın bir sonucu olarak da, yani fiziki olaylarda gözlemlenebilenden başka bir etki kabul etmediklerinden, mekanik/determisnist bir anlayış benimseyerek meydana gelen neticeleri, onları sebebiyet veren olayların kaçınılmaz birer sonucu olarak görmüşlerdir.[4]

Yaratılış inancına göre; görünen sebepler, hasıl olan neticeler için yeter sebepte olmadığı, meydana gelen neticelerde ilim, irade ve kudretin görülmesiyle anlaşılmaktadır. Ayrıca her bir şeyin yaratıcısı Allah olduğundan bu neticeleri de yaratan bizzat Allah olup, bu iki olayın birbirini takip ederek gerçekleşmesi (mesela ateşin pamuğa teması sonrasında pamuğun yanması) zorunlu bir hadise değil, yalnızca Allah’ın bir âdeti olarak anlaşılmaktadır.

O halde kendiliğinden varoluşun geçersizliğini gösterebilmek adına Allah’tan bağımsız zorunlu bir nedenselliğin yanlışlığı ile sebeplerin yetersizliğini ortaya koymak gerecektir. Böylece yaratıcı ve takdir edici bir aşkın gücün varlığının zorunluluğu gösterilebilecektir.

3. Mutlak bir hiçlikten varlığın kendi kendine meydana gelebilmesi en temel mantık kuralları çerçevesinde dahi imkânsızdır. Dolayısıyla bir yaratıcıyı kabul etmeyenlerin mutlak olarak bir şeylere ezeliyyet atfetmek zorunda kalacakları aşikârdır. Zaten evrenin mutlak bir hiçlikten oluştuğu veya oluşabileceği de şu ana dek evrimci otoriteler tarafından iddia edilebilmiş değildir. Bu nedenle materyalist bilim adamları; evrenin ortaya çıktığı hiçlik kavramını, madde-antimadde ile pozitif-

---

[4] Düzgün, *Allah, Tabiat ve Tarih,* s. 28-33.

negatif yük dengesinde duran ve enerji ile dolu olan bir boşluk olarak ele almakta ve enerji ile dolu olan boş bir uzaya ezeliyyet atfetmektedirler.

Bu nedenle üçüncü olarak ezeliyyet kavramı hakkında bilgi verip gerek big bang tekilliği olsun gerekse evrimcilerin sonsuz bir enerji kazanı olarak nitelendirdiği büyük patlama öncesi evren tasavvurlarının ezeliyyeti düşüncelerini incelemek gerekecektir.

(2) Bilimsel açıdan yani gözlemsel verilerden hareketle ulaşılan neticeler bakımından evrim teorisi incelendiğinde kendi kendine varoluş iddiasında başlıca süreçleri ifade eden dört ana aşama görülmektedir. Bunlar: kozmik dalgalanma sonucu evrenin oluşmaya başlaması, girift ve hassas bir denge halinde bulunan mevcut evrensel düzenin oluşmasına imkân tanıyan sonsuz sayıda büyük patlama sonucu meydana gelen paralel evrenler, canlılığın cansız maddeler arasında rastgele gerçekleşen kimyasal tepkimeler sonucu ortaya çıkması ve son olarak mevcut canlı türlerinin ortaya çıkan bu tek canlı formdan türemesidir.

O halde evrimciler tarafından bu dört aşama hakkında ortaya konan ispat mekanizmalarını ele alıp bunların ne derece iddialarını destekler nitelikte olduğunu, ayrıca bilimsel veriler ışığında onların bu iddialarının gerçekliğe ne denli uyumlu olduğunu inceleyeceğiz.

B. ATEİSTİK EVRİM FELSEFESİ VE ELEŞTİRİSİ

1. Varoluş Düşüncelerinin Bilgi Değeri

Evrimci felsefenin varoluşa dair ürettikleri tezler belli bazı usullerin takibiyle gerçekleşmektedir. Usulde hata yaptıkları için de kaçınılmaz olarak yanlış bir sonuca ulaşmaktadırlar. İşte burada evrimci felsefenin gerçeğe ulaşmak için izlediği ve doğru kabul ettiği usullerdeki yanlışları ele alacağız.

Bu başlık altında gerçeğe ulaştıran bilgi ile onu kanaat ve inançtan ayıran özelliklerini aktararak bu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya koyduktan sonra meselenin esasını teşkil eden metafizik bilginin imkânı konusunu tartışacağız.

a. İnanç ve Bilgi

İnsanların doğru olduğunu düşündükleri hususlarda farklı tutumlar sergiledikleri halde, herkesin kendi yolunun gerçeğe uygun, doğru bir yol olduğunu düşünmelerinde ve bu düşüncelerinin geçerliliğini teyit eden değerli düşünür ve aydınlarının olduğunu söylemelerinde ittifak ettikleri görülür.[5]

Bu durum çalışmamızın konusunu teşkil eden varoluş konusu için de aynıdır. Yaratılış, evrim ve evrenin ezeliyyeti gibi farklı düşüncelerin olduğu bu hususta hangi seçeneğin doğru olduğu nasıl bilinebilecektir? Yani, gerçekliğe ve doğru olana nasıl ulaşmak gerekir?

İnanç bir hükmün, yargının doğruluğuna dair oluşan kanaati ifade eder.[6] Doğruluk ise gerçekliğe olan uygunluğu ifade ettiğinden ve tek bir gerçeklik durumu var olabileceğinden bu haliyle tek bir inancın var olması gerekir. Fakat hemen her alanda inanılan bir hükmün karşısında ona zıt başka bir inancın daha olduğu görülmektedir. Aynı husustaki iki zıt hükmün (mesela yaratıcının varlığı/yokluğu noktasında) doğruluğu mümkün olamayacağından inancın doğrudan gerçekliğin ve gerçekliğe ulaştıran kesin bilginin bir neticesi olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bir kişinin kesin bir bilgi sahibi olmadığı bir konuda inanç sahibi olabilmesi veya bazen sahip olduğu inancı doğrulayabileceği hiçbir bilgiye sahip olmaması da bu tespiti destekleyen bir başka husustur.

Konumuz açısından meseleyi değerlendirecek olursak, var oluş noktasında bir yaratıcının müdahalesinin bulunmasının gerekip gerekmediği hususunda birbirine zıt inançlar var olagelmiştir. Her inanç grubunun kendilerine değer verdiği bir takım düşünür ve aydınları mevcut bulunmaktadır. Fakat gerçekliğin tek bir hüküm ile uygun olması gerektiği en temel mantık kuralları çerçevesinde (zıtların birliğinin imkansızlığı) ortadadır. Öyleyse gerçeklik ile uygun olan inanç nasıl anlaşılacaktır.

---

[5] Ebu Mansur el-Maturidi, *Kitabü't-Tevhid*, çev. Bekir Topaloğlu (İstanbul: İSAM Yayınları, 2014, s.39.

[6] TDK, "inanmak" ve "kanaat", *Büyük Türkçe Sözlük*.

İşte bu noktada gerçekliğe ulaştıracak objektif kriterlerin varlığı önem kazanmaktadır. Yani doğru bir neticeye ulaşabilmek için sağlıklı ve yanlışlanamaz kriterlerin bulunması gerekmektedir. Böyle bir yöntemin belirlenmesi sonrasında, doğruluğu iddia edilen yargıyı bu tür kıstaslar çerçevesinde değerlendirerek onun hakkında kanaat sahibi olmak gerekmektedir. Bugün aynı konuda birbirine zıt birçok inancın bulunuyor olması bu tür bir sağlıklı değerlendirmenin uygulanmıyor olmasından kaynaklanmaktadır.

O halde gerçekliğe ulaştıracak doğru bir bilgi ediniminin nasıl olması gerektiğini ele almamız gerekmektedir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için önce birtakım kavramlara açıklık getirmek faydalı olacaktır.

Bir hükmün doğruluğunu araştırarak onun hakkında bir yargıya varmak, insanın idrak gücünü oluşturan zihnin faaliyetinin bir sonucudur.[7] İnsan zihninin bilgi edinimi sürecindeki faaliyetlerinde birtakım mertebeler bulunmaktadır. Bilgi edinimi sürecindeki zihinsel faaliyetleri zayıftan kuvvetliye doğru tahayyül, tasavvur, taakkul, tasdik, izan, iltizam ve itikad şeklinde sıralayabiliriz.

Beş duyu ile elde edilen suretlerin hazinesi anlamına gelen hayal kelimesinden elde edilen tahayyül kavramı ile insanın hayal hazinesinde bulunan suretleri zihninde canlandırması ifade edilir.[8] Çoğu zaman kasıt olmaksızın gerçekleşen bu zihni etkinlik, diğer zihni faaliyet mertebelerine kıyasen en zayıf olanı olarak kabul edilir.

Bir şeyi zihinde tasarlamak anlamındaki tasavvur ise bilgi edinme sürecinde ilk aşamayı oluşturur. Hiçbir hüküm ifade etmeyen kavram düzeyindeki maddî ve manevî varlıkları ifade eden kelimeler birer tasavvurdur.[9] Tasavvur ilk aşama olarak görülmesinin sebebi tahayyüle nispeten daha iradi bir eylem olmasından dolayıdır. Kişi akli düzlemde, önermeleri değerlendireceği veya oluşturacağı zaman, önermelerin temel birimlerini teşkil eden kavramları zihninde tasarlayarak işe başlar.

---

[7] Bekir Topaloğlu - İlyas Çelebi, “idrak”, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2013), s. 142.
[8] Ali Durusoy, “hayal”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c.17, s.1-3.
[9] Topaloğlu - Çelebi, “tasavvur”, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 305.

Taakkul ise, kavramları zihinde canlandırmanın ötesinde, önerme kurma, veya önermeyi değerlendirme aşamasıdır. Bu aşamada her insan bir kabiliyet olarak sahip olduğu akıl fonksiyonu ile kendisinde daha evvel bulunan bilgiler vasıtasıyla mevcut önermenin doğruluğu, yani vakıaya mutabık oluşu noktasında değerlendirmede bulunur.

Bu değerlendirme aşamasının neticesinde bir şek olmaması halinde olumlu veya olumsuz anlamda tasdik oluşur. Şek bir hükmün doğruluk ve yanlışlığı noktasında herhangi bir kanaatin ağırlık kazanamaması, mutlak tereddüt halidir.[10] Tasdik ise en az iki şey arasında bir ilişki kurarak hüküm bildiren cümledir.[11]

Tasdik, bir hükmün doğruluğuna olan kanaati ifade etmekle beraber kesinlik derecesi açısından geniş bir alanı ifade eder. Yani tasdik edilen bir hüküm, kesinlik dereceleri açısından farklı mertebeleri barındırır. Genel anlamda bu mertebeler zan (izan ve iltizam) ve itikad (cazim ve yakin) olmak üzere iki aşamayı içerir. İşte bu anlamıyla tasdikin, inanç kavramı ile aynı manaya geldiği söylenebilir. Zaten inanç anlamında kullanılan imanın, kalbin tasdiki olarak kabul edilmesi de bunu destekler niteliktedir. Bununla beraber akaid ilminin ıstılahında kabul edilen iman kavramı ile anlatılan tasdik derecesi ise zan içermeyen bir tasdik mertebesi yani itikad aşamasıdır.[12]

Zan, aksinin de mümkün olduğu ihtimalini kabul ederek bir şeyin öyle olduğuna inanmak anlamına gelmektedir. Vehim ise zannın mukabili olarak kullanılır. Yani ikisi de ihtimal dahilinde bulunan iki hükümden doğruya daha yakın görülene zan; doğruya uzak olarak görülene ise vehim denir.[13]

Bir fikrin doğruluk derecesi yüzde yüzlük bir oran üzerinden açıklanacak olursa, "şek" durumu yüzde elliyi ifade eder. Bundan sonra gelen tasdikin en zayıf noktası yüzde ellibir ile zandır. Burada tasdik edilen hükmün tersinin mümkün olabileceğine dair var olan yüzde kırkdokuzluk bir kanaat vehim olarak adlandırılır.

---

[10] Topaloğlu - Çelebi, "şüphe", *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 288.
[11] Topaloğlu - Çelebi, "tasdik", *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 305
[12] Muammer Esen, "İman Kavramı Üzerine", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2008): s. 79-91.
[13] Topaloğlu - Çelebi, "zan", *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 344.

Zannın yüzde ellibir ile yüzde doksandokuz arasında değişen kuvvet mertebeleri vardır. İşte izan ve iltizam olarak adlandırılan zihinsel süreçler bu ara mertebede gerçekleşmektedir.

İzan kanaate olan bağlılık, itaat ve inkıyadı ifade eder.[14] "Devamlı ve sabit olmak, gerekmek" gibi anlamlara gelen lüzûmkelimesinden türeyen iltizam ise o kanaate olan taraftarlığı, benimsemeyi ve sahip çıkmayı ifade eden bir mertebedir.[15] Bu aşamalar zannın kuvvetini ifade etmekteyse de kesin bir bilme noktasına henüz uluşamamış olduklarından zihin bir fikri etraflıca kavrayarak izan edip, fikrin doğruluğuna delalet eden bir takım sübjektif mekanizmalar vasıtasıyla ona kuvvetli bir taraftarlık gösterse de onu yanlışlanamaz bir biçimde ispat edemez.

Hükmün doğruluğuna dair kanaat yüzde yüz noktasına yani itikad aşamasına geldiğinde bu itikad da ikiye ayrılır. İlk aşaması itikad-ı cazimdir, ikincisi ise yakini itikaddır. Zihinde tam kesinlik kazanmakla birlikte, yeni ve daha güçlü bir bilgi sebebiyle onaylayanın sonradan değiştirmesi muhtemel olan hükme câzim itikad; aksini doğrulayacak herhangi bir kanıtın veya kesinliği zedeleyecek kişisel bir yanılgının bulunmadığından emin olarak verilen ve hiçbir şekilde değişmesi mümkün olmayan hükme yakini itikad adı verilir. Yakini hükmün özelliği hem hüküm verenin zihninde kesinlik taşıması hem de objektif gerçeklikle örtüşmesidir. Cazim itikadda zihin hükmün kesinliğinden emin olmakla birlikte bu hükmün objektif açıdan gerçek olmama ihtimali mevcuttur.[16] İşte yukarıda da bahsedildiği gibi geniş anlamda inanç olgusu, taakkul aşamasının neticesinden itibaren tüm bu zihinsel mertebeleri kapsayan bir kavramdır.

Bu zihinsel faaliyetlerin bir başka yansımasıysa bilgi kavramı ile ilgilidir. Herhangi bir şeyi, başka şeylerden ayırmaya yarayacak biçimde öğrenmiş olmak anlamında kullanılan bilmek kavramı[17], İslami ilimler terminolojisinde marifet ve ilim terimleri ile ifade edilmektedir. Birbirinden farklı anlamlar ifade eden bu iki

---

[14] Muhammed Firuzabadi, *"izan", Kamus-u Okyanus*, çev. Asım Efendi, *c.*IV, s.323.
[15] Topaloğlu - Çelebi, "iltizam", *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 152.
[16] Mustafa Çağrıcı, "zanniyat", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c.44, s.124.
[17] Mithat Enç, "Bilmek", *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: TDKY, 1974).

kavramdan ilki olan "marifet" tefekkür ile bilmek manasına gelmekte olup, inkârın mukabili olarak kullanılmaktadır.[18]

İlmin tarifi üzerinde ise bazı ihtilaflar bulunmaktadır. Bazı düşünürler ilmi kesin bilmek olarak tarif etmekte bazıları ise daha geniş anlamda ele alarak zan ifade eden bir hükmü de ilim içerisinde değerlendirmektedir. [19] Ancak genel olarak kabul edilen tanımlamaya göre "ilm" bir işi hakikatiyle ve tam olarak bilmek manasına gelmekte olup cehlin mukabili olarak kullanılmaktadır.[20]

Bununla birlikte literatürde "ilm" kavramının tanımı yapılırken tevehhüm, tahayyül, taakkul gibi kelimelere yer verilmesi ilim ile diğer zihin faaliyetleri arasındaki ilişkiyi göstermektedir.[21] Öyleyse ifade ettiği anlam itibariyle, diğer zihinsel mertebeler ile alakadarlığı görünen ilim, bu aşamalar içerisinde en çok itikadın bir türü olan yakin ile uyumlu olduğu anlaşılmaktadır.

Şüphe karışmayan bilgi olduğu ve mârifet gibi terimlerle ifade edilen diğer bilgi türlerinin üstünde bir kesinlik taşıdığı kaydedildiğinden "yakin" kavramının da bu tanımı ile ilim kelimesinin ifade ettiği mana ile birebir örtüştüğü görülmektedir. Ancak bu mefhumlar arasındaki nüans daha çok yakin teriminin şüphe, ilimin ise cehlin yokluğunu vurgulamak noktasında kullanılmasıdır.

Buradaki kavramlardan hareketle, dolaylı olarak ebedi bir hayatın varlığını da içinde barındıran yaratılışa dair konularda olması gereken bir inancın, yakin derecesindeki bir ilmin neticesinde olması gerektiği görülmektedir. Bir kimsenin kendisini ilgilendiren ve doğruluğu direkt olarak mantıken yanlışlanamayan haberler üzerine araştırma yapıp ona göre bir yargıda bulunması gerekirken, insanlık tarihinde galiben hâkim bir inanç olan yaratıcının varlığı hakkında elbette en öncelikli olarak gerekli araştırmayı yapması ve herhangi bir şüphe ve yanlışlanma ihtimalinin olmadığı bir bilgi neticesinde, yani yakini bir ilim neticesinde inanç sahibi olması gerekmektedir. O halde yakini bir ilme dayanmayan inancın yanlış olabileceği, bu

---

[18] Firuzabadi, *"ilm", Kamus-u Okyanus,* c.IV, s.410.
[19] Necip Taylan, "bilgi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.6, s. 157-161.
[20] Firuzabadi, *"ilm", Kamus-u Okyanus,* c.IV, s.410.
[21] Taylan, "Bilgi", s. 157-161.

yanılgı ihtimalinin yakinden uzaklaştıkça daha da artacağı ve yaratılış konusunun insanı en çok ilgilendiren ve pek çok savunucusu bulunduğu hususları da göz önüne alındığında, yaratıcının varlığı hakkında kesin bir bilgiye ulaşma gayretinin kaçınılmaz olması gerektiği daha iyi anlaşılacaktır.

Konumuz özelinde bir değerlendirme yapacak olursak, varoluş hakkında yaratıcı bir müdahalenin olup olmadığı noktasında yalnızca tek bir durum gerçek olmak zorundadır. Öyleyse bu meselelerden yanlış olan en fazla itikad-ı cazim seviyesine çıkılabilecektir. Yani kişi yanlış bir fikri kendi zihninde kesinleştirmiş olabilir fakat hiçbir zaman bu yakin seviyesine ulaşamaz. Çünkü gerçeğe uygun olmayan bir iddianın yanlışlanamaz bir şekilde bilgi ifade etmesi imkânsızdır. Bilimsel açıklamalara dikkatle bakılacak olursa yeni bir takım keşif ve gelişmeler sonrasında doktrinlerin de değişmekte olduğu görülür. Bu haliyle bakıldığında bilimsel doktrinlerin çoğu zaman en iyi ihtimalle zihnsel bir kesinleme olarak itikad-ı cazim seviyesine çıktığı görülür. O halde evrimcilerin iddiaları incelendiğinde onların bu konuda verdikleri hükümlerin yanlışlanamaz bir bilgi değerine sahip olmadığının görülebilmesi gerekir. Bununla beraber bizim iddiamız onların yaratılışı dışlayan var oluş düşüncelerinin ulaşabileceği en yüksek zihni mertebenin iltizam olabileceğidir. Çünkü yukarıda da değinildiği gibi itikad-ı cazim her ne kadar kişinin kendi zihninde kesinliğe ulaşmış bir bilgi olduğunu ifade etmekteyse de var oluşta yaratıcı bir müdahalenin gerçekleşmediği konusunda hiçbir zaman zihni olarak kesinleme yapabilecekleri bir veriye ulaşmaları mümkün değildir. Öyleyse en iyi ihtimalle kuvvetli bir taraftarlıkla bu fikri iltizam ederler.

Bir örnekle konuyu daha iyi açıklamaya çalışalım. Mesela iki adam düşünelim. Bir balkonda oturup parkta oynayan bir çocuğa bakıyorlar. Aynı parkın bankında oturan iki adam daha var. Balkonda oturan adamlardan birisi diğerine: "Şu parkta oynayan çocuğun babası bankın sağında oturan adamdır. Çünkü ikisinin de saçları sarı halbuki diğer adamın ki siyah, hem ikisinin de gözleri kahverengi halbuki diğer adamınki ela, hem ikisinin de kan grupları aynı, halbuki diğer adamınki farklı..." ve hakeza bunlar gibi daha birçok kendince iddiasına delilleri söylüyor. Tüm bunlar karşısında diğer adam üçünün de yapılmış DNA test sonuçlarını

göstererek o çocuğun diğer adamın oğlu olduğunu söylese elbette, önceki adamın söylediği tüm ispat materyalleri geçersiz olmuş olacaktır.

Aslında ilk adamın saydığı ve delil olarak gösterdiği tüm iddialar gerçekten de mantıklı belirtilerdir. Hatta o DNA sonuçlarını görmeyen bir adam için çok mantıklı gerekçelerdir ve belki de o çocuğun bankın sağında oturan adamın oğlu olduğuna inanmaya yetecek niteliktedirler. Ancak tüm bu iddiaların aslında farklı birer açıklaması olabilir. Örneğin; saçların sarı olması çocuklarda sık karşılaşılan bir durum olmakla beraber tüm bu hususlar yani saç ve göz renkleri ile kan grupları gen alelleriyle rahatlıkla açıklanabilecek durumlardır.

Yukarıda da anlatıldığı gibi şu husus çok iyi kavranmalıdır ki ortaya konan deliller kesinlikle bir boşluk bırakmamalı ve yakin ifade etmelidir. Yani daha net açıklayacak olursak; bir kimse yaratılışı inkâr ettiğinde, sonrasında ifade edeceği delillerin iddiasını gerçekte ne kadar karşılayabildiğine çok iyi dikkat etmek gerektir. Ancak yukarıdaki örnekte de geçtiği gibi; eğer yaratıcının varlığına dair kesin ve kati deliller bilinmezse o takdirde DNA testi sonuçlarını bilmeyen bir kimsenin ilk adamın söylediği hususlara itimat ederek yanlış bir kanaati benimseyebileceği gibi, bu konuda da evrimcilerin ortaya attıkları bazı bilimsel üsluptaki yorumlar gözlemsel birer gerçekmiş gibi algılanarak yanlış bir inanç benimsenebilecektir.

Burada değinmek istediğimiz bir başka husus ise bilimsel bir gerçeklik olarak adlandırılan evrim teorisinin temelinde yatan ve hiçbir şekilde bilimsel nitelik taşımayan kabullerin olduğudur. Öyle ki evrim konusunda yola çıkmak için birçok kabule daha baştan mecbursunuzdur. Örneğin bunlardan bazıları: maddenin veya enerjinin ezeliyyeti, tabii yasaların kendiliğinden ortaya çıktıkları, protein ve DNA gibi hücre temel yapılarının tahmin edilemeyen bir şekilde rastgele ortaya çıkması, ilk hayatın bir şekilde oluşuverdiği, ara formların (geçiş türlerinin) fosilleri bulunamasa da bir şekilde var oldukları, kaynağı ve mahiyeti bilinemeyen iç güdülerin varlığı ve mutasyonun (bu zamana kadar hiç görünmese de) muntazam simetrik gelişmelere neden olabileceğine dair inançlarıdır.

Bununla birlikte, evrimcilerin iddiaları hakkında onlara yöneltilen sorulara; "Bilim daha henüz o kadar ilerlemedi ve onun cevabı henüz bulunamadı. Ama ileride

bilim geliştikçe bunların da cevabı bulunacaktır" şeklinde verilen birçok cevabın, bilimsel verilerle ortaya konmuş gibi gösterilen evrim teorisinin ispatlı kısmın neredeyse hiç olmadığı ve neredeyse bütün teorinin kabullerden müteşekkil olduğunu görülecektir.

b. Metafizik Alan Hakkında Bilgi

Öncelikle belirtmemiz gerekir ki burada ele alınacak bilgi kavramı, kesin bir bilme ifade etmesi dolayısıyla yakini bir ilmin karşılığı olarak kullanılacaktır.

Bilginin elde edilmesi konusunu İslami ilimlerde kelam ilmi ele alıp işlerken batıda ise bir felsefi disiplin olan epistemoloji yani bilgi kuramı konuyu incelemiştir. Bu felsefi disiplin çerçevesinde bilgi oluşumu hakkında iki farklı görüş ortaya konmuştur. Bunlardan biri bilgi oluşumunda aklı temel alan ve asıl bilgilerin aklın kullanılmasıyla tümdengelim yöntemiyle elde edileceğini dile getiren akılcılık, diğeri ise insan zihninin doğuştan boş bir levha olduğunu ve ancak duyu yoluyla elde edilen bilgilerle kendisinde bilgi oluşacağını söyleyen deneycilik görüşleridir.[22] Bunlardan ilkine Rasyonalizm, diğerine ise Empirizm denmiştir.[23]

Her ne kadar mezkûr görüşler akılcılık ve deneycilik şeklinde ikiye ayrılmışsa da bunları tamamen aklı temel alıp duyuyu reddeden veya duyuyu temel alıp aklı reddeden görüşler olarak düşünmek yanlış olacaktır. Nitekim her iki görüş sahiplerince de duyu sonucu elde edilen verileri aklın işlemesi söz konusudur.[24] Ancak burada esas ayrım; deneyciler için bilgi oluşumunda mutlak duyusal veriler üzerinde akıl yürütme söz konusu iken, akılcılarda ise kendisinde bulunan herhangi bir tür veri üzerine aklın kullanılması söz konusudur. Diğer bir deyişle Emprizmde duyu esas akıl araçken, Rasyonalizmde ise akıl esas duyu araçtır.

İşte evrimci felsefenin temelini de aslında bu tür deneyci/emprist bir bilgi kuramı oluşturmaktadır. Onlara göre aklın esas alınarak duyusal veriler temelinde fakat gözlemsel neticelerden çok daha başka, kompleks ve soyut hükümler vermenin

---

[22] Fatih Duman, "Akılcılık Bağlamında İki Aydınlanma Geleneği: Frasız Aydınlanması-İskoç Aydınlanması", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61/1 (2010): s. 117-151.
[23] Gölcük - Toprak, *Kelam Tarih-Ekoller-Problemler,* s.93.
[24] Duman, " Fransız Aydınlanması-İskoç Aydınlanması", s. 117-151.

objektif bir geçerliliği yoktur. Verilen hüküm test edilebilir veya doğrudan gözlemlenmiş bir olgu olmak zorundadır. Bu tür bir kabul de fiziksel sebep ve olayların dışında bir alan veya sebep kabul edilmemesini netice vermiştir.

İslam düşünürleri arasında bilgi kuramını inceleyen Kelamcılara göre ise bilgi edinme yolları, duyuların idraki, haberler ve akıl yürütme olmak üzere üç kısımdır. Gerçi duyu ve haberlerin bilgiye konu edilmesinde de yine aklın rolü söz konusudur.[25] Ancak burada duyular ile müşahedat, haberler ile rivayet yoluyla nakledilen bilgiler, akıl yürütme ile de mantıki önermeler sonucu varılan nazari hükümler şeklinde ele alınacak olursa akli bilgi denildiğinde diğer iki yöntemden farklı bir yol anlatılmış olacaktır.[26]

Kelam âlimleri dini bilgilerin büyük bir kısmının haberler vasıtasıyla öğrenilmesinden hareketle doğru haberi, ilim sebeplerinden bir sebep olarak kabul etmişlerdir. Doğru haber ise iki çeşit olup bunlar; yalan bir haber üzerinde uzlaşması imkânsız olan çok sayıda insan tarafından iletilen bilgi ile bir peygamber tarafından tebliğ edilen hususlardır.[27] Görüldüğü gibi haberi bilgi oluşumunda, o bilginin mütevatir veya peygamber kaynaklı olup olmaması ancak nazari bir değerlendirme ile anlaşılacağından, konumuz açısından duyu ve nazar yollarının ortak bir ürünü olan haberi bilginin ayrıca bir bilgi yolu olarak burada ele alınmasına gerek yoktur.

O halde bilgi sahibi olmada temel anlamda duyusal veriler ve nazar söz konusudur. Duyu veya aklı öne çıkarmaktan ziyade ikisinin de fonksiyonunun iyi kavranması gerekir. Bilgi gerçekliğin edinimi ve zihinde belirmesi ise zihnin gerçekliğe açılan kapısını da duyular oluşturacaktır. Kelam âlimleri ister nazari yeteneğe sahip olsun ister olmasın beş duyu organının kullanılması sonucunda birtakım idraklerin meydana gelmesi nedeniyle duyuları, ilim sebepleri arasında kabul etmişlerdir.[28]

---

[25] el-Maturidi, *Kitabü't-Tevhid*, s.45-49.
[26] Sadettin Teftazani, *Şerh'ul-Akaid*, çev. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2013), s.100-103.
[27] Teftazani, *Şerh'ul-Akaid*, s.102-103.
[28] Teftazani, *Şerh'ul-Akaid*, s.102-103.

Akıl, insanda doğuştan bulunan ve tedricen gelişen, kavramlar arasında ilişki kurarak önermelerde bulunan bir yetenektir.[29] Akıl bilgi edinimi noktasında bir merkez durumundadır. Bu durumu resim çizen bir ressam üzerinden anlatacak olursak, her ne kadar boyalar olmadan resmin çizilmesi mümkün görünmese de bu boyaların sistemli bir şekilde kullanılmasıyla resmin ortaya konulması için ressam olmazsa olmazdır. Ressamın bulunmaması durumunda tuvale dökülen boyalardan ancak birtakım renklerin olduğu, herhangi bir üretimin ortaya çıkmadığı bir tablo oluşacaktır.

Bu örnekten hareketle boyaları duyusal veriler, ressamı akıl, resmi de elde edilen bilgi olarak kabul edilebiliriz. Duyular her ne kadar aklın işleyeceği verileri elde etme noktasında temel bir rol oynasa da akıl olmadan bilgi oluşumu imkânsız olacaktır. Aklın gelişimi nispetinde, kompleks bilgiler elde edilebilecektir. En alt seviyedeki bir akıl yetisi ile ancak temel bazı duyusal veriler sistemli bir önerme oluşturmaksızın bilgiye konu olabilecektir. Bununla beraber akıl duyular sonucu elde edilen verilerden birçok önerme zincirleri kurarak baştaki duyusal verilerden çok daha başka yeni ve kesin bilgiler üretebilmektedir.

Aklın bilgiye temel teşkil ettiği birçok açıdan rahatlıkla görülebilmektedir. Birkaç örnek vermek gerekirse; henüz aklî olgunluğa erişmemiş bir çocuk veya aklî melekesinin yitirmiş bir engelli kişi nazara alındığında bu rahatlıkla görülebilecektir.

İkinci bir husus; hayvanların insanlardaki gibi, belki bazıları çok daha keskin, duyu sahibi olmalarına rağmen, insandaki gibi bir akli kabiliyet sahibi olmadıklarından onlarda bilgi üretiminin gerçekleşmemesidir.

Aklın bilgiye temel teşkil ettiğini gösteren bir diğer husus ise duyular vasıtasıyla edinilen yanlış idraklerin akıl vasıtasıyla düzeltilmekte olmasıdır. Buna sürekli olarak karşılaşılan; uzaktaki cisimlerin küçük gözükmesi, hızlı giden bir aracın tekerleklerinin ters yönde dönüyor olarak görünmesi, tren raylarının ileride birleşiyor gibi algılanması, sıcak havalarda zeminde bir su birikintisi görülmesi gibi

---

[29] Firuzabadi, *"akl", Kamus-u Okyanus,* c.III, s.1446-1447.

bazı duyusal idrak yanılgıları aklın yanlışlaması sayesinde bilgi değeri taşımamaktadır.

Aklın bilgi elde etmesinde salt duyusal veriler en alt mertebeyi teşkil eder. Bir tür bilinç sahibi oldukları görülen hayvanların, tecrübi bilgi ifade eden aynı duyusal alandaki sebep sonuç süreçlerinin tekraren yaşanması sonucu bu sürece uygunluk gösterecek yeni davranışsal tarz geliştirmeleri duyular sonucu oluşan bilgiyi göstermektedir. Ancak hayvan bilincinin önerme kurma, bilinenden bilinmeyene ulaşma gibi nazari bir bilgiye ulaşamadıkları da ortadadır.

O halde kesin bilgi ediniminde iki önemli nokta ortaya çıkıyor. Öncelikle duyuların çalışması sonucu elde edilen duyusal verilerin gerçeğe mutabık bir şekilde idrak edilmesi gerekir. Bunun sağlaması ise, sağlıklı duyu organlarına sahip kişilerin tekraren müşahedesi sonucu aynı noktada ittifak etmeleri ile mümkündür.

İkinci aşama ise nazari yöntem olan bilinenlerden hareketle kurulacak önermeler ile yeni birtakım bilgilerin ortaya çıkmasıdır. İnsan aklının kurallı ve yöntemli çalışması sonucu aynı önermelerle aynı sonuçlara vardığı görüldüğünden, akıl sahibi varlıkların nazar vasıtasıyla var olan bilgilerini kullanarak ulaştıkları yeni hükümlerin birbirlerine muhalif olmaması gerektiği öngörülür. Yani alemin hadis olduğunu ve her hadisin bir muhdisi olduğunu bilen tüm insanların bu konuda yapacakları nazar sonrası mutlak olarak alemin bir muhdisi olduğu kanaatine varması gerekir.[30]

Fakat akıl yürütme sonucu elde edilen bilgiler bazen birbirini nakzeder görünmektedirler. Bu durumun sebebi ise, sağlıklı akıl yürütememe veya neticeye varma sürecinde his ve tahminlerine göre hareket etmeleridir. Akılların bir hususta ihtilafa düşmesi tıpkı müşahede hususunda düşülen ihtilaf gibidir ki, bir takım eksiklik veya engellerden dolayı bu tür bir ihtilaf söz konusu olur.[31] Bu gibi eksiklik ve engellere, duyguların akli muhakemeye etki etmesi, yanlış öncüllerden hükme varma vb. örnekleri sayabiliriz.

---

[30] Nureddin es-Sabuni, *Maturidiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005), s.57.
[31]es-Sabuni, *Maturidiyye Akaidi*, s.57.

Aklın gerek doğrudan duyusal verilerden gerekse duyusal verilerin işlenmesi sonucunda ulaşılan hükümlerden hareketle yeni bir bilgiye ulaşma yeteneği olduğu sabit olduktan sonra fizik ötesi alan için kesin bilgi elde edilemeyeceği iddiasının birkaç farklı açıdan geçersizliğini ortaya koyabiliriz.

(1) Bilinenden bilinmeyene ulaşma görevi gören aklın, ulaşmış olduğu neticenin kesinlik kazanabilmesi için yeniden bir gözlemsel tespit ile sağlamasının yapılması gerekli değildir. Yukarıda anlatıldığı üzere, akıl yürütme biçimsel olarak doğru ve dayandığı öncüller gerçeğe mutabıksa o takdirde varılan sonuç kesinlik arz edecektir.

(2) Bilginin edinimi için gözlemsel verileri esas alanlar tarafından, gözlemlenmemiş ve de test edilemeyen birçok şeyin etkilerinden hareketle varlıklarının kabul edildiği görülür. Önceki bölümde anlattığımız çoklu dünyalar görüşü bunun en bariz ve uç örneklerinden biridir. Nitekim kendilerince de hiçbir zaman sağlamasının yapılamayacağı kabul edilmekle birlikte çoklu evrenler teorisini ortaya atmaları açıkça kendi kabulleriyle çeliştiklerini göstermektedir.

Bununla beraber daha sıradan hadiselerde de bunu gözlemlemek mümkündür. Örneğin psikolojik bir hastalığın teşhisinde çoğu kez insan vücudunun işleyişinde ciddi bir değişim gözlemlenmez. Fakat kişinin hareket ve düşünce belirtilerinden psikolojik anlamda bir rahatsızlığının olduğu anlaşılmakta ve bilimsel anlamda bir teşhis konulmaktadır. İşte bu tür süreçte varlığına inanılan olgunun bizzat gözlemi yapılamamakla birlikte onun etki sahası olan fiziki belirtilerden varlığı saptanabilmektedir. Yine canlı yaşamından önce evrende gerçekleştiği tahmin edilen ve bilimsel anlamda delillendirilmeye çalışılan her ne varsa haklarında hiçbir zaman gözlem ve deney imkânı bulunmamakla birlikte günümüzde var olan belirtilerinden hareketle sonuca gidilmeye çalışılmaktadır. Bu örnekte her ne kadar tahmini yapılan hadise fiziki dünyada gerçekleşmiş olsa da başka bir örneğine henüz rastlanmamış bir hadisenin bırakmış olduğu etkilerden tespitine kalkışmak netice itibariyle kendileri için aynı problemi teşkil etmektedir.

(3) Madde ve tabiat kanunları dışında hiçbir gerçeklik bulunmadığı iddiasının kendisi de doğrudan metafiziksel bir iddiadır. Çünkü bu tür bir iddiayı deneysel

olarak doğrulamak mümkün değildir. Dolayısıyla bilimsel bir söylem de olmamaktadır. İşte burada önemli bir ayrım ortaya çıkmaktadır. Din bilim ile değil, bazı çevreler tarafından bilimsel faaliyetlerin temeli oturtulan pozitivizm, materyalizm ve natüralizm gibi ideoloji ve felsefelerle çatışma halindedir. Nitekim bilim, ampirik yöntemlerle dış dünyayla ilgili gerçekleri bulmayı amaçlar. Bilim bu haliyle fizik ötesi ile ilgili doğrudan bir yorum yapamaz. Ancak ona "doğrudan metafizikle ilgilenmeyen disiplin" değil de "metafiziği reddeden disiplin" tanımı getirirseniz amacı gerçeği bulmak olan bir disiplini daha baştan kendi gerçeklerinize alet etmiş olursunuz.[32]

(4) Son olarak evrimsel sürecin kabulü bilgi edinimi konusunda başka bir sorun daha doğurmaktadır. Evrimci felsefenin temelini teşkil eden bilgi kuramına göre akıl her ne kadar soyut yargılar için objektif bir kaynak olarak kabul edilmese de aslında duyusal verilerin yorumunda dahi bir kaynak teşkil etmemelidir. Yani hangi bilgi edinim yolu olursa olsun aklın mutlak anlamda bir rolü olduğundan, hiçbir bilginin objektif anlamda bir geçerliliği olmamalıdır. Çünkü bilinçsiz ve tesadüf sonucu oluşan bir veri deposundan yanlışlanamaz bir bilgi üretmesini beklemek anlamsız olur. Böyle bakınca da kendilerinin kabul ettikleri kesin yargılarla da bir çelişki içine düşmüş olurlar.

2. Tabii Nedenlilik (Nedensellik)

Yaratmak, biçim vermek, mühürlemek gibi anlamlara gelen tab' mastarından türeyen tabiat,[33] doğayı, bir varlığın özelliklerinin bütününü ve karakteri ifade eder.[34] Hali hazırda dilimizde doğa, evren, kâinat gibi kavramların eş anlamlısı olarak kullanılan tabiat, "âlem-i şuhud" yani yokluktan varlık alanına çıkarılmış, yaratılmış ve hali hazırda mevcut olan varlıkların yekününü tarif etmek için de kullanılmaktadır.

---

[32] Enis Doko, *Dahi ve Dindar İsaac Newton*, (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2011), s.56
[33] Firuzabadi, *"*tab*", Kamus-u Okyanus, c.*III, s.343-344.
[34] TDK, "tabiat", *Büyük Türkçe Sözlük*.

Tarih boyunca tabiat ile yaratıcı arasındaki ilişki bağlamında dile getirilen düşünceleri üç ana görüş etrafında toplayabiliriz. Bunlar, genel hatlarıyla, yaratıcının varlığına inanmaması dolayısıyla böyle bir ilişkiyi reddedenler, evrenin bir yaratıcı tarafından yaratılıp konulan kurallarıyla baş başa bırakıldığını savunanlar ve yaratıp bizzat idare eden bir ilah inancına sahip olanlardır. Tabii hadiselerin nihai açıklaması anlamında mezkûr üç görüşten ilk ikisi, tabii hadiselerin nedenlerinin yalnızca tabiat kaynaklı olduğunu iddia eden tabii nedenlilik veya literatürel tabirle "nedensellik" düşüncesi, sonuncusu ise Allah'ın netice ile sebebi ayrı ayrı halk ettiği anlamında kullanılan adetullah inancı etrafında şekillenmiştir.

Tabiat ile Allah arasındaki ilişki konusundaki tartışmanın iki boyutu vardır. Bunlardan birisi konunun semiyyat boyutu diğeri ise akliyyat boyutudur. Yani İslam dünyası içinde konu nasslar ışığında da ele alınmış Kuran ve sünnette bu konunun nasıl işlendiği tartışılmıştır. Bir diğer boyut olan meselenin akliyyat kısmında ise konunun muhataplarına hemen her kesimden düşünürler girmişlerdir. Biz bu çalışmamızda tabiat hadiselerinin Allah ile olan ilişkisi noktasında ortaya konan düşünceleri ele alıp bunları aktardıktan sonra, nakli meselelere pek fazla temas etmeden konuyu akli-nazari bilgi çerçevesinde değerlendireceğiz.

Neden kavramı, bir olayı ve durumu gerektiren, doğuran başka bir olay veya durum; gerçek etkilere ve değişmelere yol açan etkileme anlamlarına gelmektedir. Mesela "A, B nin nedenidir." dendiğinde, "A nın varoluşu B nin varoluşunun nedenidir." denmek istenir. Neden kavramından türeyen nedensellik terimi, ilke ve görüş olarak ise; neden ile netice arasındaki bağlantının zorunluluğunu ifade eden bir terimdir.[35]

Bu görüşe göre tabiat hadiseleri sebep – sonuç çerçevesinde değerlendirilen ve fiilen üzerinde herhangi bir ilahi müdahale bulunmayan hadiseler olup meydana gelen her olay kendisini netice veren sebeplerin zorunlu birer sonucudur. Buna göre öteden bu yana sürüp gelen ve herhangi bir değişikliği gözlemlenmeyen bu zorunlu sebep – sonuç ilişkileri tabiat yasaları/kanunları şeklinde adlandırılmıştır. Örneğin

---

[35] Bedia Akarsu, "neden", *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: TDKY, 1975).

suyun kaynaması bir tabiat hadisesi iken, yüz dereceye gelen bir suyun kaynaması gerekliliğine ise tabiat kanunu denmiştir.

İslâm düşünce geleneğinde sebep, illet, iktiran gibi kavramlar etrafında tartışılan nedensellik düşüncesi; günümüz Arapçası'nda ise klasik terminolojide yer almayan ve modern bir kelime olan "hatmiyye" terimi ile ifade edilmektedir.[36]

Batıda ise aynı düşünce "causality" kavramı ile karşımıza çıkmaktadır. Bu düşüncenin sistemleştiği ekole ise determinizm denmiştir. Belirlenimcilik, gerekircilik[37] gibi terimler ile Türkçeleştirilmiş olan "determinizm", tayin, belirleme anlamına gelen Latince olan determinatio kelimesinden Batı dillerine geçmiştir.[38]

Nedensellik görüşünü benimseyenleri; sebepler ve neticeler arasında var olan değişmezliğin maddelerin zati özelliğinden kaynaklandığını kabul eden ateistler; evrenin bir yaratıcı tarafından yaratıldığı ve mevcut tabii yasaların O'nun tarafından tasarlandığını belirten deistler ve Allah'ı zorunlu sebep-netice zincirinde ilk sebep/ ilk illet olarak kabul eden teist filozoflar oluşturur.

Dış dünyayı (Afaki Alemi) algılamada tecrübi gözlem yöntemini öne çıkaran XVII. yüzyıl bilimi, kendinden önceki akıl-vahiy ilişkisi içerisinde süregelen bakış açısından kendini giderek soyutlamıştır. Bunun sonucunda bilim dar bir alana itilmiş ve bilgi edinme yolu olarak sadece deney ve gözlem kavramıyla anlatılan, temelini tecrübeciliğin oluşturduğu bir yöntem belirlenmiş, eşya ve hadiselere karşı sorulan "neden" sorusunun cevabı yerine artık sadece "nasıl" sorusunun cevabıyla ilgilenilmeye başlanmıştır.[39]

Özellikle XIX. yüzyılda ortaya çıkan ateist ideolojiler, bir İlah inancını reddetmiş ve metafizik olguları kökten yok saymıştır. Maddenin ezeliliğini savunan materyalizm, yalnız duyu organları vasıtasıyla tecrübi olarak bilgi edinilebileceğini iddia eden pozitivizm ve Allah inancının insanın ihtiyaçlarından kaynaklanan yalnız zihni bir kurgu olduğunu ortaya atan natüralizm gibi ideolojilerin taraftarları, madde

---

[36] İlhan Kutluer, "determinizm", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.9, s.216.
[37] Akarsu, "determinizm", *Felsefi Terimler Sözlüğü*.
[38] Kutluer, "determinizm", *DİA*, c.9, s. 215.
[39] Düzgün, *Allah, Tabiat ve Tarih*, s. 19-27.

ve tabiat hadiselerinde gözlemlenebilenlerden başka, madde ötesinde bir metafizik gücün tesirini kabul etmediklerinden, tüm oluşumların nedenlerinin yine tabiattan kaynaklandığını söylemişlerdir.[40] İsimleri sayılan bu ideolojiler, her ne kadar birbirlerinden farklı temel çıkış noktaları olsa da, zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılmakta, bazen de hepsini ifade etmek için biri tercih edilebilmektedir.

Evrimci düşüncenin temelini teşkil eden ateist ideolojiler, varlık sahasında meydana gelen hadiseleri ve unsurları yine tabiat içinde açıklamaya çalıştıklarından dolayı, ortaya çıkan tüm neticelerin, maddelerin kendi zati özelliklerinden kaynaklandığını savunmuşlardır. Onlara göre pamuk ile ateşin temasında pamuğun yanması gözlem ve tecrübe yoluyla sabit olan ve kesinlik arz eden bir olaydır. Bu olayın gerçekleşme sebebi ise pamuğu meydana getiren maddenin yapısı gereği yakıcı bir madde ile temasında yanacak kabiliyette olması, ateşin ise yapısı gereği yakıcı bir madde oluşu ve yanma hadisesinin meydana geldiği ortamın gerekli koşulları sağlamasıdır. Onlara göre bunlar gerçekleştiğinde pamuk zorunlu olarak yanacaktır.

Ateistik evrim felsefesi, neticeleri ortaya çıkaran nedenlerin yalnızca tabiat kaynaklı olduğu hakkında tekrarlanan gözlemsel verilerden başka bir de kâinattaki bazı canlılar arasındaki kötülüğün varlığı ile tabii afetleri iddialarına delil olarak ileri sürmüşlerdir. Onlara göre bu tür hadiseler evrensel düzene zarar vermekte ve tüm işleyişin arkasında aşkın bir zatın bulunması fikriyle çelişki içermektedir. Evrimcilere göre bir yaratıcının olması halinde dünyada kötülük ve afet gibi hadiselerin olmaması gerekmektedir. Onlara göre bu tür olayların yaşanması hadiselerin rastgele gerçekleştiği anlamına gelmektedir.[41]

Aslında ateist felsefenin tabiat kaynaklı sebep-sonuç görüşü, sonucu itibariyle diğer nedensellik savunucularından farklı bir şey ortaya koymaz. Yani tüm nedensellik savunucuları netice itibariyle ve yüzeysel anlamda tabii hadiselerin sebeplerini yine tabii nesne ve olaylara atfetmektedirler. Ancak daha önce de

---

[40] İbrahim Coşkun, *Ateizm ve İslam,* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), s.51-113.
[41] William Hasker, "İnsanın Özgürlüğü ve Kötülük Problemi", çev. Fehrullah Terkan, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 53/1 (2012): s. 183-198.

zikrettiğimiz gibi nedensellik görüşünü savunanların ayrıldığı nokta nedenselliğin nedeni yani tabiat hadiselerindeki değişmezliğin ortaya çıkış nedeni hakkındadır. Bu kapsamda ateistik evrim felsefenin kabul ettiği nedensellik görüşü şu şekilde açılabilir: Tüm tabii hadiseler, evrenin başlangıcından bu yana hiçbir aşkın müdahale söz konusu olmaksızın, maddenin kendi zati özellikleri neticesinde, rastgele gerçekleşen ve aynı koşullar etrafında değişmez sonuçlar verecek olan süreçlerdir.

Nedenselliğin savunucularından bir diğer gurubu ise Deizm mensupları oluşturur. Latincede Tanrı anlamına gelen "deus" kelimesinden türetilen Deizm kelimesinin ilk kullanılışlarına XVI. yüzyıl Avrupa'sında yazılan eserlerde rastlanılmaktadır. Bu eserlerde, kendilerini ateistlerden ayırmak için deist ismini alan bir grup filozoftan bahsedilmiştir. Bu kişiler, Allah'a ve O'nun âlemi yarattığına inanmakla birlikte Hıristiyanlık doktrinlerini inkâr eden ateistler olarak suçlanmıştır. Bu tarihlerden itibaren Hıristiyan dünyasında başlayan felsefî ve teolojik tartışmalarla birlikte teizm terimi Ortodoks inançları savunan kesim için, deizm ise geleneksel inançlardan sapan düşünürler için kullanılmaya başlanmıştır.[42]

Bugün itibariyle, varlığı akılla bilinen bir tanrı anlayışını savunan ve vahyi reddeden yarı dini yarı felsefi bir ekolü ifade eden deizm;[43] yaratıcıyı yalnızca ilk sebep olarak kabul eden, evrenin yaratıldığına inanmakla beraber yaratıcının evrene hiçbir müdahalesi olmadığını ve olmayacağını savunan bir görüştür.[44] Ortaya konan bu görüş aynı zamanda mekanik bir dünya görüşü olarak da tanımlanmaktadır. Meşhur saatçi ve saat örneği deizm düşünce sistematiğini anlatmak için en çok kullanılan örnektir. Buna göre saatçinin saati yapıp, ayarlarını tasarlayıp sonrasında ise onu kurması gibi yaratıcı da kâinatı yaratmış, yasalar koymuş ve bu haliyle işlemeye bırakmıştır. Bu düşünce sistematiği sonucunda, evrimsel süreç yaratıcı tarafından koyulan kurallar sonucu kendiliğinden gerçekleşen ve yaratıcıyı işaret eden bir aksiyon olarak kabul edilmiştir.[45]

---

[42] Hüsameddin Erdem, "deizm", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.9 , s. 109-111.
[43] Coşkun, *Ateizm ve İslam*, s.29-32.
[44] TDK, "deizm", *Büyük Türkçe Sözlük*.
[45] Michael Ruse, *The Evolution Wars: A Guide to the Debates*, (Londra: Rutger University Press, 2001), s.16

Bu bölümde ele alacağımız son grup ise Meşşaiyye filozoflarıdır. İslam dünyasında ortaya çıkan bu felsefi akım, IX. yüzyılda Mutezilenin en etkin olduğu dönemlerden birisi olan Abbasi Halifesi Me'mun devrinden başlayarak etkisini giderek arttırmıştır.[46] Kindi, Farabi, İbn Sina ve İbn Rüşd'ün yaşadığı IX, X, XI ve XII. yüzyıllarda Meşşai felsefesi altın çağını yaşamıştır.

İlk İslâm filozofu ve Aristo felsefesi temelli Meşşâî okulunun kurucusu[47] unvanına sahip olan Ya'kūb b. İshak el-Kindî, kendisinden yaklaşık yüz yıl sonra ilk kez sistemli bir şekilde Farâbî tarafından ortaya konacak olan Sudur teorisine yakın bir nedensellik anlayışını benimsemiştir. Ancak Kindî'yi Farabî ve İbn Sîna'dan ayıran özellik, Farabî ve İbn Sîna gibi filozoflar Allah'tan itibaren sudur eden her şeyin zorunlu olarak vücuda geldiğini belirtirken, Kindî ilk aklın yaratılmasında irade ile yoktan yaratılmayı esas almıştır.[48]

Meşşaiyye felsefesinde bütün tabii hadiseler arasındaki zorunlu sebep-sonuç zinciri tek ve ilk sebep (el-illetü'l-ûlâ) olan Allah'ta son bulmaktadır. Onlara göre insanın zihninde var olan sebeplilik kavramının gerçekte de karşılığı vardır. Bu ise tüm ilimlerin kaynağını teşkil etmektedir. Ancak Allah'ın hakiki sebep oluşuna nazaran fiziki sebeplere yalnız mecazen fail-sebep denilebileceği ifade edilir.[49]

Aslında Meşşai filozofların sistemleri incelendiğinde tabiattaki nedensellik meselesini işlerken temel hedeflerinin, âlemde cari olan bir gaye, nizam ve inayet fikrine ulaşmak olduğu görülmektedir. İslam filozofları, konuyu farklı biçimlerde ele alarak, belli sebeplilik kanunlarıyla işleyen kâinatın bu genel görünümüyle ilahî ilim, hikmet ve kudretin bir delili olduğu fikrine ulaşmak istemişlerdir. Onların nedensellik hakkındaki görüşleri yalnızca evrenin işleyişi ile ilgili değil varlığa çıkış konusunda da evrimsel düşünce ile ayrışmaktadır. Yani kâinat ve canlılar rastgele

---

[46] Yusuf Ziya Yörükan, "İslam Filozofları", sad. Mustafa Bulut, *Hikmet Yurdu*, 3/6 (2010): s.335-338.
[47] Mahmut Kaya, "Kindi, Ya'kūb b. İshak", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.26, s. 41-58.
[48] İsmail Erdoğan, "Kindi'ye Göre Varlığın Sebepliliği Meselesi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2010): s. 633-638.
[49] İlhan Kutluer, "illiyyet", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c.22, s. 120,121.

gelişen tabii süreçlerin sonucu değil, bizzat Allah tarafından takdir edilen varlıklardır.[50]

Durum böyle olsa da filozofların savundukları görüşler beraberinde farklı birtakım kabulleri gerektirdiğinden, başta Gazzali olmak üzere Ehli Sünnet kelamcıları tarafından Allah'ın kudret ve iradesini sınırlandırmakla suçlanmışlardır.[51] Ancak filozofların nedensellik hakkındaki görüşleri, deizm ve bilhassa ateizmin nedensellik görüşleri ile konumuz açısından farklı iki tarafta yer almaktadır. Dolayısıyla biz burada daha çok ateistik evrimci felsefesinin kabul ettiği nedenselliği yani tüm süreçlerin aşkın bir takdir edici bulunmaksızın tabii hadiselerin zorunlu birer sonucu olarak gören düşünceyi inceleyeceğiz.

Gerek İslam âlimlerinin gerekse Ehl-i Kitaptan olan din adamlarının çoğu tarafından her bir tabii hadisenin, yaratan ve hükmeden bir İlah'ın iradesi ve kudreti neticesinde meydana geldiği savunulmuştur. Bu inanç sistemi İslam âlimleri tarafından adetullah, kümun-zuhur ve fena-beka gibi bazı farklı teorilerle ifade edilmişse de konuya nedensellik odaklı bakılacak olursa, hepsini zorunsallığı reddetmeleri itibariyle aynı noktada değerlendirilebiliriz.

İslam düşüncesinde Allah'ın kâinatta hâkim olan iradesini anlatmak için genel olarak adetullah ve aynı zamanda Kur'anî bir terim olan sünnetullah terimleri kullanılmıştır. Sünnetullah, Kur'ani bir kavram olup her ne kadar İslam öncesi Arap toplumlarında bu iki kelime ayrı ayrı kullanılmaktaysa da sünnetullah terkibi ilk kez Kuran'da kullanılmıştır.[52] Yol, gidiş, davranış biçimi manalarına gelen "sünnet" kelimesinin Allah'a nispet edilmesiyle yapılan terkip, Allah'ın takip ettiği yol, yöntem gidişat manalarına gelmektedir. Ancak sünnetullah ifadesi Kuran'da yalnızca tabiattaki değişmezliği değil aynı zamanda tarih sahnesinde meydana gelen

---

[50] Hatice Toksöz, "İbn Rüşd Felsefesinde İlliyet Problemi", *Doğu-Batı İlişkisinin Entelektüel Boyutu İbn Rüşd'ü Yeniden Düşünmek: İbn Rüşd*, 1 (2009): s. 227-241.
[51] Mustafa Sönmez, "Kelamı Düşüncede Allah'ın İradesini Sınırlandırma Problemi", Eke*v Akademi Dergisi 8/20 (2004),* s. 141-156
[52] Ömer Özsoy "Sünnetullah: Bir Kuran İfadesinin Kavramlaşması" (Ankara: Fecr Yayınları, 2015) s.37.

sürekliliği vurgulamak için de kullanılmıştır.[53] Yani Allah, gerek tabii gerekse de tarihi olaylar karşısında değişmez bir tutumu olduğunu bize sünnetullah ile anlatmıştır.[54]

Âdetullah ise, eski duruma dönmek, tekrarlamak, bir şeyi arka arkaya yaparak alışkanlık haline getirmek, alışılmış olan şey gibi manalara gelen "avd" kökünden türeyen adet kelimesinin Allah lafzı ile yapılan terkibi sonucunda tabiat olaylarının sebep-sonuç ilişkisi içinde tekrarlanıp devam etmesi, herhangi bir fiilin Allah tarafından yaratılmasının daimi olarak yahut çoğunlukla tekrarlanması anlamında kullanılmıştır.[55]

Sünni kelam ekolünde tabiat hadiseleri genellikle bu kavramlar etrafında izah edilmiş ve Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğundan hareketle[56] eşyanın herhangi bir tesir gücünün bulunmadığı, her an yaratılıp yok edilen âlemde zorunlu sebepler diye bir şeyin söz konusunu olamayacağı, meydana gelen tüm hadiselerin Allah'ın birer âdeti ve sünneti olduğu ifade edilmiştir.[57]

Ehl-i Sünnet kelamında nedensellik meselesi, Mutezile'nin "kul kendi fiilinin yaratıcısıdır" iddiası kadar tenkit görmüş, bu fikrin tevhide zarar verdiği dile getirilmiştir. Kelamcılar Allah'ın müdahalesini sınırlama endişesiyle nedensellik görüşüne şiddetle karşı çıkmışlar, evrendeki işleyişin Allah'ın irade ve kudretiyle devam ettiğini kabul etmişlerdir.[58] Yani İrade-i İlahiyye'nin bu değişmezliği murad etmesi sonucu Kudret/Tekvin-i İlahiyye'nin bu yönde tezahür ettiğini belirtmişlerdir.

Onların bu fikirlerinin tezahürlerinden birisi de hadiseler anlatılırken nesne ve olayların meydana gelişini sağlayan bir etken anlamına gelen illet yerine, sadece bir vasıta statüsünde tanımlanan "sebep" kavramını kullanmış olmalarıdır. Gerçekten de İslam tarihinde kavramların ifade ettiği anlamlar üzerinde çok durulmuş ve bilhassa akaid meselelerini konu alan Kelam ilminde, bahse konu bu meseleler kavramlar

---

[53] Topaloğlu - Çelebi, "sünnetullah", *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 286.
[54] Fetih 48/23 ve Ahzab 33/62
[55] Topaloğlu - Çelebi, "adet", *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 13.
[56] Zümer 39/62 : "Allah herşeyin yaratıcısıdır…".
[57] Osman Demir, *Kelamda Nedensellik*, (İstanbul: Klasik Yayınlar, 2015) s. 148.
[58] Topaloğlu - Çelebi, "sebep", *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 272, 273.

üzerinden temellendirildiğinden, kullanılan terimler bu alanda ayrıca bir öneme sahip olmuştur. Bu itibarla İslam âlimleri tabiat hadiseleri mevzuunda da illet yerine sebep[59], hatta bundan bile bazen imtina ederek sebep ve neticenin yalnızca peşi sıra yaratıldığını ifade eden "iktiran" kavramını kullanmışlardır. [60]

İslam inancındaki mucize konusu da Allah'ın tabiat hadislerine müdahil olduğuna inanmayı gerektirecek bir husus olarak kabul edilmiştir. Tabiat hadiselerinin genel seyrine muhalif olarak cereyan eden ve mucize olarak adlandırılan olaylar, zahiren var olan bir âdetin iptali gibi görünse de aslında davalarında hakkaniyetini ispata çalışan peygamberlere Allah'ın sağladığı yardım yine O'nun bir âdeti ve sünneti olduğundan âdetullah ve sünnetullahta herhangi bir değişiklik söz konusu olmayacaktır. Nitekim Kuran'da bu husus "Allah'ın sünnetinde bir değişiklik bulamazsın"[61] ayetiyle ifade edilmiştir.

Kelamcılar tarafından ortaya konan bu âdetullah görüşünün en çok eleştiri aldığı husus ise onların bu teori ile bütün bilimleri ortadan kaldırdıkları iddiası olmuştur. Bu tenkidi yöneltenler, Kelamcıların ortaya koydukları bu fikrin kabul edilmesinin, bilimin en temel unsuru olan deney ve gözlem metoduyla elde edilen tecrübi bilgilerin iptali anlamına geleceğini dile getirmişlerdir. [62]

Hâlbuki bu, Kelamcılar için haksız bir eleştiri olmuştur. Çünkü onlar nedenselliği inkâr etmekle kâinattaki fiili sürekliliği veya düzeni inkâr etmemektedirler. Bilakis onlara göre bu düzenin teminatı yani ilel-i vücud ile keyfiyet-i vücud'u temin eden bizzat Allah'tır. Nitekim âdetullah görüşünün temelinde Allah'ın bu âdetinde sabit kalacağı ve bir değişmeye uğramayacağı inancı hâkimdir.[63] Kaldı ki ateizmin dikte ettiği gibi tabii yasalar ile bir yaratıcı arasında

---

[59] Topaloğlu - Çelebi, "illet", *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 150.
[60] Bknz: Gazzali, *Filozofların Tutarsızlığı*, çev. Mahmut Kaya ve Hüseyin Sarıoğlu, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2014), s. 166-177.
[61] İsra17/ 77, Ahzab 33/62, Fatır 35/43, Fetih 48/23.
[62] M. Şemsettin Günaltay, *Kelam Atomculuğu ve Kaynağı Sorunu*, sad. İrfan Bayan (Ankara: Fecr Yayınları, 2008), s. 87-90.
[63] Günaltay, *Kelam Atomculuğu ve Kaynağı Sorunu,*s. 87-90.

seçim yaptırmak zaten bir kategori hatasıdır. Zira kanunlar tabii hadiseleri tanımlarlar onları yaratmazlar.[64]

Hem ateistik bir felsefede insanın bilim yapması ve bilime güvenmesi için bir motivasyonu bulunmamaktadır. Zira bu tür bir anlayışta hiçbir şeyin derin bir anlamı yoktur. Ancak teistik bakış açısında evren yaratıcının bir kitabıdır ve detaylı bir biçimde "okunup" anlaşılmalıdır. [65]

Adetullah düşüncesinin ispatı adına yapılacak olan tabii nedenlilik görüşünün eleştirisini; gözlemsel verilerden ne anlaşılması gerektiği, neticeleri meydana getirmek açısından tesadüfi sebeplerin ne derece yeterli olduğu ve şer konusunun nasıl anlaşılması gerektiği hususlarının incelendiği üç başlık altında ele alacağız.

a. Duyusal Verilerin Yanlış Yorumu

Nedensellik savunucularına göre ateş tesir sahibidir ve pamuğu yakan onunla temas halinde bulunan ateşin kendisidir. Hâlbuki bize göre bu husus duyu ile elde edilen bilginin yanlış yorumlanması sonucu varılan hatalı bir hükümdür. Nitekim duyular vasıtasıyla elde edilen bilgi, sadece ateş ile pamuğun teması sonrasında pamuğun yanmasıdır. O halde nedenselliği savunanların, ateşin dokunmasıyla yanmanın meydana gelmesinden başka, ateşin sahip olduğu zati özellik gereği pamuğu zorunlu olarak yaktığına dair ellerinde hiçbir bilginin olmadığını söylemek yerinde olacaktır.[66]

Bu durum gözlemlenebilen atomik seviyede de aynıdır. Mesela pamuğun kimyasal bileşenlerinin belli bir ısı sonrası oksijen ile temasa girerek yanma fiilinin gerçekleştiği görülür. Tıpkı bazı kimyasalların oksijen ile yanma tepkimesine girmemesi (örneğin cam bileşenleri) pamuk veya diğer yanıcı maddeler için de geçerli olabilir veyahut bu ısı seviyeleri farklı olabilirdi. Ya da yavaş yanma denilen demir ile oksijenin tepkimeye girerek paslanması gibi bir durum söz konusu

---

[64] John Lennox, Stephen Hawkin'in *Büyük Tasarım* isimli kitabı hakkında eleştirel konuşması, kaynak: youtube.com - video sayfa kodu 3HbFMnwSito ve Bqs5psNaBw4 (erişim 15.10.2017).
[65] Doko, *Dahi ve Dindar İsaac Newton*, s. 67.
[66] Gazzali, *Filozofların Tutarsızlığı*, çev. Mahmut Kaya ve Hüseyin Sarıoğlu, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2014), s. 167.

olabilirdi. Atomları her seferinde bilinen şekilde davranmaya iten hiçbir belirgin nitelik yoktur. Bizler ancak onlardaki gözlemlerimiz vasıtasıyla atomların etkilere karşı nasıl tepki verdiklerini tespit edebiliyoruz. Dolayısıyla zorunluluk atfedilen tabiat kuralları denilen şeyler aslında gözlemlenen verilerin adlandırılmasından ibarettir. Yarın yine pamuğun ateşe temasla yanmaya başlaması ancak bu zamana kadarki tecrübelerimizin bize hissettirdiği suni bir zorunluluktur. Yoksa gerçek anlamda böyle bir zorunluluğu ifade edecek elde hiçbir delil yoktur.

Bununla beraber tabii anlamdaki nedenselliğin savunucularının, evrensel yasaların değişmediği iddia etmeleri de tutarsızlık barındırmaktadır. Nitekim onların bu soruya verdiği cevap tümevarımsal bir yönteme dayanmaktadır. Şöyle ki, onlara göre evren yasaları denilen husus tümevarım yöntemiyle kabul edilmiş ilkelerdir. Yani bu zamana kadar gözlemlenen suyun kaynaması hadisesi, suyun her zaman aynı sıcaklıkta kaynayacağına dair temel alınmış ve tümevarım yöntemiyle bu bir tabiat yasası olarak kabul edilmiştir. Onların, tabiat yasalarının neden değişmeyeceğine dair cevapları da evren yasalarının bugüne kadar değişmemesidir. Fakat bu cevap kişiyi döngüsel mantığa sokar, zira tümevarım kullanımının tümevarımla gerekçelendirilmesi mümkün değildir.[67]

Ayrıca meydana gelen hadisenin başka bir unsur veya hadise ile birlikte bulunması, aralarında bir illiyet bağı bulunduğunu gerektirmez.[68] Mesela bir gölün ortasında adada oturan bir kişiyi düşünelim. Bu kişinin işe giderken kıyıya sandalla gidip oradan aracıyla iş yerine hareket ettiğini varsayalım. Buna göre o kişi işe gideceği zamanlarda evinden çıkıp sandala binecek, kıyıya geldiğinde sandalı durduracak akabinde aracına binerek oradan uzaklaşacaktır. Şimdi kıyıda yaşanan o hadiseyi uzaktan seyreden bir kişi düşünelim. Mesafenin etkisiyle işe giden kişiyi göremediğinden, eğer bu kişi nedensellik anlayışıyla hareket edenler gibi olaya yaklaşacak olsa, arabanın hareket etmesinin illetini sandalın durması olarak yorumlayacaktır. Yine tersinden baktığı zaman araba durduğunda da sandalın hareket ettiğini gördüğünden sandalın hareket etmesinin ileti olarak da arabanın durmasını

---

[67] Doko, *Dahi ve Dindar İsaac Newton*, s. 61.
[68] Gazzali, *Filozofların Tutarsızlığı*, s. 167.

kabul edecektir. Yani bu iki sebep gerçekleştiğinde o neticelerin zorunlu olarak vücuda geleceğini düşünecektir. Hâlbuki gerçekte bu iki hadise birbiriyle ne kadar ilişki içerisinde bulunsa da birbirinden tamamen bağımsız iki olaydır. Nitekim duyu yoluyla elde etmiş olduğu bilgiler yalnızca sandalın durması sonrasında arabanın hareket ettiğidir. Arabayı hareket ettiren sandalın durması değildir. İşte nedensellik görüşünü savunanların hataya düştükleri en önemli husus burasıdır.

İki unsur arasında nedensellik bulunduğu zannı oluşturan husus, Allah'ın sürekli olarak müsebbebi sebebiyle birlikte yaratmasıdır. Bu durum ise bu dünyada birtakım sonuçlara ulaşmak isteyen insana gösterilmiş olan bir yoldur. Nitekim İzmirli, Allah'ın hikmetine binaen, kâinatın işleyişinde sebeplere müracaatı murad ettiğini ve "…..ve ona ulaşmak istediği her şeyi elde etmesinin bir sebebini verdik."[69] ayeti ile bu hususa işaret ettiğini belirtmiştir.[70]

Ayrıca tabiattaki sebep-sonuç gibi görünen hadiseler Allah'ın imtihan sırrı gereğince insanların iradesini ortadan kaldırmamak, sıfatlarını bu vesileyle tanıttırmak ve daha birçok hikmetlerin gerçekleşmesi için sürekli olarak uygulaya geldiği adetleridir.

Burada anlatılmak istenen husus aslında ince bir ayrıntı içermektedir. Şöyle ki; ateşin teması sonrasında pamuğun yanması veya taşın çarpması sonrasında camın kırılması hadisesinde elbette bu tür etmenler netice için birer sebep kılınmışlardır. Ancak bizim anlatmak istediğimiz bu gibi etmenlerin tesir sahibi olduklarına yani gözlemlenen neticeyi bizatihi kendilerinin ortaya çıkardıklarına dair herhangi bir duyusal veri bulunmadığına dairdir. Yoksa bu gibi sebepleri tamamen göz ardı ederek sebep ve neticenin birbirleriyle tamamen ilgisiz iki hadise olduğu değildir. Nitekim bu tür süregelen sebeplilik ilişkileri bizzat Allah tarafından takdir edilmiş olup, bizden ise neticeyi Allah'tan beklemek kaydıyla onlara müracaat edilmesi istenmektedir.

[69] Kehf 18/84.
[70] İsmail Hakkı İzmirli, *Muhassal: Yeni Kelam İlmine Giriş,* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2014), s.74.

b. Tesadüfe Biçilen Yanlış Değer

Evrim teorisyenlerine göre kâinatta hüküm süren hadiseler ilim ve irade kaynaklı olmadığından tesadüf eseridir. Her ne kadar bazıları buradaki tesadüfe neticelerin sebeplerin zorunlu sonuçları olduğunu söyleyerek karşı çıksa da onların düşüncesiyle madde ve sebeplerin mevcut özelliklere sahip olması ve tabii yasaların bu şekilde var olması yine birer tesadüftür. Ayrıca evrimciler kendi kendine var olan canlılar dünyasında yaşamını devam ettirebilmek için canlılar arasında sürekli bir mücadele olduğunu, kaynaklara hâkim olabilmek için diğerlerini yok etmeye çalıştığını, dolayısıyla menfaat odaklı sınır tanımaz bir mücadele var olduğunu söylerler.[71]

Ne var ki böyle bir durumundan ancak kaos meydana gelmesi beklenirken, evrenin tüm yapıları arasında kusursuz bir şekilde uyumun bulunduğu görülür. Kur'ân-ı Kerîm'de, evrende bir nizamın bulunduğu ve bu nizamın bir gayeye yönelik olduğu, hiçbir şeyin boşuna yaratılmayıp bir hikmete dayalı olarak var edildiği, bunun da Allah'ın mahlukatı üzerindeki rahmet ve inayetini belgelediğinin beyan edilmesi,[72] konuyla ilgili İslâmî eserlerin temel fikirlerini şekillendirmiştir.[73] Bilhassa Ehli Sünnet Kelamcıları evrenin işleyişindeki hikmet, gaye ve nizamın görünen sebepler ile açıklanamayacağından hareketle tüm iş ve oluşların bir yaratıcı tarafından takdir edilip yaratıldığını ortaya koymuşlardır.[74]

Kâinatta varlığı görünen "gaye odaklı düzenden" yola çıkılarak sebeplerin hâsıl olan neticelerin doğrudan kaynağı olamayacağı, Kelamda gaye ve nizam delili başlığı altında incelenmiştir. Sözlükte "uç, nihaî nokta, zirve" gibi anlamlara gelen gaye kelimesinden türetilen "gayelilik", varlık ve hadiselerin, ilâhî hikmet ve inayet uyarınca kozmik düzeni gerçekleştirmeye yönelik bir gayeye sahip olduğunu ifade için kullanılan bir terimdir. Bu düşünce İslami literatürde gaiyyet, Batı dillerinde finalite kelimesiyle karşılanmıştır. Kelamda gaye ve nizam adı altında evrendeki

---

[71] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 190.
[72] el-Enbiyâ 21/16-17, el-Mü'minûn 23/115, Sâd 38/27, ed-Duhân 44/38-39, Âl-i İmrân 3/191
[73] Topaloğlu - Çelebi, "gaiyyet", *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 98.
[74] Gazzali, *Filozofların Tutarsızlığı*, s. 167.

işleyişten hareketle Allah'ın varlığı hakkında yapılan delillendirme Batı felsefesinde teleoloji adını altında gerçekleştirilmektedir.[75] Duyu ve gözleme daha fazla hitap etmesi sebebiyle de en kolay anlaşılan ve en çok bilinen delil, "tasarım" ya da "teleolojik delil" diye de adlandırılan "gâye ve nizam" delili olmuştur.[76]

Gaye fikrinin olduğu düzen tasavvurlarına gayesel düzen denilmektedir. Gayesel düzenle ilgili ayırt edici özellik, onun, belirli bir sonucu meydana getirmek için gerekli olan süreç ve yapılara dayalı bir düzen fikrini esas almasıdır. İlahi hikmetin neticesi olarak kâinatta var olan sebeplilik; aslında düzenlilik ve gayeliliğin ilkesidir. Buna göre sebepleri tertip edip müsebbebâta yönelten; dolayısıyla sebeplerin sebebi olan Allah hikmetle hükmedicidir.[77]

Duyularla algılanabilen her varlıkta birleşme-ayrışma, hareket-sükûn gibi farklı ve birbirine zıt özelliklerin bir arada bulunduğu görülebilmektedir. Yapısal zıtlıklarına rağmen varlıklarda ortaya çıkan uyum, bu zıtlıkların kâinat düzenini bozucu değil aksine düzeni tamamlayıcı bir rol oynadığını göstermektedir. Varlık-yokluk, birleşme-ayrışma, çekme-itme kuvveti, canlılık-cansızlık gibi zıtlıklar esasında kurulan düzenin tamamlayıcı öğeleridir. Zıtlıklar içinde gerçekleşen uyum âlemin kendisi dışındaki bir güç tarafından yaratıldığına delâlet eder. Zıtların bir arada bulunmasından kaynaklı olarak beklenen zarar ve kaos yerine yarar ve uyumun gözlemlendiği evrenin tüm şuursuzluk ve iradesizliğe rağmen mükemmel bir düzen ve işleyişe sahip olması ilim ve irade sahibi bir yaratıcının varlığını ve birliğini gerektirmektedir.[78]

Evrende mevcut olan düzenin, tabii birtakım hadiselerin doğrudan sonuçları olamayacağı hakkında getirilen bir istidlal ise rastgele gelişen ve arkasında aşkın bir şuur ve ilim bulunmayan süreçlerin böylesi karmaşık ve anlamlı bir düzenin nedeni olamayacağıdır. Buna göre bütün varlıkların belirli bir işlevi yerine getirerek gayesel ve külli olan düzene hizmet etmesi ilâhî bir müdahaleyi göstermektedir. Nitekim bir

---

[75] Topaloğlu - Çelebi, "gaiyyet", *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 98.
[76] Fatma Aygün, "Allah'ın Varlığını Aklen Bilmeye İlişkin Mâtürîdî'nin Gâye ve Nizam Delili", *Karabük Üniversitesi Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 3/4 (2014): s.29-45.
[77] İlhan Kutluer, "gaiyyet", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c.13, s. 292-295.
[78] el-Maturidi, *Kitabü't-Tevhid,* s. 58-64

yapıda karmaşıklık ve neticesindeki anlamlılık arttıkça akıl onun arkasında bir ilim ve irade aramaya başlar. Çünkü insanlık tecrübesiyle sabittir ki karmaşıklık ve gayelilik tesadüfi olarak meydana gelemez. Beşer yapımı en kompleks bir makineden kıyası mümkün olmayacak derecede karmaşık ve anlamlı bir neticesi olan kâinatın, tüm bir insanlık tecrübesine meydan okuyarak tesadüf ile açıklanmaya kalkılması, iddialarının izahının kabil olmadığının açık bir göstergesidir.

Bir örnek vermek gerekirse, mesela arkadaşınızın evinin bahçesinde çalıların tam 'O' şeklinde oluştuğunu gördünüz. İlk etapta çalıların birisi tarafından aletlerle bu şekle getirildiğinden hiç şüphe etmezsiniz. Fakat az sonra arkadaşınız yanınıza geldi ve "biliyor musun bu çalılar kendi kendine böyle oldular" dedi. Daha sonra, toprağın belli bir kısmının verimsiz olduğunu, çalı tohumlarının selin etkisiyle değişik bir şekilde yerleştiğini, çalıların bir kısmının hastalanarak çürüdüğü anlattı ve en sonunda bu şeklin meydana geldiğini söyledi. Siz, muhtemelen böyle bir konuyu fazla önemsemeyeceğiniz için belki yüzeysel bir kabullenme yapar ya da yapmış gibi görünürsünüz. Fakat aynı bahçedeki çalıların "OSMAN" şeklini aldığını görürseniz o takdirde yapılan bu açıklamaların artık herhangi bir anlam ifade etmediğine kanaat getirirsiniz.

İşte bu tür durumlar açıkça bir sanatkârı ve sanatı gösterir. Çünkü bir şeyde karmaşıklık ve gayelilik arttıkça onun tasarlandığı fikri daha da kuvvet bulur. Bununla beraber çalıların topraktan nasıl çıktığı ve nasıl şekil aldığı insanlık tarihi boyunca hep tecrübe edildiğinden bu durum böyle bir bilgi mirasına da ters düşmektedir. İşte her bir canlının genetik kodlarında bulunan ayrı ayrı ifadeler, netice itibariyle ortaya çıkarttığı ürüne bakıldığında açıkça bir sanat ve sanatkarı göstermektedir. Çünkü pek çok genetik şifre taşıyan DNA, RNA ve mitokondri gibi yapıların içerdikleri bilgilerin neticesinde eksiltilemez karmaşıklıkta ve mevcut kâinat ile son derece uyumlu bir ürünün hasıl olması, ayrıca bu zamana kadar tesadüfler neticesinde evrim teorisinde iddia edilen süreçlere benzer herhangi bir durum gözlemlenememesi bir tasarımcıyı gerekli kılmaktadır. Tecrübi bilginin evrim teorisini reddeder nitelikte oluşuna karşı yapılan 'böyle bir süreç için milyon yıl gerekir ve bu durum laboratuvarda denenemez' şeklindeki savunma da son yıllarda yapılan deneyler ile geçerliliğini yitirmiştir. Nitekim uzun yıllardır yapılan bakteri

deneyleri sonucunda üretilen yeni bakteriler Kambriyen patlaması olarak tabir edilen süreçte yaşayan canlıların sayısından çok daha fazladır. Eğer o dönemde böylesi türleşmeler olmuş olsaydı yapılan deneyler sonucunda çoktan farklı bir tür elde edilmiş olması gerekirdi. Hâlbuki sadece bir takım direnç veya hastalıklara sahip bakterilerden başka elde bir şey yoktur.[79]

Tasarım gerçeğini ortaya koymak adına bazı matematiksel hesaplar yapılarak devasa rakam grupları içerisinde böyle bir ihtimalin yani kâinatın tesadüfi olarak meydana gelmesinin imkansıza yakın çok düşük bir olasılık olarak değerlendirilmesi de bizce hatalı bir tutumdur. Çünkü bu tür bir hesap mevcut ihtimalin diğer potansiyel ihtimaller gibi bir ihtimal olduğunu gösterir. Oysa mevcut kâinatımızın bu şekilde var olmuş olması hiçbir şekilde ihtimal dahilinde değildir. Zira yapılan matematiksel hesaplamalar bazı kimyasal tepkimelerin ve fiziki ilişkilerin gerçekleşme şekilleri dikkate alınarak yapılan hesaplamalar olup ezeliliği, yokluğa rağmen varlığın nedenliliğini, hayatın niteliğini, şuuru ve duyguları hiçbir zaman konu edinemezler. Hatta faydalı bir proteinin meydana gelebilmesi için aminoasitlerin birbirleriyle doğru bağ kurma ihtimallerini hesaplasalar da bunların nasıl gerçekleşebileceği bu tür hesaplarda göz ardı edilmiş olur. Hâlbuki bu yapılar canlılığın en temel ve basit yapı taşları olmalarına rağmen hala bilim insanları tarafından tabii süreçlerin taklidiyle üretilemeyen karmaşıklığa sahiptirler. Dolayısıyla bu tür matematiksel hesaplamalar her ne kadar devasa rakamlar çıkarsalar da bu denli bir tasarım ve gayeliliği tek başına ifade edemezler.

Evrende var olan düzenden hareketle bir yaratıcının bulunması gerektiği fikrine eski yunan düşünürlerinde de rastlamak mümkündür. Sokrates, yağmurlu bir zamanda yıldırımın ve rüzgârın ancak etkileri ile görebildiğinden hareketle yaratıcının da evrene verdiği düzen ve güzellikten hareketle yani evrendeki etkileri ile bilinebileceğini belirtir. Evren estetik olarak çok güzeldir. Bu güzellik ise tesadüf eseri olarak kendi kendine meydana gelemez. Mutlaka evrene bu güzelliği veren bir

---

[79] Adem Tatlı, *Biyolojiden İdeolojiye Evrim Teorisi*, (İstanbul: Zafer Yayınları, 2009), s. 32.

varlık olmalıdır.[80] Platon, yıldızların düzenli hareketini yani evrendeki düzeni fark eden bir insan için inanç yolunun açılacağını söylemiş ve yıldızlara düzen veren varlığı bilmeye götürecek düşünceden mahrum olan insanın dinî inancının emniyette olmadığından bahsetmiştir. Aristoteles de hocası Platon gibi, gök cisimlerinin düzenleri incelendiğinde onları bu şekilde düzenleyen bir yaratıcı fikrine gidileceğini söyler.[81]

Bu kapsamda ele alınan bir diğer ispat yöntemi ise Allah'ın kâinat hakkındaki takdir ettiği birçok uyumu zikretmektir. İnsan zihni ile dış dünya, canlı varlıklar ile çevre, inorganik ile organik yapılar, evren ile estetiklik, yaşam ile imtihan düşüncesi arasında var olan uyumlar gibi gözlemlenen birçok uyum mevcuttur. Bu uygunluğun tesadüfen meydana gelmesi ise mümkün değildir.[82]

Yine bu uyumu vurgulamak için kullanılan bir başka kavram da inayettir. Sınırlı kaynaklar dolayısıyla güçlü olanın ayakta kalması gerektiği iddia edilirken, başka hiçbir gezegende gözlemlenmeyen ve evrene nispeten nokta gibi küçük bir alanda bu denli kaynak üretimi ve bu kaynakların her mevsimde yeniden üretilmesi açıkça bir inayeti göstermektedir.

Hiç şüphe yok ki, kâinatın öteden beri mükemmel bir işleyişle varlığı devam etmektedir. Allah, Kuran'da bu işleyişe dikkat çekmiş ve kusur aramaya kalkan bir gözün en sonunda herhangi bir kusur bulamayarak yorgun bir vaziyette geri döneceğini bildirmiştir.[83] Bu muazzam intizamın varlığı, kendi ideolojilerini ispat etmeye çalışan ve aktif ateist olarak nitelenen materyalist felsefeciler de dâhil olmak üzere ittifakla kabul edilmektedir. Fakat onlar bu intizamın hakiki sebebi konusunda yanıldıkları gibi söz konusu bu düzenin işleyişi hakkında da yanlış bir tutum benimsemişlerdir.

Evrendeki bilhassa insan odaklı gayelilik ve düzenin inkâr edilemeyecek düzeyde varoluşu bilim dünyasında da problem çözmede bir teori olarak kullanılmış

---

[80] İsmail Şimşek, "Tanrı'nın Varlığının Delili Olarak Güzellik Kanıtı", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/10 (2014): s. 67-84.
[81] Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2010), s. 64
[82] Aydın, *Din Felsefesi*, s. 81, 82.
[83] Mülk 67/4.

ve bu duruma antropik ilke denmiştir. 1973'de İngiliz kozmolog Brandon Carter, "antropik prensip" kavramını bilimsel literatürde ilk kez kullanmıştır. Yayınladığı bir denemesiyle kozmolojik sabitler arasında ilginç uygunluklar olarak adlandırılabilecek ilişkilerin varlığını göstermiş ve bu verileri insan merkezli bir evren anlayışı olarak yorumlamıştır.[84]

Antropik prensibin doğuşu, son elli yıl içerisinde, fiziksel yasaların ifade edildiği matematiksel formüllerde yer alan bazı sayısal değerlerin değişmeyerek sürekli sabit değerde kaldığının tespiti ile başlamıştır. Daha sonra bu temel sabitler arasındaki ilişkilerin, evrende insan yaşamının meydana gelebilmesi için tam da bulunmaları gereken değerlerde oldukları keşfedilmiş ve bu farkındalığın neticesinde antropik ilke olarak adlandırılan yeni bir teori oluşturulmuştur.[85]

Fizikçiler tarafından zayıf ve güçlü olmak üzere iki tür antropik ilke kabul edilmiştir. Evrenin sahip olduğu ve özellikle bizlerin hayatına zemin hazırlayan hassas ayarlar bilimsel alanda zayıf antropik ilke ile ifade edilir. Buna göre eğer biz varsak içinde bulunduğumuz evrenin özelliklerini bizim var olabileceğimiz özelliklerle sınırlandırır. Diğer bir anlatımla zayıf ilke; büyük patlamanın insan yaşamından yaklaşık 13 milyar yıl önce gerçekleşmesinin nedenini, insanların büyük patlamadan yaklaşık 13 milyar yıl sonra ortaya çıkışına bağlar.[86]

Güçlü antropik ilkeye göreyse bu sadece çevresel özelliklerle kalmaz yasalar da dâhil olmak üzere her şey insanın var olabilmesi için gerekli olan koşul neyse ona tam olarak uymak zorundadır. Güçlü antropik ilke insan merkezli bir evren modeli ortaya koyar. Bu prensibe göre her şey insanların var olabilmesi için olması gereken hal ve durumda olmalıdır.[87]

Batıda gerçekleşen bilimsel ilerlemelerle Güneş merkezli bir evren anlayışına geçilene kadar genel olarak insan merkezli bir kâinat anlayışı benimsenmiştir. Fakat Kopernik ile beraber gezegenlerin dünya etrafında değil, dünyanın da içinde olduğu

---

[84] Fatih Özgökman, "Antropik Prensip", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2012): s. 87-112.
[85] Özgökman, "Antropik Prensip", s. 87-112.
[86] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi,* s. 157,160.
[87] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi,* s. 157,160.

gezegenlerin güneşin etrafında döndüğünün anlaşılmış, sonrasında teleskopların keşfi ile içinde çok sayıda yıldız sistemlerinin olduğu sayısız galaksinin varlığı keşfedilmiş ve bu nedenle insan evrende önemsiz bir konumda görülerek insan merkezli evren anlayışı reddedilmiştir.[88] Fakat antropik ilkeye göre, yaşamın bir gezegende ortaya çıkabilmesi için bir güneş sisteminin varlığı gerekir. Bir güneş sisteminin ortaya çıkabilmesi içinse galaksilerin oluşması gerekir. Buna bezer biçimde şartlar, insanın ortaya çıkışı için, uzun bir zaman ve büyük bir uzayın varlığını öngörür.[89]

Evrenin varoluşunun sırf bir şans eseri olduğunu söylemek, evrenin başlangıcından bugüne değin tüm uzayı dolduran her şeyin evrendeki varlığımızla yakından ilişkili olduğunu görmemeyi gerektirir. Bu bakımdan ne büyük patlamadan yaşamın doğuşuna kadar geçen uzun zaman ne de sonsuz derecede büyük bir uzay, bizim var olmamız için gereksizdir. Dolayısıyla bu durum kolayca evrenin insan için yaratılmışlığını akla getirir ve tesadüf ihtimalini ortadan kaldırır. O halde antropik prensipten hareketle, böyle bir evreni insan varlığı için belirleyen bir yaratıcının olduğuna inanmak asıl makul olandır.[90]

c. Kâinattaki Kötülük ve Şer Konusu

Evrimciler canlıların başlarına gelen tabii ve beşeri musibetlerin varlığını ele alarak bu durumları aşkın bir müdahalenin bulunmayışına delil olarak getirmişlerdir. "Bir İlah var olsaydı böyle kötülükler olmazdı" diyerek kendi ateistik evrim düşüncelerini savunmuşlardır.[91]

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki böyle bir düşünce hadiselerin yanlış ve sığ değerlendirilmesinin bir sonucudur. Nitekim bir yaratıcı inancına sahip olan bazı dinler de aynı düşünce hatasından dolayı, yani bir yaratıcının bulunması halinde dünyada hiçbir kötülük bulunmaması gerektiğinden hareketle düalist bir yaklaşım sergileyerek hayır ve şerlerden sorumlu iki ayrı tanrı inancı benimsemişlerdir.[92] Yine

---

[88] Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi*, s. 137.
[89] Özgökman, "Antropik Prensip", s. 87-112.
[90] Özgökman, "Antropik Prensip", s. 87-112.
[91] Hasker, "İnsanın Özgürlüğü ve Kötülük Problemi", s. 183-198.
[92] el-Maturidi, *Kitabü't-Tevhid,* s.263, 264.

İslam tarihinde aynı düşünce hatasından dolayı Mutezile olarak bilinen mezhep, Allah'ı şerri icat etmekten münezzeh kılmak adına kulların kendi fillerinin yaratıcısı olduğunu söylemişlerdir.[93]

Hâlbuki kâinatta mutlak anlamda değil ancak izafi anlamda iyi ve kötüden bahsetmek gerekir. Zira bir şeyi iyi ya da kötü yapan şey, o şeyin aslından değil vasfından yani meydana gelişi hasebiyle kişi ve olaylarla ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Bu da şartlara ve duruma göre farklılık gösterebilmektedir. Ancak akıl çoğu zaman olaylara sathi nazarla bakıp mahiyetini her yönüyle ve tam manasıyla idrak edemediğinden yanlış değerlendirmelerde bulunabilmektedir.[94] Ardında iyilik görülmeyen bir kötülükten söz ediliyorsa bu yalnızca insan idrakinin sınırlarıyla ilgili bir durumdur. Bu fikir kelamcılar tarafından "leyse fi'l-imkân ebdau mimmâ kân"/"Olandan daha iyisi, daha kusursuzu ve daha mükemmeli mümkün değildir" şeklinde ifade edilmiştir.[95]

Kâinatta asıl maksat olarak ve küllî şekilde yaratılanlar ancak hayırlardır. Şerler ise başka maksatlar için hayırların arasında cüzi bir şekilde yaratılmışlardır ki, hayırların mertebelerini ve kısımlarını göstermeye vesile olsunlar. Yani şerler kâinattaki her şeyin iç yüzünü, hakikatini değerlendirmek için birer ölçü birimi hükmüne geçmişlerdir. Kaldı ki eşyanın hakikati ancak zıtlarıyla anlaşılabilir. Meselâ, çirkinlik olmasaydı ve güzelliklerin arasına girmeseydi, güzelliklerin sonsuz mertebeleri görülemez ve bilinemezdi.

İşte şerler vasıtasıyla anlaşılan nispi hakikatler, büyük ölçüde hakikatlerin kendisinden çoktur. Yani bir şeyin ilişkili olduğu her şey nazara alınarak ifade ettiği manalar doğrudan ifade ettiği manadan çok daha fazladır. Bu nedenle şer olarak görülen şeylerin nispi manalarında şer varsa da bu azdır, hayır ise ona nazaran çok daha fazladır. Önemli bir kaide olarak; az bir şer için büyük bir hayrın terk edilmesi doğrudan büyük bir şer olmuş olur. Dolayısıyla şer gibi görünen fakat ona bağlı olarak birçok hayr takdir edilen hadise veya varlıkların hiç meydana gelmemiş

---

[93] el-Maturidi, *Kitabü't-Tevhid,* s.360
[94] el-Maturidi, *Kitabü't-Tevhid,* s.265-267
[95] Kutluer, "gaiyyet", *DİA,* c.13, s. 292-295.

olması, takdir edilen hayırların da vücuda gelmesine mani olacağından büyük bir şer hükmüne geçer.

Hem dünyada dahi bir şeyin ortaya konmasının iyi veya kötü olduğuna karar verebilmek için ondan hâsıl olan neticelerin tamamını nazara almak icap eder. Ortaya konulan bu şeyin kötü amaçla kullanılmasından doğan zarar ve kötülük ise onu kullanana ait olacaktır. Mesela telefon, internet ve lambaların icadının iyi veya kötü oluşuna karar verebilmek için onlardan hâsıl olan neticelere ve onların icat edilmesindeki asıl gayelere bakmak gerekir. Bunların kötü yönde kullanılmasıyla doğan zarar onu kullanana ait olup, onu icat eden kişi o zarardan mesul tutulamaz. Aynı şekilde; Allah insan aklını iyi ve kötüyü bilebilecek bir yetiye sahip kılmış, iyi ve kötü olan durumları ise kendisine açıklamıştır. Kendisine verilen özgürlüğü yanlış bir şekilde kullanmasından ise ancak insan sorumludur.

Allah, kendi katında meleklerden daha da yüksek mertebelere çıkabilecek bir mahlûkat yaratmak istemiş, bunun için insanı halk ederek, resulleri vasıtasıyla ona doğru ve yanlışı öğretmiş, sonrasında hayır ve şer arasında muhayyer bırakmıştır ki insan kendi gayretiyle şerden kaçınıp hayra yönelsin ve kendi katında diğer mahlûkatından daha üstün olsun. Eğer buna müsaade edilmeyecek olsa, yani insan kötülük yapamayacak olsa idi o takdirde imtihan sırrı ortadan kalkar, insanların yaratılmasındaki hikmet gerçekleşmezdi.

İşte bugün gözlemlenen kötülüğün temelini teşkil eden akıl ve irade aslında insan için büyük bir nimet iken şerre kullanılmasıyla yeryüzünü fesada uğratmakta ve kendi için kötü bir akıbet hazırlamaktadır. Burada verilen akıl ve irade örneğinden hareketle diğer olayların da aynı bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekir.

Deprem, sel, yangın, kuraklık gibi afetler ile hastalık ve yaşlılık gibi insanın bedenindeki kusurlar türünden fiziksel kötülük örneklerinde ise nimetleri fark ettirme, tefekküre sevk etme, ibret alma, imtihan sebebini teşkil etme türünden çok hikmetler bulunmaktadır.[96] Allah'ın her şeyden müstağni oluşunu, her şeyin yaratıcısı olduğunu, emretmenin sadece O'na ait oluşunu, nihayetsiz kudretini, ilmini

---

[96] el-Maturidi, *Kitabü't-Tevhid,* s. 180-182.

ve hâkimiyetini hakkıyla bilen kimse, Allah'ın fiilinin hikmetsiz olamayacağını idrak eder. İnsan fiillerini hikmetsizliğe iten şey onun bilgisizliği, güçsüzlüğü veya zafiyetidir. Hâlbuki bunlar ilahta bulunamayacak şeyler olduğundan Allah'tan uzaktırlar. Öyleyse Allah'ın fiillerinin hikmetten yoksun olamayacağı açıkça sabit olur.[97]

3. Ezelilik

Zamanın ve evrenin bir başlangıcı olması fikri, bir yaratıcının tüm bu süreci başlatmasını anımsattığından 20. yüzyılda dahi durağan evren modelini destekleyecek birtakım modeller geliştirilmeye çalışıldı. Ancak yapılan her yeni deney ve gözlem büyük patlamaya işaret ettiğinden bu modeller fazla destek görmedi.[98]

Evrenin giderek genişlediği bu genişlemenin ise milyarlarca yıl evvel sıfırsal hacimli bir yoğunluktan başladığı şu anki bilimsel verilerle ortaya konmasını müteakip başlangıçtan önceki hiçlik ile ilgili farklı fikirler ortaya atılmaya başlandı. Tıpkı başlarda evrenin mevcut haliyle başlangıcı olmaksızın var olduğu öne sürüldüğü gibi, tekillik olarak ifade edilen ve sonsuz yoğunluk olarak kabul edilen bu enerji topağının da ezeli olduğu öne sürüldü.[99]

Son olaraksa yukarıda da izah edildiği gibi büyük patlamayı oluşturan tekilliğin öncesi olduğu iddia edildi ve patlama öncesi evren durumu hakkında fikirler ortaya atılmaya başlandı. Fakat hangisi olursa olsun ilk olarak kabul edilen yapıya ezeliyyet atfedildi. Çünkü bir var eden olmaksızın mutlak olarak hiçlikten bir varlığın olamayacağı hususunda tüm akıl sahiplerince ittifak edilmiştir. Dolayısıyla yaratıcıyı inkâr edebilmek adına mutlaka madde veya enerjiye ezeliyyet atfetmeleri gerekmektedir.

Bu iddiaların ne ifade ettiği anlayabilmek için öncelikle ezeliyyet kavramını anlamak gerekir. Geçmişe doğru sonsuzluğu ifade eden, zihnen başlangıcı

---

[97] el-Maturidi, *Kitabü't-Tevhid,* s.345,346.
[98] Hawking*, Zamanın Kısa Tarihi,* s. 68.
[99] Zikri Yavuz, "Zamanın Bir Başlangıcı Olmalı mıdır?", *Dini Araştırmalar Dergisi*, 18/47 (2015): s. 36- 54

düşünülemeyen süre anlamında bir terim olan ezel, sözlükte kıdem ile eş anlamlı olarak “başlangıcı olmama” anlamına gelir.[100] Öyleyse bir varlığın ezeli olabilmesi zamanı ifade eden kavramlardan farklı olarak başlangıcı olmaksızın var oluşu anlamına gelir. Bu, İslam literatüründe ifade edilen bir başka kavram olan vacip kavramı ile yakından ilişkilidir. Yani bir şeyin ezeli olabilmesi için; yalnızca geçmişe doğru sonsuz bir varlığının kabul edilmesi yeterli değildir. Buna ek olarak kendisini bir var eden olmaksızın ve başlangıçsız şekilde, yokluğu imkânsız, varlığı zorunlu olarak var olabilmesi gerekir.

Burada iki ana mesele ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birisi evrenin geçmişe doğru sonsuz olduğu meselesidir. Her ne kadar ilk bakışta geçmişe yönelik sonsuzluk fikri tek başına ezeliyyet kavramını ifade eder gibi görünse de zaman çizgisinde geçmişe yönelik olarak ulaşılamayan bir başlangıç tasavvurunu akla getirdiğinden ezel kavramının ifade ettiği manadan farklı bir anlam ortaya çıkmaktadır. Çünkü sebep-netice silsilesinde akıl bir ilk neticeyi gerekli görür. Aksi taktirde teselsül ortaya çıkar. İkincisi ise evrenin bir var edene ihtiyaç olmaksızın var olduğu iddiasıdır ki yukarıda da belirttiğimiz gibi bu sadece zamandan soyutlamakla kalmayıp varlığını kendinden zorunlu kılacak bir neden gerektirir. Öyleyse evrenin ezeli olamayacağını ancak ezeli bir yaratıcı tarafından var edilmiş olabileceğini ispat etmek adına bu iki mesele üzerinden bir değerlendirme yapmamız gerekir.

Evren hakkında yapılan zihni bir hata onu geçmişe doğru sonsuza dek düşünmek şeklinde gerçekleşmektedir. Sebep ve sonuçlar zinciri ezeli bir yaratıcıda sona erdirilmediği takdirde nesne ve olaylardan mürekkep olan evrenin sonsuzluğuna hükmedilmesi gibi bir yanılgıya düşülmektedir. Hâlbuki böyle bir durumun mutlaka bir noktada son bulması gerekir. Çünkü daha sonra da değineceğimiz gibi teselsül dediğimiz ve çok sayıda delillerle geçersizliği gösterilmiş bir husus iddia edilmiş olmaktadır.

Bir şeyin zamansal olarak geçmişe yönelik sonsuz olamayacağı ve dolayısıyla yaratılmış kabul edilmesi gerektiği ilkesine dayanılarak çeşitli ispatlar ortaya

---

[100] Topaloğlu - Çelebi, “ezeli”, *Kelam Terimleri Sözlüğü,* s. 85.

konmuştur. Bunların içinde en çok başvurulan yöntem burhan-ı tatbîk olmuştur. Buna göre sebep-sonuç zincirinde en son yer alan neticeden başlamak üzere geriye doğru sonsuza devam eden bir sebep-sonuç zincirinin bulunduğu varsayılır. Bu zincir, kendisinden bir basamağın çıkarıldığı ikinci bir silsile ile en sondan geriye doğru basamaklar karşılıklı gelecek şekilde çakıştırılır. En son gelinen durumda aralarında bir sayı fark bulunan bu iki sebep-sonuç zinciri arasında ya tam bir uygunluk bulunacak, yani zincirlerden birinin her basamağının karşısına diğerinin bir basamağı gelecektir -ki bu, bütünün parçaya eşit olmasını gerektireceğinden muhaldir- veya eksik olan zincir sona erecektir, o zaman da diğer zincir bir kademe fazla gelecektir. Bu durumda sonlu olandan niceliksel olarak belirli bir miktarda fazla olan yine sonlu olacağından mantıken diğer zincir de sonlu olacaktır. Bu ise sebep-sonuç zincirinin sonsuz olmaktan çıkması anlamına gelir.[101]

Aynı örnek üzerinden hareketle burhan-ı tezâyüfe göre geriye doğru sonsuza uzanan sebep-sonuç zincirinden en son netice çıkarılıp eşleştirildiğinde birbirine eşleştirilen iki zincirden birinde bir netice eksik kalır. Sonsuz olduğu düşünülen varlıklarda fazlalık ve eksikliğin bulunması ise muhaldir. Burhan-ı arşîye göre sonsuz kabul edilen zincirin bize yönelik başlangıcından geriye doğru herhangi bir sebebe kadar uzanan bir kısmını ele aldığımızda bu aradaki kısım belirli ve sınırlı sayıda olacağından zincirin diğer kısmı da sonlu olacaktır. Çünkü sınırlı bir nicelikten belli bir nicelikte daha az veya daha çok olan nicelik de sınırlı olur.[102]

Burhan-ı türsî ve burhan-ı süllemî olarak adlandırılan istidlal çeşidinde ise genel olarak sonsuz kabul edilen yapıyı parçalara ayırmakla bölünebilen bir yapının sonsuz olamayacağı gösterilir. Bu tür istidlâl yöntemleriyle fiilen mevcut bulunan şeylerin nihayetsiz olamayacağı sonucunun çıkarılmasına da “burhan-ı selbî” denilmiştir.[103]

---

[101] Bekir Topaloğlu, *İslâm Kelâmcılarına ve Filozoflarına Göre Allah’ın Varlığı*, (Ankara: Diyanet işleri Başkanlığı Yayınları, 1983), s. 105
[102] Bekir Topaloğlu, *Allah’ın Varlığı*, s. 105, 106.
[103] Bekir Topaloğlu, “Hudus”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.18, s. 307.

Evrenin ezeli oluşu geçmişe dönük sonsuzluktan farklı olarak onun bir ilk nedene muhtaç olmaksızın ve de zamanla kayıtlanmaksızın kendiliğinden var oluşunu ifade eder. Son zamanlarda evrimciler tarafından genel olarak, madde ile karşıt madde ve pozitif enerji ile negatif enerjinin dengede bulunduğu bir enerji alanına ezeliyyet atfedilmekte ya da kendi tabirleriyle bir başlangıcı olmaksızın var olduğu iddia edilmektedir.

Evrenin ezeli olamayacağı; ezeli bir şeyde olması imkânsız olan hususların evrende var olduğunu göstermekle ispat edilmektedir. Bu durum birkaç farklı açıdan anlatılır:

Bunlardan biri cisimlerde gözlenen ihtiyaç gerçeğidir. Meselâ evrende hiçbir şey bünyesinde meydana gelen bozulmaları onaramamakta veya varlığının devamı için gerekli olan unsurları yoktan icat edememektedir. Bu da onu başka bir bilgi ve güç sahibine muhtaç kılmaktadır.[104]

Ayrıca birleşme ayrışma, hareket-sükûn, güzellik-çirkinlik gibi özelliklerin hâdis olduğu hem gözlemlerle hem de zıtların bir araya gelmesinin imkânsızlığı prensibiyle aklen sabittir. Bu tür zıtlıklar ezelde bir arada bulunamayacağına göre bunlardan biri mutlaka sonradan olmalıdır. Şu halde hâdis özelliklerden ayrı kalamayan evrenin ezeli olması mümkün değildir.[105]

Yine duyulur âlemde meydana gelen neticeler sebeplerinden sonra vücut bulduğuna göre aynı prensibin kâinatın tamamında da geçerli olması gerekir. Yani sebep-sonuç silsilesi içerisinde ortaya çıktığı gözlemlenen ve tüm varlığı ifade eden kâinatın da, tıpkı kendi cüzleri gibi, onu var eder bir zatın yaratması sonucu var olduğu kabul edilmesi gerekir.[106]

Evrimciler, big bang öncesi varlığına inandıkları ve kendilerince hiçlik olarak adlandırdıkları denge uzayının varlığını karşıt madde ile temellendirmektedirler. Karşıt madde ise genel olarak bilinen atom temel yapılarının karşıt yüklü ikizleri

---

[104] Bekir Topaloğlu, *Allah'ın Varlığı*, s. 80.
[105] Bekir Topaloğlu, *Allah'ın Varlığı*, s. 80.
[106] Bekir Topaloğlu, *Allah'ın Varlığı*, s. 141.

olarak açıklanmaktadır. Bu tür yapıların varlığı ise uzayda gözlemlenen enerji dalgalanmalarının sanal parçacıklar olarak izah edilmeye çalışılmasıyla gündeme gelmiştir. Buna göre bu tür enerji dalgalanmaları birbirlerini nötrleyen madde ve karşıt maddenin zaman zaman ayrışarak varlığa çıkmaları hemen akabindeyse tekrar birbirlerini nötrleyerek enerjiye dönüşmeleri olarak iddia edilmiştir. İşte bu durumun büyük patlama öncesi uzayın genel hali olduğu öne sürülmüş ve bu denge halinin bir şekilde bozularak madde evreninin ortaya çıktığı varsayılmıştır.[107]

Buradan hareketle evrimcilerin iddia ettiği büyük patlama öncesi evrenin ezeliliği fikrini değerlendirecek olursak:

1. Patlama öncesinde bir denge halinin varlığına dair sunulan delil, uzayda ve kuantum alanlarında ölçümlenen bazı noktalarda enerji akımlarının gözlemleniyor olmasıdır. Hâlbuki geçmişte esir, şimdilerde ise karanlık madde adı verilen ve uzayda var olduğu birçok kez ispatlanan varlığın bu tür bir etki meydana getiriyor olması en birinci ihtimaldir.

XIX. yüzyılın başlarına kadar uzayın esir adı verilen bir madde ile dolu olduğu tüm bilim adamları tarafından kabul ediliyordu. Ancak daha sonra yapılan deneylerde ışığın tüm gözlemciler tarafından eşit hızda ölçülmesinden hareketle ışığın içerisinde hareket ettiği bir maddenin olmadığı iddia edildi. Çünkü eğer böyle olsaydı ışığının yönlerine göre farklı hareketleri olan gözlemciler tarafından ışığın hızında farklılık kaydedilecekti.[108] Ancak burada yanlış ve aceleci bir karar ile bu deneyin sonucundan esir maddesinin olmadığı çıkarsanmıştır. Hâlbuki pekâlâ esirin maddelerle hiçbir tepkimeye girmediği de kabul edilebilirdi.[109]

Ne var ki daha sonraları uzayın boş olamayacağı yapılan deneylerle de ortaya konmuştur. Bunlardan bir tanesi belirsizlik ilkesidir. Buna göre bir alanın değeri ve değişim oranı tıpkı parçacığının konumu ve hızı gibi, biri ne kadar net biliniyorsa diğeri de o kadar az netlikte bilinebilecektir. Bunun sonuçlarından bir tanesi de

---

[107] Krauss, *Hiç Yoktan Bir Evren,* s. 12-14, 186.
[108] Stephen Hawking, *Ceviz Kabuğundaki Evren*, çev. Kemal Çömlekçi, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2015), s. 12-17.
[109] Semiz*, Görelilik Kuramları,* s. 79-81.

uzayın boş olamayacağı sonucudur. Nitekim bu durumda değer ve değişim oranı sıfır olacağından ikisinin de net olarak bilinebileceği bir durum ortaya çıkmaktadır. İşte bu durum büyük bir enerji barındıran uzayın varlığını ortaya koyar.[110]

Protonlar arasında yapılan fiziksel hesaplamalar da protonun yüzde doksanını oluşturan kuarklar arasındaki boşluğun bir kütlesi ve enerjisi olduğunu göstermiştir. Buradan hareketle aynı şeyin uzay için de geçerli olduğu düşünülmüştür.[111]

Ters çevirme olarak adlandırılan bir başka yöntemle de gözlemlenen bir galaksi kümesinin toplam kütlesi hesap edilmiş ve kütlenin büyük bir kısmının gezegenlerin olmadığı boş alanda toplandığı tespit edilmiştir. Bunun sonucunda fizikçiler eskiden esir olarak adlandırılan madde ile kaplı olduğunu düşündükleri boş görünen alan için bu kez karanlık madde terimini kullanmışlardır. Bu deney sonucu galaksilerin kütlesinin yaklaşık yüzde doksanının karanlık maddeden oluştuğu kabul edilmiştir. Bu karanlık madde ise yeni bir tür parçacık olarak kabul edilmiştir. Çünkü evrende varlığı hesaplanan ve diğer tüm maddeleri oluşturan proton ve nötron gibi parçacıkların tüm bu enerjiyi oluşturması mümkün görünmemektedir.[112]

İşte geçmişte esir denilen şimdi ise batı dünyasında karanlık madde olarak isimlendirilen bir yapının uzayda varlığı sabit olmuştur. Dolayısıyla mahiyeti tam bilinemeyen böyle bir şeyin, evrende varlığı gözlemlenemeyen sanal parçacıklara yükledikleri enerji dalgalanmalarını pekâlâ yerine getirebileceğini öngörmek çok daha tutarlı olacaktır.

2. Denge halindeyken yalnızca enerji ifade edip varlıkları gözlemlenemeyen fakat denge durumunun bozulmasıyla ortaya çıkan şeylerin varlığı, iddia edilen denge halini öncelemesi gerekmektedir. Nitekim bir şey bir şeyi var edebilir ise onu öncelemek zorundadır. Bu durum en temel mantık kurallarından birisidir. Öyleyse denge halini meydana getiren parçacıkların varlığının da bu denge halini öncelemesi gerekir. Bu durum ise aklen imkânsız bir şekilde; var olan sayısız ezeli parçacığın, belli bir zamanda denge halini aldıkları anlamına gelir.

---

[110] Hawking - Mlodinow, *Büyük Tasarım,* s. 72.
[111] Krauss, *Hiç Yoktan Bir Evren,* s. 91.
[112] Krauss, *Hiç Yoktan Bir Evren,* s. 55.

3. Madde ve karşıt maddenin tam da denge halinde bulunuyor olmasını olanaksız bir şekilde rastlantıyla açıklamak gerekir. Çünkü varlığı iddia edilebilecek bu tür hesapsız yapıların tek birinde bile fazlalık olması halinde bahsettikleri hiçliğin(!) hiçbir zaman olmayacağı anlamına gelir.

4. Denge halinin bir şekilde bozulduğu varsayılır fakat bu bozulmanın neden ve nasıl bozulduğuna dair hiçbir tahminde dahi bulunulamaz.

5. Ezeli olarak denge halinde bulunan böyle bir yapının sonradan denge durumunun bozulması veya bir değişime maruz kalması ise düşünülemez. Bununla beraber sebepler zincirinin başında yer alan ve onlara kaynaklık eden bir yapının sebep olduğu şeylerden farklı bir yapıda bulunmayışı kendisinin de bir sebebe muhtaç olduğunu gösterir. Teselsül denilen geçersiz bir durumun oluşmaması için mutlaka tüm sebeplerin en başında o sebeplerden bağımsız ve onlardan farklı olan, bir dış müdahale ile onları varlık sahasına getiren bir zat olması gerekir.

Farz-ı muhal, denge halinin bir şekilde bozulduğu varsayılsa bile buna neden olacak bir sebep gerekir. Bozulmaya sebep olan etmen için de ya bir sebep daha gerekecektir ya da ilk evren tasavvuru buna neden olacaktır. Eğer ilk evrende belli bir şeyin gerçekleşmesinden sonra bu sebebin ortaya çıkması lazım gelir denirse bu takdirde gerçekleşmesi gereken belli bir olaya da sebep olacak bir şey gerekir. İşte bu durum teselsül olarak adlandırılır ve bir yerde bitmesi gerekir.

Eğer bu bozulma evrenin kendi özelliğinden kaynaklı bir durum denirse; ilk evrenin bozulma hadisesini öncelemesi kati olduğundan bu takdirde bozulma için belli bir zaman icap eder. Belli bir zaman sonra gerçekleşen durum aklen bir sebep isterse de bunu göz ardı etsek dahi ezeli olan bir şeyin zati bir özellik olarak belli bir zamana ihtiyacının olması tasavvur dahi edilemez.

6. Ezeli bir evrenin varlığını anlamlı kılacak hiçbir neden yoktur. Yani onun varlığını yokluğuna önceleyecek hiçbir geçerli neden söylenemez. Onun varlığı ile mutlak yokluğun sınırları tasavvur edilemez. Dolayısıyla kendisi için varlık ve yokluk (vücud ve ademin) sahalarının eşit iki durum olduğu bir zat tarafından tüm evrenin var edilmesi gerekir.

7. Kendilerinin öne sürdürdükleri iddialar, Occam'ın kılıcı veya ekonomik ilke gibi bir şeyin açıklamasının ondan daha kompleks bir nedenle yapılmasının yanlışlığını ifade eden prensiplere ters düşmekteler. Zira metafiziksel açıklamaları kabul etmemek adına (yani bir yaratıcının varlığı ile açıklık getirmek), böyle bir kabulde bulunmak çok daha fazla soru işaretleri ortaya çıkarmakla beraber yine metafiziksel bir açıklamaya ihtiyaç bırakmaktadır.

8. Varlığın ilk nedeni olarak yaratıcıyı görmenin de aynı eleştirilere kaynaklık edeceğini iddia etmeleri de konuyu iyi kavrayamamış olduklarını göstermektedir. Nitekim evren birçok şeyden oluştuğundan (bu denge halindeki enerji evreni için de geçerlidir) ezeliliğin evrenin tüm cüzlerine ayrı ayrı atfedilerek aklen imkânsız olarak hesapsız ezeli varlık kabul edilmesi gerekir. Yine kendinde değişim meydana gelen, varlığını anlamlandıracak hiçbir hususiyeti bulunmayan bir yapının ezelilik ile hiçbir şekilde bağdaşmayan bu özellikleriyle yaratıcı ile kıyaslanması batıl bir kıyas olmaktadır.

9. Son olarak zaman olgusunun da büyük patlama ile başladığını söyleyerek ondan öncesinin konuşulmasının anlamsız olacağını dile getirmek ise tüm çabaların kabul edilen bir inancın sürdürülmesine yönelik olduğunu açıkça göstermektedir.

C. EVRİM TEORİSİNİN BİLİMSEL DEĞERİ

1. Kozmolojik Varoluş

Evrimcilerin büyük patlama öncesi evren tasavvurlarına ve büyük patlamanın gerçekleşmesine neyin neden olduğuna dair geçerli olacak bir açıklama getiremedikleri ve bu yaklaşım tarzıyla da getiremeyeceklerine yukarıda değinmiştik. Zaten big bang teorisyenlerinden olan George Gamow (1904-1968) da, büyük patlamanın gerçekleştiği aşırı yoğun tekillikte fiziki tüm belirtilerin ortadan kalktığı için tekillik ve öncesi hakkındaki soruların bilimsel olarak cevaplandırılamayacağını

ifade etmektedir.[113] Bu nedenle burada büyük patlama ve sonrası hakkında gerçekleştiğini iddia ettikleri varsayımların üzerinde duracağız.

Geçmişte en çok savunulan, son dönemlerde ise durağan evren modeli olarak ortaya atılan teori ile evrenin bu haliyle ezeli olduğu iddia edilmiştir. Böyle bir kabul sonucunda kâinattın varoluşuna dair herhangi bir açıklama yapmaya gerek kalmadığı için bu iddia önceleri fazlaca taraftar bulduysa da gerek yukarıda aktardığımız teselsül hakkında yapılan mantıki izahlar gerekse de evrenin bir başlangıcının bulunduğuna dair elde edilen bilimsel veriler bu teorinin artık desteklenmemesine neden olmuştur.

Büyük patlama veya kozmik dalgalanma olarak adlandırılan bir başlangıcı kabul eden evrimci bilim adamları arasında bu ilk aşamadan sonrası içinse tam bir fikir birliği söz konusu değildir. Yani büyük patlamanın yaşandığı andan sonrası için ancak kabaca bazı tahminler yapılabilmesinin yanı sıra gök cisimlerinin oluşumu için de çok farklı teoriler ortaya atılmıştır. Yıldızların çarpışması, yıldız patlamaları vb. gibi geliştirilen teorilerden sonra gezegenlerin de tıpkı yıldızlar gibi hidrojen gaz bulutunun yoğunlaşmasıyla meydana geldiği söylenmiş ve şu an için yaygın olarak kabul görmüştür.[114]

Evrenin geçmişi asla gözlemlenemeyecek ve denenemeyecek bir alan olmasıyla beraber sürecin doğrudan tahmininin yapılabilmesine olanak sağlayan gözlemlenebilen etkiler de oldukça azdır. O halde ancak elde edilen veriler üzerinden hayal gücü ve sezginin işletilmesiyle birtakım tezler geliştirilebilecektir. Nitekim bundan dört milyar yıl önce evrende çok farklı yasaların yürürlükte olmadığına dair elde hiçbir bilgi yoktur. Bu nedenle evren ile ilgili bilgilerin çoğu tam ve kesin değildir ve yapılan her bir çalışmayla çok daha farklı sonuçlara ulaşılabilmektedir.[115] Dolayısıyla kozmik varlığın bugüne değin geçirmiş olduğu safhaların kesin bir açıklamasının yapılabilmesinin imkânsızlığı ile beraber evrenin kozmik veya kuantsal boyutlarnın her yerinde var olan çok yönlü ve karmaşık ilişkiler ağının ve

---

[113] Tevfik Yücedoğru, *Geçmişten Günümüze Yaratılış*, (Bursa: Emin Yayınları, 2006), s. 142.
[114] Yücedoğru, *Geçmişten Günümüze Yaratılış*, s. 150, 151.
[115] Yücedoğru, *Geçmişten Günümüze Yaratılış*, s. 162, 163.

bu ilişkilerden hâsıl olan muazzam düzenin rastlantı ile açıklanabilmesi de mümkün değildir.

Bu zorlukları aşma girişimlerinden bir tanesi de temel sabitlerin yaşam için olan uygunluklarını açıklamaya çalıştıkları şişen evren teorisidir. Bu teoriye göre evren, büyük patlama ve hemen sonrasında bütün kuvvetler tek bir kuvvet halindedir ve evren oldukça yüksek bir düzensizlik içerisinde bulunmaktadır. Şişme devam ettikçe evrenin değişen yapısı sonucunda evren düzenli bir yapıya kavuşmuştur. Bu yaklaşım ile başlangıçta bir tasarımın bulunmasının gerekmediği savunulmuştur.[116]

Şişme teorisinin evrenin fizik yasalarının nereden geldiğini açıklayamadığı ortadadır. Fizik yasalarının nasıl ortaya çıktığını incelemekten kaçınarak teoriyi böyle bir kabul üzerine kurmak ise hiçbir bilimsel değer taşımaz. Bununla beraber evrenin başlangıçtaki düzensiz bir durumdan düzenli hale geldiğini söylemek de konuyu daha derine götürmek anlamına gelir. Çünkü düzensiz oldukça büyük enerji ve madde yığınının düzenli hale gelmesi, entropi yasasıyla da ortaya konulduğu üzere dışarıdan bir müdahaleyi gerekli kılar.

Her yeni keşifte artan ayrıntı ve giriftlik, şişen evren teorisi de dahil bu düzenin tesadüfle açıklanabilmesini daha da imkânsız hale getirmesi, evrimci bilim adamlarının ortaya atılan çoklu evren görüşüne yönelmelerine sebebiyet vermiştir. Böylelikle evrimciler hem evrenin geçirmiş olduğu safhaların hem de bu düzenin "neden"liğinden kurtulmuş olacaklardı. Hatta daha önce bu tezi doğrulayacak veya gerektirecek hiçbir gözlem ve veri olmadığı halde onu kabul etmenin anlamsız ve gereksiz olacağını belirten Hawking'in de daha sonraları çoklu evren tezini desteklediği görülür.[117]

Bu nedenle burada ağırlıklı olarak son zamanlarda revaçta olduğu görülen çoklu evren iddiasını ele alacağız. Bu iddiayı değerlendirebilmek için öncelikle ona dayanak olarak ileri sürdükleri çift yarık deneyini ve sonuçlarını inceleyelim.

---

[116] Özgökman, "Antropik Prensip", s. 87-112.

[117] Karşılaştırma için bakınız: Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi,* s. 157, 160 ve Hawking - Mlodinow, *Büyük Tasarım,* s. 128.

Önceki bölümde de bahsedildiği gibi, çift yarık deneylerinde bir noktadan perdeye doğru gönderilen fotonlar, üzerinde çift adet yarık bulunan bir levhanın içinden geçirilerek perdede oluşturdukları desenler gözlemlenir. Doğrusal parçalarda yarık şekillerinin perdede oluşması, dalgasal yapılarda ise girişim deseninin perdede oluşması gerekir. Fakat bu deneylerde her iki şekil de elde edildiğinden parçacıkların iki hareket tarzına da sahip olduğu anlaşılmıştır.

Bu deney ile ilgili en önemli nokta ise elde edilen sonuçlar hakkında yapılan yorumlardır. Bunlardan bazıları gözlemcinin yaptığı gözleminin fotonların hareketini etkilediği veya gözlemcinin geçmişi etkilediği gibi iddialardır. Konumuzu ilgilendiren bir diğer iddia ise parçacığın dalgasal hareket tarzını yapamayacağından hareketle parçacığın tüm ihtimalleri yerine getirdiği, gözleme tabi tutulması halinde yalnız tek bir ihtimalin gözlemlenebileceği, fakat her bir ihtimalin gerçekleştiği başka evrenlerin bulunduğu iddiasıdır.

Görüldüğü üzere deneyin farklı yorumlara neden olmasında iki önemli faktör ortaya çıkıyor. Bunlar, kendisinden doğrusal hareket beklenen parçacığın dalgasal hareket sonuçlarını da vermesi ve gözlemcinin parçacığın hareketini tek tipe indirgemesine yani dalga hareket fonksiyonunun devre dışı kalmasına sebep oluyor olmasıdır.

Her ne kadar çoklu evrenler teorisinin savunucularının gerçekleşen durumu parçacıkların var olan tüm ihtimalleri gerçekleştirdiği ve her bir ihtimalin ayrı bir evren meydana getirdiği yönünde açıkladıklarını belirttiysek de iddialarının aslını gözlemin yapıldığı esnada farklı evrenlerin meydana geliyor olması oluşturur. Daha da açacak olursak, parçacığın dalgasal hareketi anımsatan tüm yolları izlemesi sonucunda perdede girişim deseni meydana geldiği görülmektedir. Onlara göre dalgasal hareket yerine tüm yolların izlendiği varsayıldığından ilk bakışta her bir yol için farklı bir evren meydana gelmesi, bunun sonucunda da perdede girişim deseni değil iki doğrusal şeklin oluşması gerekirdi. Çünkü mevcut evrende sadece bir ihtimalin gerçekleşmesi gerekirdi. Fakat parçacığın hareketi gözlemlenmediğinde perdede girişim deseni meydana geldiği, gözlemlendiğinde ise iki doğrusal şeklin meydana gelmesinden hareketle maddenin gözlemlenene kadar mevcut evren

içerisinde tüm ihtimalleri gerçekleştirdiği, gözlemlendiğinde ise potansiyel olan ihtimallerden birinin gerçekleştiği ayrı bir evrenin meydana geldiği iddia edilmektedir.

Bu teori ile ilgili diğer önemli bir söylem de evrenler arasında iletişimin mümkün olmayışıdır. Dolayısıyla bu iddianın sağlaması da yapılamamaktadır. Çünkü eğer gözlemleriyle farklı evrenlerin oluşmasına sebebiyet veren gözlemciler arasında iletişim olmazsa hiçbir zaman teorinin sağlaması yapılamayacaktır.

Görüldüğü üzere çoklu evren teorisyenlerinin savunduğu görüş, gözlemcinin parçacığı gözlemlemesiyle beraber başka bir evrenin var olduğudur. Üstelik böyle bir iddianın sahipleri genel olarak deney ve gözlem alanı olmadığından metafiziksel açıklamaları reddeden insanlar olduğu da ortadadır. Hâlbuki varlığı gözlemlenen kuarklar sayesinde artık maddenin altında yoğun enerji birimlerinin olduğu bilindiğinden, enerji birimine en yakın düzeyde bulunan bir foton parçacığının dalgasal hareket kabiliyetine sahip olduğu ve gözlemsel araçların böyle bir yapıda bulunan fotonun çok yönlü hareketine engel olduğu ilk olarak düşünülmesi gereken bir netice iken hiçbir şekilde delillendirilemeyecek ve günümüze kadar gelen bilimsel ve felsefi bilgi birikimlerine tamamen zıt bir fikrin peşine düşülmesi durumun vahametini ortaya koyar niteliktedir.

Yani tasarımı kabul etmemek adına kendi usullerine dahi taban tabana zıt bir fikir kolayca bilimsel bir kuram olarak ele alınıp evrene dair bir açıklama olarak kabul edilebilmektedir. Yine bir yaratıcının bulunması aklen uzak görülüp tek bir gözlemcinin yaptığı gözlem ile bütün bir kâinatı yarattığı iddia edilebilmektedir. İşte tüm bu hususlar inkârın bilimsel değil psikolojik/düşünsel yönlü olduğunu, bilimin ise bu düşünceye alet edilmeye çalışıldığı göstermektedir.

2. Biyolojik Varoluş

Biyolojik evrim teorisini bilimsel anlamda ele almadan önce teori hakkında yapılan bazı propagandalara dikkat çekmekte fayda var. Bu hususları birkaç başlık altında şöyle sıralayabiliriz:

1. Tür kavramı üzerinde yapılan farklı tartışmalardan ötürü popülasyondaki bir takım karakteristik değişimleri de türleşme olarak ele alıp evrimin farklı türler meydana getirdiği söylenmektedir.

Bu noktada kavramsal anlaşmazlıklar ve karışıklıklardan faydalanılarak evrim teorisinin bilimsel bir gerçeklik olarak sunulmasıyla karşılaşılmaktadır. Hâlbuki evrim teorisi, cansız bir varlıktan canlının oluşumu (bu bazen evrim teorisinden bağımsız olarak abiyogenez teorisi olarak adlandırılır) ile oluşan bu canlıdan tüm canlı şubelerinin türeyerek meydana gelmesini içerir.

2. Evrimin bilim camiasındaki yüksek kabul oranları referans gösterilerek yapılan propaganda da aslında yukarıda bahsettiğimiz mikro evrim hakkındadır. Mikro evrim olarak adlandırılan canlılarda küçük bir takım karakteristik değişiklikleri göstererek evrim hadisesinin gözlemlenebilir bilimsel bir gerçek olduğunun iddia edilmesidir.

Her ne kadar bilim camiasında otorite olarak kabul edilen bazı yayın grupları veya cemiyetler genel olarak ateist kimlikte olsalar da insanların büyük bir çoğunluğunda var olan yaratıcı inancının bilim sahası içerisinde çok az sayıda olduğunun iddia edilmesi zaten makul değildir. Dolayısıyla, 'bilimle uğraşan herkes yaratıcı müdahalenin olmadığını söylüyor' gibi bir propagandanın zaten ilk bakışta ne kadar yanlış olduğu ve bu fikri savunanların ne kadar temelsiz iddialar ile fikirlerini desteklemeye çalıştıklarını göstermektedir.[118]

3. Batılı bazı düşünürler, eserlerinde tekâmül, tatavvur ve tebeddül gibi kavramlara yer veren bazı İslam düşünürlerini evrim teorisinin savunucuları arasında göstermişlerse de bunların sudûr nazariyesinden hareketle oluşturdukları varlık mertebelerini veya insan ruhunun yaşadığı mânevî kemalatı ifade etmek üzere ileri sürdükleri devriye nazariyelerinin yaratıcıya karşı çıkan günümüzün evrim teorisiyle bağdaştırılması mümkün değildir.[119]

---

[118] Behe, *Darwin'in kara Kutusu*, s. 238.
[119] Bayraktar, *İslamda Evrimci Yaratılış Teorisi*, s. 166

4. Yaratıcı görüşünü benimsemeyenler için daha önce de bahsettiğimiz üzere temel iki görüş vardır; ya ezeli ve ebedi bir dünya veya canlıların başka bir canlıdan türemesi fikirleridir. Ezeli ve ebedi dünya görüşünün tutarsızlığı kanıtlandığından şu an için ateist bir görüşe sahip gerek bilim insanı olsun gerek olmasın zaruri olarak evrim görüşünü benimseyecektir. Çünkü onların önünde başka bir seçenek bulunmamaktadır. Bu nedenle evrimi destekleyenler hakkında yapılacak istatistik, doğrudan varoluş ile zamanla türleşme seçeneklerinin ikisinin de mümkün görüldüğü ideoloji veya inanç sahipleri arasında yapılırsa ancak o takdirde bir anlam ifade edebilir.

5. Bir diğer husus ise canlıların bir başka canlıdan türemesi hususunda birçok değişik teorinin (karmaşıklık, birliktelik, rekabet, makro evrim vb.) varlığıdır. Bu teorilerden herhangi birini savunan bir kimse, aslında diğer teoriyi savunanlardan bambaşka bir fikri benimsemektedir. Bu durum ise yaratıcı müdahalenin reddedildiği her bir teorinin kabul oranlarının ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini gösterir ki bu takdirde her birisi için oldukça düşük sayısal veriler ortaya çıkacaktır.

6. Evrimcilerin, yaratıcıları bilinemeyen her şeyi doğrudan yaratıcıya havale ederek bilimsel gelişmelerin önünü tıkamakla suçlamaları ise zaten bilimin tarihsel seyrine bakıldığında açık bir tutarsızlık olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü son yüzyıla kadar yapılan tüm önemli keşif ve buluşların kahir ekseriyeti bir yaratıcıya inananlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili olarak evrimcilerin kendilerine delil olarak sundukları körelmiş organlar tam da yaratılışçılar için söylediklerinin nasıl da kendileri tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir. Daha da açacak olursak, evrimciler işlevini keşfedemedikleri organı doğrudan körelmiş organ olarak kabul etmekte ve evrime bir delil getirmekteydiler. Oysa başta 180 kadar yapıyı böyle adlandırılırken şimdi ise bu sayı sıfıra yaklaşmıştır. Hâlbuki yaratılışçılar bu tür yapıların mutlak bir hikmet üzere olduğu fikrinden hareketle bir işlevselliği olduğunu düşünerek onun üstünde yoğunlaşacaklardır.

7. Bilimin ölçülemeyen ve test edilemeyen alanlarla ilgilenmeyeceğinden bahisle bir yaratıcı fikri daha baştan reddedilmeye veya afaki bir düşünce olarak gösterilmeye çalışılmaktadır. Oysa aynı şekilde eski devirlerde dünyaya bir

göktaşının çarpmış olduğunu söylemek de test edilemeyen ve gözlemlenemeyen bir husustur. Bilim ise böyle bir olayı ancak bıraktığı etkiler ve izlerden yola çıkarak bilebilmektedir. İşte yaratılış düşüncesi de bir yaratıcının kâinatta bıraktığı izlerin bilim tarafından incelenip değerlendirilmesiyle pekâlâ ispatlanabilmektedir.[120]

Biyolojik varoluş hakkında başlıca iki ana aşama ele alınmaktadır. Bunlar canlılığın oluşumu ve türleşme safhalarıdır. Bu iddiaları iki başlık altında ele alıp inceleyeceğiz.

a. Canlılığın Oluşumu

Yaratılışa inanmayanlar tarafından hayatın başlangıcı konusundaki görüşler genel olarak iki farklı varsayıma dayanmaktadır. Bunlardan ilki, evrimcilerin temel aldığı canlılığın cansız ortamdan oluştuğu fikridir. İkincisi ise dünyada hayatın bir başlangıcı olduğu bilindiğinden ilk hayat verici unsurların dünyaya meteorlar, kozmik toz bulutları veya başka vasıtalarla dışarıdan geldiği düşüncesidir. Lord Kelvin (1824-1907), Hermann Helmholtz (1821-1894) ile son yıllardaki moleküler biyoloji uzmanları olan Francis Crick (1916-2004), Leslie Orgel (1927-2007) ve Fred Hoyle (1915-2001) bu görüşü savunmuşlardırlar.[121]

Bu ikinci görüş fazla yaygınlık kazanmamakla birlikte hayatın açıklaması için sorunu ötelemek ve gözlemlenemeyen bir mecraya çekerek konuyu bilimsel çalışmaların dışarısında bırakmak gayretinde olduğu değerlendirilebilir. Dolayısıyla biz burada evrimciler arasında genel kabul görmüş ve hayatın cansız bir ortamda kendiliğinden ortaya çıkışını savunan görüş üzerinde duracağız. Evrimcilerin iddialarına dayanak olarak ileri sürdükleri deney ve gözlemleri ele alıp, bu veriler ışığında cansız maddelerin bir araya gelerek canlı bir yapı oluşturdukları iddiasının nasıl bir bilgi değeri taşıdığını inceleyeceğiz.

Cansız maddelerin çeşitli tepkimeleriyle yaşamın ortaya çıktığını savunan evrimcilerin bu iddialarını ispatlamaya yönelik olarak yaptıkları deneylerden bir tanesi de Miller'ın aminoasit elde ettiği deneydir. O, eski dünya atmosferinde yer

---

[120] Behe, *Darwin'in kara Kutusu*, s. 241.
[121] Kutluer, "hayat", *DİA*, c.17, s. 8-12.

aldığını düşündüğü metan, amonyak, su buharı ve hidrojenin bulunduğu bir deney sistemini bir hafta kadar kaynatarak içine elektrik akımı vermiş ve bu sürenin sonucunda su birikintisinin içerisinde bazı aminoasitler elde etmiştir. Daha sonra başkaları tarafından düzenekte biraz daha farklı ayarlamalar yapılarak daha fazla aminoasit türü elde edilmiştir.[122]

Bu tür deneylerle ilgili olarak ilk tartışmalı konu eski dünya atmosferi ile ilgili yapılan tahminlerdir. Bugün için her ne kadar farklı eski dünya tasvirleri yapılmışsa da evrimcilere göre aminoasit oluşumu diğer ihtimallerde mümkün olamadığından, o tür ihtimaller daha baştan geçersiz kabul edilmektedir.[123] Mars, Venüs ve yer küredeki volkanik gazlardan elde edilen bilgiler her üç gezegenin de başlangıçtaki atmosferinde oksijenin bulunduğunu göstermektedir. Artık konu ile ilgisi olan tüm uzmanlar ilkel atmosferin oksijensiz olmadığını kabul etmiş durumdadırlar. Fakat evrimciler, aminoasitlerin kendiliğinden ortaya çıkış denemeleri tamamen geçersiz olacağından bu durumu kabul etmemektedirler.[124]

Bir diğer problem ise aminoasitlerin birleşerek protein oluşturmasındadır. Özellikle bugün için yüzden fazla aminoasidin birbirlerine karşı farklı bağlar yapmalarıyla devasa ihtimaller arasından proteinin oluşturabilmesi ve bu proteinin de işlevsel olabilmesi, ayrıca işlevsel olan proteinin de faydalı olabilmesi tamamen rastgele olaylar sonucunda meydana gelebilmesi gerekmektedir. Bu konu hakkında ortaya konan devasa olasılık hesaplarını bir kenara bırakarak böyle bir bağ kurmada karşılaşılan zorluklara değinelim.

Öncelikle aminoasitlerin bir araya gelmesiyle su ortaya çıkar fakat suyun ortaya çıkması aminoasitlerin çözünmesine sebebiyet vereceğinden aynı ortamda birçok aminoasitlerin bağ yapmalarını olanaksız hale getirecektir. Bunu aşmak için evrimciler farklı senaryolar hayal etmişlerdir. Bunlardan en çok tutulanı Sidney Fox'un teorisi olan, aminoasitlerin okyanusla beraber volkanların sıcak eteklerine sürüklenmeleri ve burada suyun buharlaşarak aminoasitler için sürekli olarak susuz

---

[122] Behe, *Darwin'in kara Kutusu*, s. 170.
[123] Behe, *Darwin'in kara Kutusu*, s. 173.
[124] Tatlı, *Evrim Teorisi*, s. 181.

bir ortamın sağlanmasıdır. Ancak burada bir başka problem daha çıkmaktadır ki, o da aminoasidin fazla ısınması sonucu katran benzeri bir yapı meydana getirmesidir. Ancak laboratuvar şartlarında tasarlanan bir fırın ile aminoasitler ısı verilerek birbirleriyle bağ yapmaları sağlanmıştır. Burada elde edilen bağ incelendiğinde protein olmadığı anlaşıldığından elde edilen ürüne proteinoid adı verilmiştir. Fox'un yaptığı bu deneye Miller dahi karşı çıkmış ve birçok uzman açısından bu yolla proteinin elde edilmesinin geçersizliği dile getirilmiştir. Nitekim aminoasitlerin kendiliğinden var olabilmesi için iddia edilen eski dünya atmosferi proteinlerin oluşumu için gerekli olmadığından, aminoasitlerin rastgele etkileşimi sonucu protein oluşumunun birkaç teknik destekle doğada gözlemlenebilir olması gerekmektedir.[125]

İlk yaşam formunun ortaya çıkışı ile ilgili olarak diğer ortaya atılan iddia ise önce RNA hipotezidir. Bu hipotez, RNA moleküllerinin kendilerini kopyalama yeteneği dolayısıyla önce DNA hipotezinin yerini almıştır. Buna göre RNA zincirinin yapısında yer alan nükleotid parçalardan her biri ayrı ayrı meydana gelmiş sonrasında ise birbirleriyle düzenli bir bağ kurmaları sonucunda RNA zinciri ortaya çıkmış, bununla da kalmayıp ortaya çıkan bu RNA az sayıdaki bazı RNA da görülen katalizör yeteneğine sahip olmuştur. Dünyada hiçbir zaman gözlemlenemeyen böyle bir süreç yine çok uzun yılların kudretine(!) havale edilmiştir. Tabi bu senaryoda aminoasitlerden başlayarak proteinlerin oluşmasındaki zorluklardan çok daha fazlası vardır. Hem tüm nükleotidlerin kendiliğinden ayrı ayrı oluşumu, hem oluşan bu nükleotidlerin anlamlı bir şekilde birleşmesi sonucu ortaya çıkan yapının, organik maddeler üzerinde söz sahibi olması ve onları koordine ederek işlevsel ve kompleks bir organizma meydana getirmesi beklenmektedir. Evrimci kimyagerler böyle bir sentezin kendiliğinden oluşumunu iddia etmenin nasıl bir duruma düşmek olduğunu kestirebildikleri için genel olarak RNA hipotezini pek benimsemezler. Fakat onların aksine evrimci biyologlar ise önce proteinlerin oluşmasının RNA gibi hücre içi aktiviteleri yöneten bir yapı olmaksızın yaşam formu için hiçbir anlam ifade

---

[125] Behe, *Darwin'in kara Kutusu*, s. 173, 174.

etmediğini bildiklerinden onlar da RNA oluşumunu öncelemek gerektiğini iddia ederler.[126]

Proteinler üzerinde yaptığı deneylerle ilk hücre zarının oluşumunu ortaya koymaya çalışan Oparin ise canlıların en temel yapısı olan hücrelerin evrim için tamamen karanlık bir nokta olduğunu söylemekle beraber proteinlerin karmaşıklığını gören bir kimsenin onların kendiliğinden oluşmasına ihtimal veremeyeceğini itiraf eder.[127] Görüşleri Oparin'e yakın olan ve hayatın kökeni ile ilgili çalışmalarıyla tanınan evrimci Mahlon B. Hoagland (1921-2009), bir canlı hücrenin başlangıçta nasıl oluştuğunu ve canlılığın nasıl başladığını bilimsel açıdan hiçbir zaman cevaplandırılamayacak bir soru olarak değerlendirmektedir.[128]

Hücre organizasyonunun genetik şifrelere göre işlediği bilinmekle birlikte böyle bir yönetici sistemin kaynağı evrimciler için hala büyük bir muammadır. En basit bir hücrenin dahi her bir işlevini düzenleyici ve yönlendirici bilgi kümesinin nasıl oluştuğu, bakteriden insana kadar genetik kodun yeni bilgilerle nasıl zenginleştiği soruları, genetik kodun menşeini bilimsel bir problem olmaktan çok daha öteye taşımaktadır.[129]

Farz-ı muhal, canlı bir organizmanın temel yapılarının doğal süreçler sonucunda oluşabildiği kabul edilse dahi; bu noktadan sonra bu yapıların bir araya gelmesiyle bambaşka bir işlevsellik kazanmaları, onları bu şekilde davranmaya sevk edecek içlerinde kodlar bulunması, ayrıca onları kodlarda yazana uymaya zorlayacak bir mekanizmanın varlığı hiçbir şekilde şuursuz ve rastgele bir sürecin neticesi olamayacağından bu, tasarım veya yaratılış gerçeğinin ortaya konabilmesi için yeterli ve kesin bir nedendir. Kaldı ki canlı organizmaların bu temel yapılarının dahi rastgele gelişen doğal süreçler sonucunda ortaya çıktığı gözlemlenememektedir. Bunun için eski dünya hakkında farklı teoriler ortaya konmuş bu tür yapıların ancak o zamanlar oluşabileceği, şu an için doğada gözlemlenemeyeceği iddia edilmiştir.

---

[126] Behe, *Darwin'in kara Kutusu*, s. 175.
[127] Tatlı, *Evrim Teorisi*, s. 40, 41.
[128] Kutluer, "Hayat", *DİA*, c.17, s. 8-12.
[129] Kutluer, "Hayat", *DİA*, c.17, s. 8-12.

Bunun üzerine iddia ettikleri eski dünya tasvirleri üzerinden bazı deneyler yapmışlar, bunlarda dahi en basit bir canlı bileşeni olan aminoasitlerin üretiminden ileriye gidememişlerdir.

b. Türleşme

Evrimciler tarafından yaratılışa ters olarak ileri sürülen bir başka husus ise tüm canlıların ortak tek bir canlı formundan farklılaşma sonucu meydana geldiğidir. Yukarıda da belirtildiği üzere böyle bir sürecin gerçekleşmiş olduğuna dair getirilen ispat materyalleri ile böyle bir yolun nasıl gerçekleşmiş olabileceğine dair geliştirilen açıklamaları inceleyerek, delil olarak öne sürülen materyallerin ne derece delil niteliği taşıdığı, gerçekleştiği ileri sürülen yolun ne kadar bilimsel verilerle desteklendiği incelenecektir.

Gerçekleştiği iddia edilen evrimsel süreçler ile canlıların evrimleşerek günümüzdeki haline gediğine dair ortaya konan ispat materyallerinin bilimsel olarak eleştirisini de yine maddeler halinde ortaya koyabiliriz.

i. Evrime Dair İspat Materyallerinin Eleştirisi

(1) Arkeolojik Veriler

Evrimin mantığı esas alındığında bugün için birçok ara türün fosillerinin bulunmuş olması gerekirdi. Bu duruma dair tek açıklamaları canlıların bazı zamanlar hiç fosilleşmemeleri, yine bazen tektonik hareketler sonucu fosil bulunan tabakanın yok olmasıdır.[130] Hâlbuki hesaplamalara göre olağanca yavaş gerçekleşmesi gereken evrim teorisince birçok sayısız ara türün bulunması gerekir. Böyle bir hesaba göreyse yaşamı devam etmeyen türlere ait bulunan fosil kayıtlarındaki az oran aslında tek bir sonucu gösterir ki o da bu tür fosillerin soyu tükenmiş türlere ait olduğudur.

Yapılan evrimsel hesaplamalara göre şu anda yaşayan türlerin sayısı dünya üzerinde şimdiye kadar yaşayıp yok olmuş türlerin yüzde biri oranındadır. Hâlbuki bulunan fosil kayıtları beklenilen ile taban tabana zıttır. Şu an yaşamını sürdüren

[130] Mayr, *Evrim Nedir,* s. 38.

canlı şubeleri arasında çok sık boşluklar vardır ve süreksizlik neredeyse yok gibidir. Bu nedenle makro evrim için farklı teorilerin savunulması gerektiği bazı bilim adamlarınca belirtilmektedir.[131] Özellikle, dünya üzerindeki fosil kayıtlarını inceleyerek yaşam tarihi üzerinde çalışma yürüten paleontologların birçoğu fosil kayıtlarındaki bariz olan süreksizlikten dolayı sıçramalı evrim görüşünü desteklemek durumunda kalmaktadırlar.[132]

Darwin'in kabul etmediği bu sıçramalı evrim teorisinin savunucuları, mikro evrim olarak adlandırılan türlerin kendi içlerinde farklı birtakım sınıflara ayrılmasını sağlayan etmenlerden makro evrim denilen türleşmenin imkânsızlığını ve fosil kayıtlarının yetersizliğini gördüklerinden makro mutasyon ile birden büyük bir değişimin gerçekleşerek yeni türlerin meydana geldiğini ortaya atmışlardır. Ancak bu durum daha büyük problemlere yol açmıştır. Çünkü böyle büyük değişimle türleşme olacak olsaydı mutlaka başarıya ulaşamadan elenen canlılarda olacaktı. Bu kadar başarıya ulaşanlar olduğuna göre en az bu kadar da başarısız olan canlıların fosil kayıtlarına rastlanması gerekirdi. Yani her iki durumda birbirlerinden farklı şekillerde de olsa günümüzde var olmayan canlı türlerine dair çok fazla fosil kaydının bulunması gerekirdi. Özellikle makro mutasyon hususunda çok farklı tiplerde canlı fosilleri bulunması gerekirdi. Böyle bir kayda ise hiç rastlanmadığından bu manada bir makro mutasyonun hiçbir zaman gerçekleşmediği bilinmektedir.[133]

Evrimciler için problem teşkil eden bir başka konu ise Kambriyen tabakası olarak bilinen 520-530 yıl öncesine ait kayaçlardaki fosil kalıntılardır. Fosil kayaçlar üzerinde yapılan incelemelerde tür çeşitliliğinin on milyon yıl gibi kısa bir zamanda gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır. Yani fosil kayıtlarına göre dünyada tek hücreli yaşamın akabinde çok hücreli ökaryotların ortaya çıktığı, uzun süre böyle devam ettikten sonra biyolojik big bang olarak adlandırılan on milyon yıllık bir zaman zarfında şu anda var olan hemen tüm canlı türlerinin yeryüzünde yaşamaya başladığı

---

[131] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 238.
[132] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 208.
[133] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 111.

tahmin edilmektedir.[134] O tarihten itibaren ise canlı türleri üzerinde genetik kabiliyetten kaynaklı bir takım adaptif varyasyonların oluşmasıyla türlerin içinde bir takım ırkların ayrışmasından başka herhangi bir değişim gözlemlenmemiştir.

Kambriyen döneminden bu yana geçen beş yüz milyon yılda; yeni olan hiçbir tür ortaya çıkmamıştır. Kambriyenden ara formlardan yoksun olarak aniden ortaya çıkan yeni türler ile o dönemden itibaren türleşmenin olamayışı taban tabana zıtlık arz etmektedir.[135]

Bilinen 329 omurgalı türünden 261 türün yani yüzde sekseninin fosili bulunmuş durumdadır. Yine yüz kırk milyon yıllık karides fosili gibi milyonlarca yıl öncesine ait canlı fosilleri tıpkı zamanımızdakiler ile aynıdır.[136] Eğer geçiş formları olmuş olsaydı evrim teorisine göre mutlak anlamda şu anki canlı türlerinden çok daha fazla türün fosilleşmiş olması gerekirdi. Yaşayan canlı türlerine ait fosillerin yüzde seksen gibi bir kısmı bulunurken, üstelik çok eski kayaçlarda dahi bu fosillere rastlanırken, mevcut canlı türlerinden çok daha fazla olması beklenen ara formlara ait olduğu iddia edilen, üstelik birçoğu da tasarı ve tahmin ürünü olan az sayıdaki fosil kalıntılarının soyu tükenmiş bir canlı olarak değil de ara form olarak değerlendirilmesi tamamen propaganda amaçlı olsa gerektir.

İnsanın maymunsu bir atadan evrimine dair ortaya konmaya çalışılan hemen her fosil kaydı ise tartışmalıdır. Ara form olmaması nedeniyle boş kalan basamakların kurgulanması kişilere göre öznellik arz ettiğinden birçok farklı kurgulanma yapılmıştır.[137] İşte boş kalan bu ara form basamaklarını doldurma gayretinde olan evrimcilerin; birbirlerine yakın yerde buldukları iki maymun ve bir insan dişini bir araya getirerek tasarladıkları java adamı, yine Pekin'de bulunan iki azı dişi ile tasarlanan pekin adamı (ki daha sonra bunlar ortadan kaybolmuştur), kimyasallarla eskitilmiş ve aletler ile çeneye oturtulmuş dişlerle üretilen piltdown adamı, sonradan domuza ait olduğu anlaşılan tek bir azı dişi ile üretilen nabraska

---

[134] Behe, *Darwin'in Kara Kutusu*, s. 26.
[135] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 261, 262.
[136] Tatlı, *Evrim Teorisi*, s. 171.
[137] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 296.

adamı ve bir fosil dükkanından alınan dişler ile ortaya konan Hong Kong adamı evrimcilerin bilimsel kaygılarının sınırlarını açıkça göstermektedir.[138]

Akademik camiada yapılan alıntılamaların dahi kaynak göstermeksizin yayınlanması bir kimsenin bilim hayatını bitirmeye yeterken evrim adına yapılan bunca gerçek dışı beyanlar aslında teorinin bilimsel yönü hakkında nasıl karar verilmesi gerektiği göstermektedir.

(2) İşlevi Bulunamayan Yapılar

Körelmiş organlar hakkında evrimcilerin genel yaklaşımı şu şekildedir: Onlar, inceledikleri organizmada işlevini çözemedikleri yapıyı diğer canlılarla kıyaslarlar. Kıyasladıkları canlılarda bahse konu yapının işlevini tespit edip, aynı işlevi inceledikleri canlıda göremedikleri takdirde bu yapının evrimsel süreç içerisinde önceki atalardan miras kaldığını ve bu canlıda kullanılmadığı iddia edilir. İşlevsiz yapıların evrim ile açıklanması bilimin şu an için işlevini bulamadığı yapıları beklemeye alması olarak kabul edilebilir. Sonraları bu yapıların işlevselliği keşfedildikçe bunlar, bu sınıflandırmadan çıkarılmaktadırlar.

Evrimciler başlarda, insanda yaklaşık 180 kadar körelmiş yapının bulunduğunu ileri sürmekteydiler. Ancak bugün, bu tür rakamlar ortaya atılamamaktadır. Zira bilim her geçen gün körelmiş olduğunu iddia ettiği yapıların işlevlerini keşfetmektedir. Örneğin söz konusu organlar arasında tiroit bezi, timüs, kuyruk kemiği, hipofiz, kulak kasları, bademcikler ve apandis sayılmaktaydı. Şimdi ise bu yapıların tamamen yararlı oldukları ve birtakım yaşamsal işlevleri yerine getirdikleri bilinmektedir.[139] Yine DNA moleküllerinin yaklaşık olarak yüzde doksan beşini oluşturan ve faydasız gibi görünen yapıların hala canlı organizmalarda devam ediyor olması ve canlı organizmalarda birçok farklı DNA türünün bulunması da onların farklı birer işlev gerçekleştirdiğini gösterir niteliktedir.[140]

---

[138] Tatlı, *Evrim Teorisi*, s. 64-76.
[139] Henry M. Morris, *Bilimsel Yaratılış Modeli*, çev. Alan White, (Google Kitaplık, 1996), s. 103.
[140] Mayr, *Evrim Nedir,* s. 184.

Evrimcilerin işlevsiz yapı iddiası için en büyük problem ise yine onların teorilerinin temelini teşkil eden doğal seçilim sürecidir. Buna göre herhangi bir fonksiyon icra etmeyen yapı canlı organizma için gereksiz bir enerji israfı anlamına geleceğinden rastgele gelişen sürçler sonucunda bu yapının ortadan kalktığı bireyler popülasyon içerisinde seçilecek ve zamanla bu tür yapılar tamamen ortadan kalkacaktır. Ancak evrimcilere göre hala çok önceki evrim basamaklarından kaldığı iddia edilen körelmiş yapıların varlıklarını sürdürüyor olması onların iddialarını temelden sarsacak niteliktedir. Bu haliyle bakıldığında aslında onların da, bu durumu fark eden bazı evrimciler gibi, işlevsiz yapı yerine henüz işlevi bulunamamış yapı tanımlamasına geçmeleri gerektiği anlaşılmaktadır.

(3) Benzerlikler

Embriyonun evrimsel gelişim sürecini tekrar ettiğini savunan kişiler tarafından ortaya atılan fikirlerin en çok öne çıkanı, insan embriyosunun (aynı zamanda tüm memeli, sürüngen ve kuş embriyolarının) gelişiminin erken evrelerinde “solungaç yarıkları” taşıdığıdır. İnsan embriyosunun boyun bölgesinde, yutak kesesi olarak isimlendirilen ve yüzeysel olarak, balıklarda bulunan ve daha sonraları solungaçlara dönüşen yapılara benzer çubuksu yivli yapılar vardır. Ancak insanda (diğer memeliler, sürüngenler ve kuşlarda da) bu yutak keseleri boğaza doğru açılmazlar ve solungaçları ya da solunum dokularını geliştirmezler. Bu nedenle ne yarık ne de solungaç şeklini alırlar. Balıklarda solungaç oluşumunun temelini teşkil eden bu yapılar insanda çeşitli bezlere, alt çene ve iç kulak yapılarına dönüşürler. Fakat buna rağmen evrimci iddiayı doğrulamak adına bu yapılara “solungaç yarıkları” denmektedir. Embriyoloji uzmanı Jan Langman (1923-) kitabında şöyle der: “İnsan embriyosu asla solungaçlara sahip olmadığı için bu kitapta yutak kemeri ve çatlak terimleri kullanılmıştır.”[141]

Canlı embriyosu, ata spermin yumurtalığa girerek tek hücrede birleşmesiyle oluşmaya başladığından ve devamındaki hücre çoğalmaları, belli bir süre aynı ortam

---

[141] Duane T. Gish, *Evrim: Fosiller Hâlâ Hayır Diyor*, çev. Alan White, (Google Kitaplık, 2008), s. 395, 396.

koşullarında sürdüğünden, ayrıca oluşacak yapıların çoğu bazı yönleriyle birbirine benzediğinden (kollar, bacaklar, kafa vs.), embriyonların gelişimlerinin ilk devrelerinde birbirine benzemeleri gayet normal, hatta zaruridir.[142]

Bununla beraber evrimciler bu iddialarında da birtakım saptırmalar yapmışlardır. Örneğin, canlıların embriyo safhalarındaki benzerlikleri yayımlayarak evrimsel süreçlerin canlının oluşumunda yeniden tekrarlandığı iddiasıyla gündeme gelen Erns Haeckel, embriyo fotoğraflarıyla oynadığını itiraf etmiştir. Bu açıklamasında aynı zamanda, içlerinde birçok bilim adamının da bulunduğu yüzlerce arkadaşının bilimsel yayınlarda aynı sahtekârlıklarda bulunmalarının kendisi için bir teselli kaynağı olduğunu belirtir.[143]

Morfolojik anlamda canlılar arasındaki benzer yapılar ise, eğer bu yapıya sahip olan ortak bir atadan evrim yoluyla türemiş hayvan ya da bitkiler nedeniyle var olmuşsa, o zaman bu canlılar, benzer yapıyı belirleyen ve ortak atadan kalıtım yoluyla ulaşan her geni de ortak biçimde paylaşıyor olmalıdırlar. Diğer bir anlatımla, canlılardaki benzer yapıları belirleyen genler hemen hemen aynı olmalıdırlar. Çünkü evrimciler tarafından bu benzer yapıların ortak bir atadan kalıtım yoluyla türlere aktarıldığı iddia edilmektedir. Yapılar arasındaki bu benzerliği belirleyen genler incelendiğinde hayvan ya da bitkilerde bu genlerin tümüyle farklı oldukları görülmüştür. Evrimciler ise, yapıların, gen değişimleri nedeniyle değişim gösterdiklerine inanmaktadırlar. Yani genler değişirse, elbette bu genler tarafından yönlendirilen işlevler ve yapıların da değişmesi gerekecektir. Tam tersi, eğer yapı ve işlev değişmeksizin kalırsa o zaman bu yapı ya da işlevi yönlendiren genlerin de değişmeden kalması gerekmektedir. Evrimsel mantıkla yapılabilecek tahminlerden en açık olanı budur. Ne var ki gerçek genetik veriler bu tahminlerle doğrudan bir çelişki içerisinde bulunmaktadırlar. Hiçbir doğal, mekanik süreç böylesi şaşırtıcı, yani yapıların hemen hemen aynı olup genlerin tümüyle farklı olduğu bir düzenin başarıyla sonuçlanmasını sağlayamaz. Bu husus açıkça göstermektedir ki, böylesi

---

[142] Morris, *Bilimsel Yaratılış Modeli*, s. 99.
[143] Tatlı, *Evrim Teorisi*, s. 39.

inanılmaz bir düzeni üreten genetik mühendis ancak gücü her şeye yeten bir yaratıcı olmalıdır.[144]

Evrim kuramına göre doğal seçilim, bitki ve hayvanların çevreleri ile yapıları ve işlevleri yani fenotipi arasındaki etkileşimi kapsar. Bu kurama göre, genotipin fenotip denen dış özelliği etkilemeden bu etkileşime katılması mümkün değildir. Yani, genotip, sadece fenotip üzerinde oluşturduğu etkiyle evrimsel sürece katılabilir. Fakat yukarıda yer alan benzer yapıları yöneten genlerin varsayılan evrimsel dönüşümlerinde bu ilişki açıkça dışlanmış oluyor. Üstelik yukarıda bahsedilen bu sürecin ise sayısız kez gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Evrimciler durumu bu şekilde izah etmeye mecbur kalarak evrimin hareket gücü olduğu varsayılan doğal seçilimi de bütünüyle dışlamış oluyorlar.[145]

Yine aynı şekilde moleküler biyolojinin canlıların genetik molekülleri üzerinde yaptığı çalışmalar anatomik bazlı sınıflandırmadan bazı farklı sonuçlar ortaya koymuş, birbirine yapısal anlamda akraba gibi duran iki tür genetiksel bazda oldukça farklı, morfolojik olarak farklı duran iki türün ise genetiksel bazda oldukça benzer çıktığı olmuştur. Bu genetiksel benzerliklerden hareketle bunların ortak atadan geldiği ve birbirlerine en yakın iki türün en son ayrılan akrabalar oldukları iddia edilmiştir.[146]

Anatomik benzerlikleri evrim için delil olarak kullanan evrimcilerin türler arasındaki sözde akrabalıkları tamamen tahmin üzere şekillendirdiğine bir başka kanıt ise kuşlarla dinozorların yürüyüşündeki anatomik benzerlikten hareketle evrim basamağında dinozorları kuşların atası olarak göstermeleridir. Ne var ki fosil kayıtlarının bu iddiaya zıt olarak ortaya konması nedeniyle sonradan bu teoriden de vazgeçilmiştir.[147]

Canlıların gerek genetik gerek anatomik benzerlikleri olmasının evrime bir delil olarak sunulması, bilgisayarlar ve kullanım kılavuzlarının daha fazla olan

---

[144] Gish, *Evrim*, s. 399.
[145] Gish, *Evrim*, s. 400, 401.
[146] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 61-67.
[147] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 98, 99.

benzerliklerinin onların bir hesap makinesinden kendiliğinden evrimleşerek oluştuğunu iddia etmek ile aynı sonuca çıkar. Hususen bir teori, alternatifi olan başka bir teoriden daha iyi açıklayamadığı bir durum kendisi için hiçbir şekilde delil ifade edemez. Oysa yaratılış düşüncesi, canlıların tek bir yaratıcının eseri olduğunu gösterecek temel yapılara sahip olduğu fakat her birinin ayrı bir eser olduğunu gösterecek şekilde birbirlerinin de tamamen aynı olmadığını söyler.

Tüm bu anlatılanlarla beraber meşhur bir evrimci olan Ernst Mayr (1904-2005) tarafından yapıların kökendeşliklerinin ancak çıkarsanabileceği ve asla ispatlanamayacağı kabul edilmiştir. Yine ona göre türlerin arasındaki yapısal benzerlikler aslında yaratılış fikrine karşı değil diğer varoluş teorilerine karşı ortak ata teorisi için bir kanıt niteliği taşımaktadır. [148]

ii. Evrimsel Senaryoların Eleştirisi

Önceki bölümde de belirttiğimiz üzere Darwin’in evrime dair ortaya attığı değişim mekanizmaları aslında ırklaşmayı netice veren mikro değişimlere dairdir. Yani bunlar, popülasyonlarda türleşmeyi içermeyen değişimlerdir. Darwin’e göre makro evrim yani türleşme boyutundaki farklılaşmalar mikro değişimlerin birikimiyle kademeli olarak gerçekleşir.[149] Dolayısıyla “evrim bir bilimsel gerçekliktir” dendiğinde canlılarda meydana gelen ve gözlemlenebilen en büyük neticesiyle ırklaşmaya sebebiyet veren bazı genetiksel değişim süreçleri kastedilmektedir.

İlaca bağışıklık kazanan bakteri gurubunun öncekilerin yerini alması, zehirli bir canlı türüne benzeyen başka bir canlı grubunun aynı ekosistem basamağında bulunan diğer canlılara nispeten soyunu daha iyi koruması, orak hücre genini taşıyan insan yoğunluğunun sıtmaya dirençleri nedeniyle Afrikada daha fazla olması gibi evrimin temelini teşkil eden doğal seçilime delil olarak sunulan hadiselerin türleşme mantığından ne derece uzak olduğu anlaşılmaktadır.

[148] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 47-51.
[149] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 238.

Evrim teorisinin, henüz hücreler hakkında hemen hiçbir şey bilinmediği, yalnızca bir kaç karbondan oluştuğu tahmin edildiği bir dönemde ortaya atıldığı göz önünde bulundurulduğunda, teorinin bütün mantığının oturtulduğu kalıtım mekanizmalarının işlevi hakkında evrimcilerin ne kadar bilgi sahibi olunduğu da anlaşılacaktır. Dolayısıyla bu teorinin, gözlemlerin bilimsel nitelik taşıyan bir sonucu olduğunu iddia etmek oldukça isabetsiz olacaktır.

Evrim teorisi ile ilgili bir diğer tutarsızlık ise doğal seçilim süreci için kurgulanan değişim mekanizmalarının aynı zamanda büyük değişimlere engel teşkil edecek boyutlarının keşfedilmesidir. Türleşmeyi tetikleyen ve doğal seçilimin işlevsel hale geçmesini sağlayan çevresel değişimin türlerde önemli değişiklikler meydana getirmesinde koruyucu bazı mekanizmalar mevcuttur.

Örneğin, dış etkilere karşı genotipin etkilenmeden yalnızca fenotipin değişimiyle ortama uyum sağlama gibi etmenler doğal seçilim denilen hadiseye karşı duran mekanizmalardandır. Bir diğer husus ise canlı genotipinin, bazı kısımlarında meydana gelebilecek değişime karşın hala işlevselliğini sürdürebilecek derecede değişime uyum sağlanabilmesindeki sınırlı potansiyeli canlı bireyin köklü ve önemli derecede değişim göstermesinin önünde büyük bir engeldir. Ayrıca popülasyonun yani aralarında çiftleşme gerçekleşen canlı grubunun sahip olduğu sınırlı gen havuzu olarak ifade edilen çevresel değişimlere uyum sağlayacak genetik tip veya altyapının o popülasyonda bulunmaması da büyük genetiksel değişimlerin önüne geçer.[150]

Eş seçimi, gen akışları, mutasyonlar gibi değişim mekanizmalarının amaca yönelik olmayıp rastgele olması[151] gerçekleşebilecek ancak çok az sayıda değişimin seçilim tarafından korunabileceği anlamına gelmekle beraber mevcut pozitif değişimin daha sonra yine aynı değişim mekanizmalarıyla da bozulmaması gerekmektedir. Bununla beraber izole olmuş popülasyona, dışarıdan bir başka popülasyonun temasıyla gerçekleşen gen akışının değişimi mi yoksa ataya dönme meyli denen kökene bağlılığı mı arttıracağı hususu da tartışmalıdır. Çünkü evrimci mantıkla izole olarak türleşme sürecine girmiş bir popülasyona dışarıdan dahil olan

---

[150] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 179-183.
[151] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 179-183.

aynı türe ait bir başka popülasyon hem evrim için olumsuz bir durum olan nüfusu arttıracak hem de türe ait atasal genlerin yeniden gen havuzuna dahil olmasına sebep olacaktır. Eğer dahil olan tür mevcut izole türden daha fazla başkalaşmış ise bu takdirde dahil olan türün değişimi sekteye uğrayacak her iki halde de nüfus çoğalarak gen havuzu genişleyecektir.

Özetle bir popülasyonda çiftleşme rastgele oluyorsa, önemli bir mutasyon meydana gelmiyorsa ve popülasyon nüfusu büyük ise türleşme bir kenara ırklaşmanın dahi meydana gelmesi imkansızdır.[152]

Evrimsel süreç ile ilgili önemli bir başka nokta da türleşme eksenli bir başkalaşım yaşanabilmesi için meydana gelmesi gereken genetik değişimin canlıların üreme hücrelerindeki DNA molekülleri üzerinde gerçekleşmesi gerektiğidir. Aksi takdirde başka hücrelerde meydana gelen değişim, her ne kadar canlının faydasına da olsa gelecek nesillere aktarılamayacağı için evrimsel açıdan bir anlam ifade etmeyecektir. Yani doğal seçilim tarafından avantaj sağlayacak fenotipsel farklılaşmaya (mesela gözün hassaslaşması) sebep olan genetiksel değişimin evrimsel bir anlam taşıyabilmesi için gelecek nesillere aktarılması gerekeceğinden mutlak anlamda bu değişimin üreme hücrelerinde gerçekleşmesi gerekir. Bu durum da eşeyli üreme dışında kalan ve netice itibariyle ırklaşmaya veya bir takım küçük değişikliklere sebebiyet veren değişim mekanizmalarını oldukça dar bir alana iteceğinden bu anlamda makro evrim denilen türleşme hadisesinin ne denli bir zorluk içinde bulunduğu anlaşılacaktır.

Evrimcilerin ortaya koydukları iddialardan çıkan bir diğer sonuç ise, çevre ne derece stabil ise, o çevrede yaşayan canlıların evrimsel değişiminin de o kadar durağan olacağıdır.[153] Çevresel şartların değişiminin evrime büyük bir katkısı olduğu ve bu değişimin popülasyonun adaptasyonunu etkileyerek popülasyonda değişim meydana getirdiği iddia edilmekte fakat diğer taraftan rastgele ortaya çıkacak bu uyumsal değişimin de türleşme boyutunda kalıcı olabilmesi için milyon yılı ifade eden bir yavaşlıkta olması gerektiği söylenmektedir. Bu sebeple yani doğal seçilim

---

[152] Arıkan - Ayaz, *Biyoloji Tarihi ve Evrim*, s. 127.
[153] Arıkan - Ayaz, *Biyoloji Tarihi ve Evrim*, s. 139.

çok uzun yıllarda netice verebildiğinden çevresel değişimin de çok yavaş gerçekleşmesi gerekir. Aksi halde evrimsel anlamda çevresel uyum için canlılarda genetik değişim gerektiğinden ani yaşanan çevre değişikliklerine türlerin uyumu söz konusu olamayacaktır. Çevresel değişimin çok yavaş gerçekleşmesi halinde de doğal seçilim mekanizması tetiklenmeyeceğinden ayrı bir paradoks gündeme gelmektedir.

Bir başka problem de evrim saati hesaplamaları ile fosil kayıtları arasında yaşanmaktadır. Evrimcilerin iddiaları doğrultusunda türleşmenin gerçekleşebilmesi için en az bir milyon yıl geçmesi gerekmektedir. Fakat Kambriyenden önceki jeolojik döneme ait tabakalarda farklı canlı türlerine ait fosillere rastlanmazken çoğu türün fosil kayıtlarının Kambriyen dönemi tabakalarında bulunması en fazla on milyon yıllık bir süreç içerisinde tüm evrimsel(!) gelişimin tamamlandığı anlamına gelmektedir. Kambriyen döneminin uzun bir müddet olduğu yönünde savunma yapılsa dahi çok uzun süre biçilen evrimsel hesaplamaları alt üst etmekle[154] birlikte 10 milyon yıllık periyod içinde beklenen ara formlara rastlanmaması teoriyi çıkmaza sokmaya yetmektedir.

Darwin'in ortaya koyduğu çok küçük değişimlerin fayda sağlamasıyla korunması söz konusu olduğundan, eksiltilemez karmaşıklıkta olan sistemler bir başka açıdan bu teorinin geçersizliğini ortaya koymaktadır. Çünkü mevcut yapıdan daha ilkel bir sistemden gerçekleşecek bir başlangıçla sistem henüz tamamlanmadığı için fonksiyonunu gerçekleştiremeyecektir. Bu durum da doğal seçilim mantığınca ortaya konduğu üzere popülasyon içinde elimine olmaya sebep verecektir. Öyleyse bu tip organların fonksiyonel bir biçimde birden oluşması gerekmektedir.[155]

Ortak ata teorisinin yani tüm var olmuş canlı organizmaların tek bir organizmadan türediği iddiasına göre meydana gelmiş olan canlı organizmanın bir şekilde çoğalmış olması gerekmektedir. Ancak bunu açıklayabilecek bir teori yoktur.[156] Mesela ökaryotların kompleksliği prokaryotlardan o kadar fazladır ki, ökaryotun bir prokaryottan evrimini tasavvur etmenin zorluğu nedeniyle birçok farklı

---

[154] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 90.
[155] Behe, *Darwin'in Kara Kutusu*, s. 48.
[156] Mayr, *Evrim Nedir*, s. 70.

teori ortaya atılmış, bilim dünyasında bu konuda tam bir fikir birliğine varılamamıştır.[157]

Yine aynı mantıkla göz gibi çok kompleks bir yapının ışığa duyarlı belli bir deri tabakasından evrimleştiği iddia edilmektedir. Bu noktada evrimciler gözün oluşumunda geçirilen aşamaları açıklamaya çalışmak yerine, diğer canlılarda bulunan farklı göz yapılarını örnek göstererek bunlar arasında bir sınıflandırma oluşturup gözün basitten karmaşığa doğru evrimleştiğini savunmaktadırlar. Hâlbuki birbirlerinden oldukça farklı yapıda bulunan gözlerin, birbirine evrimleşmesi evrimci mantıkla mümkün değildir. Çünkü aşama aşama gayet az ve yavaş değişiklikler mevcut göz yapısının işlevsiz hale gelmesine sebep olacaktır.[158] Ayrıca işlevsiz halde bulunan göz yapısı enerji israfına neden olacak ve evrimci mantık gereği doğal seçilim sonucunda popülasyon içerisinde elenmesini gerekecektir.

Bununla ilgili bir örnek de bisiklet fabrikası üzerinden verilebilir. Bir bisiklet fabrikasının üretim hataları sonucu (mutasyonlar veya gen kopyalama sırasındaki hatalar gibi) ufak çapta bir takım farklı ürünler elde ettiğini, daha sonra elde edilen bu ürünlerin bazı nedenlerden dolayı müşteriler tarafından daha çok rağbet gördüğünü (doğal seçilim) ve bundan sonra fabrikanın bunu gözlemleyerek hatalı olarak ürettiği bisikletlerin seri üretimine geçmesi (popülasyon arasında yaygınlık kazanma) ile beraber artık eski tür bisikletlerin zamanla ortadan kalkması ve yerine hatalı üretilen bisikletlerin geçmesidir. İşte bu yolla milyonlarca yıl sonunda vitessiz eski bir bisikletten son model bir motosikletin elde edilebileceği ne derece imkânsız ise cansız maddelerin bir araya gelip hayatın ortaya çıkması ve hayat sahibi olan bu ortak atadan bunca türün ortaya çıkması ondan kat ve kat daha imkânsızdır.[159] Tabi buradaki örnek birebir uyumlu değildir. Aksine evrimden çok daha kolaydır. Çünkü bir fabrikayı yöneten biri tarafından makinaların her yaptığı olumlu hata muhafaza edilmekte ve ayarları ona göre değiştirilmektedir. Buna rağmen makinaların (motor üretme kapasitesine de sahip olduğunu varsayıyoruz) zamanla bisikletten motosiklet

---

[157] Arıkan - Ayaz, *Biyoloji Tarihi ve Evrim*, s. 92.
[158] Behe, *Darwin'in kara Kutusu*, s. 26.
[159] Behe, *Darwin'in kara Kutusu*, s. 53.

üretmesini beklemenin, tek hücreli bir canlıdan itibaren DNA zincirinin kendini kopyalaması esnasında meydana gelen hataların birikimiyle insanın ortaya çıkmasını beklemekten çok daha tutarlı olacağı açıktır.

Bir diğer problem ise evrimcilerin, kendi teorileri gereğince canlının tüm davranışlarını bencillik ile açıklamak zorunda olduklarından yardımseverlik ve fedakârlıkları da bencillik duygusu ile açıklayamaya çalışmaları ve oldukça zorlama yorumlar yapmak durumunda kalmalarıdır. Yine insan davranışlarının doğruluğu ve yanlışlığını konu edinen ahlakın erdemli olarak gördüğü insan davranışlarının da aynı şekilde bencillik odaklı bir evrimsel sürecin neticesi olduğunu kabul etmek zorunda kalmışlardır.[160]

Bilim adamlarının evrim teorisiyle alakalı olarak ortada duran problemleri ele almayışının önemli bir nedenini yaratılış düşüncesine istemeden destek olma ihtimali oluşturmaktadır. Çünkü kendiliğinden oluş düşüncesi çerçevesinde şu an için en savunulabilir kuram olarak evrim teorisini görmektedirler. Dolayısıyla bu teorinin geçersiz bir iddia haline gelmesi durumunda bir dış müdahalenin zorunluluğu fikrinin tek yol olarak kalmasından endişe etmektedirler.[161]

İnsanların büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edilen yaratılış fikri bilim camiasında otoriteyi elinde bulunduran bazı kesimlerce kabullenilmemesinin bazı sosyolojik ve psikolojik sebepleri vardır. Bunlar çok çeşitli olmakla birlikte özellikle bilimsel alanda çalışma yürüten insanları baz alırsak bazılarını şu şekilde sayabiliriz: Bilimsel otoritelerce kabul edilme kaygısı, disipliner şovenizm denilen kendi takip ettiği metodolojinin her şeyi açıklamada yeterli olduğu iddiası, bilim alanında çalışma yürütenlerle yaratılış görüşünü savunanlar arasında eskiden yaşanan çatışmaların mirasıyla yaşanan kutuplaşma ve yıllardır uğraş verdikleri davayı yanlışlayamama gibi bir takım sosyolojik ve psikolojik etkenler mevcuttur.

---

[160] Fatih Özgökman, "Teleolojik Delil ve Evrim Teorisi", (doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s. 106, 107.
[161] Behe, *Darwin'in Kara Kutusu*, s. 39.

SONUÇ

Varlığın nasıl var olduğu sorusunun insanlık tarihi kadar eski olduğu görülmektedir. Bu soruya cevap olaraksa insanlık tarafından genellikle yaratılış gerçeği kabul edilmiştir. Yani ilim, irade ve kudret sahibi ezeli bir yaratıcı tarafından tüm bu varlığın yoktan yaratıldığı inancı benimsenmiştir. Fakat tarih boyunca gerek kâinatın gerek canlıların gerekse insanlığın ortaya çıkışına dair farklı fikirler ve iddialar da ortaya atılmıştır. Her ne kadar yaratılışa karşı çıkan bu tür varoluş iddiaları insanlık tarihinde azınlıkta kalsa da hemen her dönemde kendilerine taraftar bulabilmişlerdir. Bu durum yaratıcıya inananlar ile inkâr edenlerin her zaman bulunduğunu ve bulunacağını göstermektedir.

İşte son dönemlerde popülerlik kazanan evrim teorisi de böyle bir birikimin üzerine inşa edilmeye çalışılmıştır. Her ne kadar süreç olarak bazı farklı yorumlar getirilmiş ve deneysel bilgiler ile temellendirilmeye çalışılmışsa da evrim teorisi aslında eski felsefi bir düşüncenin sistemleştirilmeye çalışılması gayretlerini yansıtmaktadır. Bu düşünce ise, varoluşu açıklayabilmek adına yaratılış karşısında kendi ideolojilerine uygun bir fikrin sunulabilmesini amaçlamaktadır. Bu tür gayretlerin neticesi olan evrim teorisi, yaratıcı ve yaratılışı inkâr eden her çevreden insanların savundukları ve geliştirmeye çalıştıkları ezeli bir kaynaktan (şu anda enerji uzayı kabul edilmekte) kendiliğinden oluşu konu edinmektedir.

Gelinen son nokta itibariyle bugün için varoluşu açıklayabilmek üzere yaratılış düşüncesi karşısında, farklı bir takım yorum ve açıklamaları içermekle birlikte, yalnızca evrim teorisinin savunulduğu görülmektedir. Bu durumda evrim teorisinin gerçeklik değerinin bulunmayışının ortaya konulmasıyla yaratılış seçeneğinin tek geçerli ve tutarlı yol olduğu anlaşılacaktır. İşte biz de bu çalışmamızda bahsedilen tarzda bir yol izleyerek yaratılış gerçeğini ispat etmeye çalıştık.

Burada değinmek istediğimiz bir başka husus ise, big bang gibi bazı varoluş teorilerin yaratılış fikrine paralellik arz etmesi nedeniyle dini bir esas gibi kabul

edilmeye kalkışılmasıdır. Hâlbuki böyle bir girişimin beraberinde çok tehlikeli bazı sonuçlara neden olabilme ihtimali mevcuttur. Nitekim bu durum geçmişte Helenistik felsefenin etkisinde kalarak kendi nasslarını o yönde tevil edip daha sonra bu felsefenin ortaya koyduğu esasların geçerliliğini yitirmesiyle büyük bir sarsıntıya giren ve mensuplarını inançsızlığa iten Hristiyan din adamlarının yaptığından hiçbir farklılık arz etmemektedir. Dolayısıyla nasslar ile bildirilen varoluş sürecinin dışında bir dini gerçeklik kabul etmek çok büyük sıkıntıları beraberinde getirecektir.

Büyük patlama teorisi üzerinden gidersek, bizler ancak gökler ve yer bir aradayken Allah'ın onları ayırması ve evrenin sürekli olarak genişlemesi gibi nasslar tarafından bize bildirilen hususlar ile teorinin ortaya koyduğu hususlar arasında benzerlik bulunduğunu belirtebiliriz. Bundan ötesi yani Kur'an ve hadislerde işaret edilen var oluşun da tıpkı big bang teorisinin ortaya koyduğu esaslar gibi olduğunu söylemek büyük bir hata olacaktır.

Bir diğer örnek ise Sicim Kuramı ve Döngüsel Kuantum Kütleçekimi kuramlarıdır. Bu kuramlar tıpkı Kelamcıların iddia ettikleri gibi uzay-zamanın kuantize edilmesi, yani daha küçüğe bölünemeyen temel birimlerden oluşması gerektiği görüşünü savunmaktadırlar. Bunun soncunda uzay, zaman ve madde birbirinden bağımsız olamayacağından dolayı zamanı oluşturan dilimler arasında evrenin, yanıp sönen bir lambanın ışığı gibi "bir var, bir yok olması" gerekecektir. Bu ise beraberinde yokluk anından varlık anına tüm evrenin bilgisini aktaran ve onu 'yok' olduktan sonra tekrar 'var' eden bir yaratıcının varlığını gerektirecektir.[162] Fakat bu benzerlikten dolayı sicim ve kuantum kütleçekim kuramları gibi yanlışlanabilir veya değişebilir varsayımları gerçek kabul edip dini bir esas gibi savunmak, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, tamamen yanlış bir tutum olacaktır.

Ayrıca bilim tarihi, doğruluğundan şüphe edilmeyen birçok teorinin yine bilim tarafından yıkılışının örnekleriyle doludur. Buna Kopernik'in evren anlayışı, görelilik kuramı ve Pasteur'un abiyogenez deneyini örnek olarak verebiliriz. İşte bu gibi durumlar bilimde kesinlik olmadığını her bilginin yanlışlığı gösterilinceye kadar

---

[162] Mehmet Bulğen, "Atomdan Kuantuma: Fizikteki Gelişmelerin Kelâma Etkisi," *Kelam Araştırmaları,* 11:1 (2013), ss.243-252.

doğru olduğu anlayışını doğurmuştur. Netice itibariyle birçok delillerle ispatlanan ve gerçekliği ortaya konan yaratılış hadisesini, değişmesi muhtemel birtakım teorilerle açıklamaya çalışmak ve onlarla özdeşleştirmek yanlış ve de tehlikeli bir durum olacaktır.

Sonuç olarak, yapmış olduğumuz bu tez çalışmasıyla varoluşa dair açıklamanın yaratıcı müdahaleyi reddederek yapılabilmesinin gerek felsefi gerekse bilimsel anlamda mümkün olmadığını göstermeye çalıştık. Bu gibi çalışmaların, yani yaratıcının varlığını inkâr eden ve sistemleştirilmeye çalışılan iddiaların detaylı bir şekilde ele alınarak gerekli eleştirilerinin yapıldığı eserlerin Kelamcılar arasında daha da yaygınlık kazanması gerektiği inancındayım.

KAYNAKÇA

AKARSU, Bedia, Felsefe Terimleri Sözlüğü, TDKY, Ankara, 1975.

ARIKAN, Hüseyin ve AYAZ, Dinçer, Biyoloji Tarihi ve Evrim, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2015.

AYGÜN, Fatma, "Allah'ın Varlığını Aklen Bilmeye İlişkin Mâtürîdî'nin Gâye ve Nizam Delili", Karabük Üniversitesi Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 3/4 (2014): s.29-45.

BAYRAKTAR, Mehmet, "Tekâmül Nazariyesi", DİA, TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul, 1988, c.*40,* s. 337-339.

BAYRAKTAR, Mehmet, İslamda Evrimci Yaratılış Teorisi, İnsan Yayınları, İstanbul, 1987.

BEHE, Michael, Darwin'in Karakutusu, (çev. Burcu Çekmece), Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1998.

BULĞEN, Mehmet, "Atomdan Kuantuma: Fizikteki Gelişmelerin Kelâma Etkisi," Kelam Araştırmaları 11:1 (2013), s. 243-252.

COŞKUN, İbrahim, Ateizm ve İslam, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Zanniyat", DİA, TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul, 1988, c.44, s. 124-126.

DARWİN, Charles, Türlerin Kökeni, (çev.Öner Ünalan), Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2016.

DAWKİNS, Richard, Ataların Hikayesi, (çev. Ahmet Fethi), Hil Yayın, İstanbul, 2014.

DEMİR, Osman, Kelamda Nedensellik, Klasik Yayınları, İstanbul, 2015.

DEMİREL, Arzu, “Antik Yunan’da Biyolojik Evrim Düşüncesi”, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor Edebiyat Dergisi, 17/68 (2011): s. 53-60.

DUMAN, Fatih, “Akılcılık Bağlamında İki Aydınlanma Geleneği: Frasız Aydınlanması-İskoç Aydınlanması”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61/1 (2010): s. 117-151.

DURUSOY, Ali, “Hayal”, DİA, TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul, 1988, c.17, s. 1-3.

DÜZGÜN, Şaban Ali, Allah, Tabiat ve Tarih, Lotus Yayınevi, Ankara, 2012.

ENÇ, Mithat, Ruhbilim Terimleri Sözlüğü, TDKY, Ankara, 1974.

ERDEM, Hüsameddin, “Deizm”, DİA, TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul, 1988, c.9, s. 109-111.

ERDOĞAN, İsmail, “Kindi’ye Göre Varlığın Sebepliliği Meselesi”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5 (2010): s. 633-638.

FİRUZABADİ, Muhammed, Kamus-u Okyanus, (çev. Asım Efendi).

GAZZALİ, Filozofların Tutarsızlığı, (çev. Mahmut Kaya ve Hüseyin Sarıoğlu), Klasik Yayınları, İstanbul, 2014.

GİSH, Duane, Evrim: Fosiller Hala Hayır Diyor, (çev. Alan White), Google Kitaplık, 2008.

GÖLCÜK, Şerafettin ve TOPRAK, Süleyman, Kelam Tarih-Ekoller-Problemler, Tekin Kitabevi, Konya, 2014.

GRIBBIN, John, Çoklu Evrenler, (çev. Emin Karabal), Alfa Yayınları, İstanbul, 2014.

GÜNALTAY, M. Şemsettin, Kelam Atomculuğu ve Kaynağı Sorunu, (sad. İrfan Bayan), Fecr Yayınları, Ankara, 2008.

HASKER, William, “İnsanın Özgürlüğü ve Kötülük Problemi”, çev. Fehrullah Terkan, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 53/1 (2012): s. 183-198.

HAWKİNG, Stephen ve MLODİNOW, Leonard, Büyük Tasarım, (çev. Selma Öğünç), Doğan Kitap, İstanbul, 2016.

HAWKİNG, Stephen, Ceviz Kabuğundaki Evren, (çev. Kemal Çömlekçi), Alfa Yayınları, İstanbul, 2015.

HAWKİNG, Stephen, Zamanın Kısa Tarihi, (çev. Barış Gönülşen), Alfa Yayınları, İstanbul, 2016.

İSMAİL, Erdoğan, "Kindi'ye Göre Varlığın Sebepliliği Meselesi", Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5 (2010): s. 633-638.

İZMİRLİ, İsmail Hakkı, Muhassal: Yeni Kelam İlmine Giriş, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2014.

KAROL, Sevinç ve SULUDERE, Zekiye ve AYVAL, Cevat, Biyoloji Terimleri Sözlüğü, TDKY, Ankara, 2011.

KAYA, Mahmut, "Kindî, Ya'kūb b. İshak", DİA, TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul, 1988, c.26, s. 41-58.

KIZILIRMAK, Abdullah, Gökbilim Terimleri Sözlüğü, TDKY, Ankara, 1969.

KRAUSS, Lawrence, Hiç Yoktan Bir Evren, (çev. Ebru Kılıç), Aylak Kitap, İstanbul, 2016.

KUTLUER, İlhan, "Determinizm", DİA, TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul, 1988, c.9, s. 215-220.

KUTLUER, İlhan, "Gaiyyet", DİA, TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul, 1988, c.13, s. 292-295.

KUTLUER, İlhan, "Hayat", DİA, TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul, 1988, c.17, s. 8-12.

KUTLUER, İlhan, "İlliyyet", DİA, TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul, 1988, c.22, s. 120-121.

LENNOX, John, Stephen Hawkin'in Büyük Tasarım isimli kitabı hakkında eleştirel konuşması, kaynak: youtube.com - video sayfa kodu 3HbFMnwSito ve Bqs5psNaBw4.

MANLY, Steven, İzafiyet ve Kuantum Fiziği, (çev. Hasan Kadir Tosun), Turikitap, İstanbul, 2016.

el-MATURİDİ, Ebu Mansur, Kitabü't-Tevhid, (çev. Bekir Topaloğlu), İSAM Yayınları, İstanbul, 2014.

MAYR, Ernst, Evrim Nedir, (çev. Nurdan Soysal), Say Yayınları, İstanbul, 2016.

MORRIS, Henry, Bilimsel yaratılış Modeli, (çev. Alan White), Google Kitaplık, 1996.

OKÇU, Abdulmecit, "Kur'ân Ve Evrim Açısından Canlıların Oluşumu", Ekev Akademi Dergisi 17/56 (2013): s. 151-177

ÖZGÖKMAN, Fatih, "Antropik Prensip", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1/1 (2012): s. 87-112.

ÖZSOY, Ömer, Sünnetullah: Bir Kuran İfadesinin Kavramlaşması, Fecr Yayınları, Ankara, 2015.

ÖZSOY, Seda, "Güneş Merkezli Evren Anlayışı: Kopernik, Kepler Ve Galilei Neyi Değiştirdi", FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 20/1 (2015): s. 95-111.

es-SABUNİ, Nureddin, Maturidiyye Akaidi, (çev. Bekir Topaloğlu), Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2005.

SEMİZ, İbrahim, 50 Soruda Görelilik Kuramları, 7 Renk Basım Yayın, İstanbul, 2016.

ŞİMŞEK, İsmail, "Tanrı'nın Varlığının Delili Olarak Güzellik Kanıtı", Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5/10 (2014): s.67-84.

TATLI, Adem, Biyolojiden İdeolojiye Evrim Teorisi, Zafer Yayınları, İstanbul, 2009.

TAYLAN, Necip, “Bilgi”, DİA, TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul, 1988, c.6, s. 157-161.

TDK, Büyük Türkçe Sözlük, TDKY, Ankara, 2011.

TDK, Su Ürünleri Terimleri Sözlüğü, TDKY, Ankara, 2009.

TEFTAZANİ, Sadettin, Şerh’ul-Akaid, (çev. Süleyman Uludağ), Dergah Yayınları, İstanbul, 2013.

TOKSÖZ, Hatice, “İbn Rüşd Felsefesinde İlliyet Problemi”, Doğu-Batı İlişkisinin Entelektüel Boyutu İbn Rüşd’ü Yeniden Düşünmek: İbn Rüşd, 1 (2009): s. 227-241.

TOPALOĞLU, Bekir ve ÇELEBİ, İlyas, Kelam Terimleri Sözlüğü, İSAM Yayınları, İstanbul, 2013.

TOPALOĞLU, Bekir, İslâm Kelâmcılarına ve Filozoflarına Göre Allah’ın Varlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1983.

TOPALOĞLU, Bekir, “Hudus”, DİA, TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul, 1988, c.18, s. 304-309.

TOPALOĞLU, Aydın, “Materyalizm”, DİA, TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul, 1988, c.28, s. 137-140.

YÖRÜKAN, Yusuf Ziya, “İslam Filozofları”, sad. Mustafa Bulut, Hikmet Yurdu, 3/6 (2010): s. 335-338.

YÜCEDOĞRU, Tevfik, Geçmişten Günümüze İlim ve Din Açısından Yaratılış, Emin Yayınları, Bursa, 2006.

KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Öz Geçmiş

1991 yılında Kocaeli'nin İzmit ilçesinde dünyaya geldi. Öğrenim hayatına memleketi olan İzmit'te bulunan Mimar Sinan İlköğretim Okulunda başladı. Lise öğrenimini Bursa'da Polis Kolejinde gerçekleştirdikten sonra 2013 yılında Polis Akademisinden mezun olarak göreve başladı. Ankara ve Diyarbakır illerinde, farklı birimlerde yaklaşık beş yıl süreyle görev yaptı. Halen Diyarbakır Emniyet Müdürlüğünde görevini sürdürmektedir.